GERARDI IOANNIS VOSSII

Diſſertationes tres

DE TRIBVS SYMBOLIS, APOSTOLICO, ATHANASIANO, ET CONSTANTINOPOLITANO.

AMSTERDAMI,
Apud IOHANNEM BLAEV.
CIƆ IƆ C XLII.

Digitized by Google

Digitized by Google

MAGNO PRINCIPI

GVILIELMO,

Celſiſſimi

FREDERICI HENRICI,

Maximi Invictiſſimique

ARAVSIONENSIVM PRINCIPIS

FILIO;

Auguſtiſſimi Britanniarum

MONARCHÆ,

KAROLI,

Fidei defenſoris,

ET

HENRICÆ MARIÆ,

Chriſtianiſſimi Regis Galliarum

HENRICI MAGNI,

FILIÆ,

GENERO FELICISSIMO,

Minutum hoc maximi ac devotiſſimi animi monumentum offert dicatque,

Gerardus Ioannes Voſſius.

Digitized by Google

CELSISSIME PRINCEPS,

Læta, ac diu multumque exoptata affulſit dies, qua civitas hæc Amſtelodamenſis conſpicit ſerenum, placidumque vultum Auguſtæ Socrus, HENRICÆ MARIÆ, Galliarum Regis Henrici Magni filiæ, Magnæ Britanniæ Regi Karolo nuptæ. Eóque lætior hæc dies, quòd unà videamus auream tantæ Reginæ prolem, Sereniſſimam Principem MARIAM, formâ eximiam, animi dotibus pulchriorem, Patris & Avitarum laudum hæredem, plureſque in ſuo ſtemmate Reges numerantem, quàm altera hodie Regalis familia poſſit. Vt hanc ſacris penatibus introducenti Celſitudini Tuæ verè illud conveniat poetæ Veronenſis: *Vidit quis Venerem auſpicatiorem*?

Comitantes etiam cernimus Divûm liberos; Sereniſſimi heu quondam Bohemorum Regis Frederici, ex maximi magnæ Britanniæ Regis Iacobi I filia Eliſabetha, Celſiſſ. Filios: cordatiſſimum, & fortiſſimum RVPERTVM PALATINVM, famâ ad ſidera notum: & ſummæ exſpectationis fratrem, MAVRITIVM, grandi hoc nomine gaudentem à ſponſore in ſacro baptiſmate, invictiſſimo Arauſionenſi principe Mauritio, Avunculo ſuo Magno, quem virtute ac felicitate bellica, ut confidimus, aliquando daturus eſt orbi. Adeſt etiam ingentis animi ac nominis ARONDELIVS, Comitum illuſtriſſimorum nulli proſapiæ antiquitate ac ſplendore ſecundus, ab Rege Auguſto Auguſtæ Reginæ additus comes. Quid ſingulos Britanna ex gente memorem majorum imaginibus illuſtres, nec ingentium avorum indignos?

Atque his Fœderatæ Belgicæ nomine adjunxit ſe ipſe Celſiſſimus Arauſionenſium Princeps, FREDERICVS HENRICVS, Patriæ parens; qui geſtorum magnitudine eò res Belgarum perduxit, ut de fide apud poſteros laboratura ſit fama: multiſque ita videatur, fortaſſe non tam amplius illud optandum eſſe, ut tellus hæc pergat fortiter tueri libertatem, quod ſub tanti Prin-

cipis

Digitized by Google

cipis ductu haut difficile erit genti ab omni ævo fortiſſimæ, atque inter arma natæ: quàm ut vento tot jam annos adeò ſecundo, ex ſapienti poetæ præcepto, paullisper ſua contrahat vela, nec proſperis nimis exultet. Sequeris & ipſe Principe hoc prognate, Celſiſſime Princeps, Gvilielme Arausionensis: qui nihil æquè ſperas, aut ſpiras, quàm laudes ingentium heroum æmulas; Parentis, Patrui, Avi; & ut paucis abſolvam, tot Majorum, ultra etiam tempora illa, quibus ante annos trecentos, è domo veſtra in altiſſimo Cæſareæ dignitatis gradu, vel faſtigio potiùs, eminuit Adolphus Naſſovius. Deficeret ſtylus, ſi Belgas, Germanos, gentiumque aliarum Comites, Barones, Nobiles, recenſere vellem: quos in hoc Auguſtæ Reginæ, & Sereniſſimæ Filiæ comitatu, florentiſſima hæc civitas nunc cernit ac miratur. O diem terque, quaterque beatam! quam nulla ex hominum memoria oblivio delebit, nec unquam excellentium ingeniorum monumenta conticeſcent. De quo fidentiùs pronunciamus, non obſcuram capiendo conjecturã ex iis ſinceriſſimi gaudii ſignis, quæ nunc in omnium oculos incurrunt. Videmus enim, quanto ſtudio nobiliſſimi & prudentiſſimi hujus Vrbis Conſules, & ampliſſimus graviſſimuſque Senatus, unum hoc agant, nequid præteritum videatur, quod ad ingentis lætitiæ, & devotiſſimi animi teſtationem pertineret. Exemplum etiam ſuorum Procerum univerſa ſequitur civitas, veſtigia eorum legens, ut in ſacros Auguſtæ Reginæ, & Sereniſſimæ Prolis, ſidereos vultus, ſuos paulisper figere liceat obtutus: ac ſimul, Celſiſſime Princeps, in illos etiam verè maximi Parentis, ac Tuos. Vnde omnis ætas, ac ſexus, vicos cunctos, mæniana etiam ac podia, complet: atque adeò ædes ſingulæ, imprimis curia, templa, ipſi Vrbis muri, in hac inuſitata omnium lætitia geſtire mihi præ gaudio videntur. Quæ cum ego ita fore, facilè animo perciperem meo, ac tacitus revolverem; ſic continuò cogitare mecum cœpi: Ergone in hac publica lætitia non amplius agam, quàm unus è multis, qui Auguſtæ domui Britanniæ plus debeo mei ordinis cunctis? Obver-

ſabatur etiam Diogenes. Cùm enim Philippus, Amyntæ filius, Alexandri nomine, & re Magni parens, expeditionem adverſus Corinthios moliretur; alii in Vrbe arma ſibi parare, alii muros reficere, nonnulli lapides congerere, vel aliud agere ad præſens negotium utile: Diogenes, (altæ mentis philoſophus, ſic ut Alexander, niſi fuiſſet Alexander, Diogenes eſſe vellet) verſare interea dolium ſuum, ne vivos inter obambulare mortuus diceretur. Quod animo ille quocunque egerit;mihi quidem mente candidâ,devotâque,hactenus exemplum imitari viſum fuit, ut ne totâ urbe undique edente lætitiæ ſigna, non quidem dolium circumvoluerem, attamen nec otioſus viderer; quin potiùs agerem utile aliquid,quo in hoc adventu Auguſtæ Reginæ,& Sereniſſimæ Filiæ, animæ dimidio Tuæ, gratum devotumque animum erga Regiam magnæ Britanniæ majeſtatem, totamque domum Auguſtam, teſtarer: ſaltem quantum vix præmeditato,ſed,penè dixerim, in arena conſilium capienti, deque paupere penu aliquid depromturo, in ea temporis anguſtia liceret. Nam per Deum immortalem, cui juſtiores, quàm mihi, hodiernâ ſe die cauſſæ obtulerunt teſtandi officii ſui erga domum Regalem, pariterque Celſitudinem Tuam,poſtquam ab Auguſto Rege gener es adlectus? Scio, quantum debeam invictiſſimo Principi, Parenti Celſitudinis Tuæ,vindici patriæ libertatis: ſine qua vita quid eſt,niſi cadaver? Sed hoc beneficium magnum adeò licet, ut nullius ingenio vel facundiâ ſatis poſſit prædicari; ſi tamen fas ſit dicere, commune eſt mihi cum omni fœderata Belgica: etſi, niſi fallor, nos qui literas, & ſapientiæ ſtudia colimus, plurimùm rectiùs aliis noſtra intelligimus bona. Sed ego nunc in animo habeo illud in me grande meritum, quod unus è fœderata Belgica accepi ab Auguſto Rege Karolo,Religioſiſſimo Principe;quem ut Trajano ſcimus meliorem, ita, ex veteri formula, Auguſto Cæſare optamus feliciorem. Divinus ille Rex, (juſtiùs enim ſic dixero,quàm, quem proxime laudavi Auguſtum, *ſemper-deum* dicebat Maro) Rex, inquam, ille, cui dulcius eſt prodeſſe, quàm præeſſe, unum

me,

Digitized by Google

me, quamquam digniores eſſe alios non diffitear, in Metropolitanæ Cantuarienſium Eccleſiæ Præbendarios allegit. Neque unquam dies illa animo excidet meo, quâ cum gratias, quas deberem, pro nobili hoc Canonicatus beneficio Auguſtæ agerem Majeſtati; ille me hoc placidiſſimi oris reſponſo dignabatur: pariter ſe gratias divinæ agere Majeſtati, à qua hoc haberet, quòd, me de literarum ſtudiis bene merente, meliuſque mereri parato, ipſe etiam bene mereretur de me, & familia mea. Quæ quàm altè in hoc pectus deſcenderint; quantopere etiam mihi ſtimulos ſubdiderint ad porrò calcandum virtutis, & induſtriæ callem; rectiùs, quàm maligno hoc ſeculo fieri amat, poſteritas judicabit; ſi non, quod ſatis ſit, ex iis, quæ ab illo tempore publici juris feci, ac vel Celſitudinis Tuæ Adfini, Sereniſſimo Walliæ Principi; vel doctrinâ, & fide eminentiſſimo Eccleſiæ Anglicanæ Clero dedicavi: ſaltem ex aliis, quæ deinceps moliar, dummodo vitam mihi ac valetudinem conceſſerit bonitas divina. Sed grande aliquid deproperare nunc tam ſubitò non dabatur. Gnarus igitur ejus, quod vulgo dici ſolet, tuſculo quoque ſacra fieri Diis: non dubitavi hoc qualecunque de ſchedis noſtris offerre. Selegi verò aliquid ſacri argumenti; quia hoc maximè mihi convenire putarem, quem Auguſtus Socer hoc potiſſimùm fine ſacro Cantuarienſium ordini inſeruiſſet, ut qui Muſas ante omnia dulces ducerem, non tam vulgares illas colerem, quàm ſacras. Hujuſmodi verò eſt labor noſter de tribus Symbolis; Apoſtolico, Athanaſiano, & Conſtantinopolitano: in quorum prioribus oſtendo, quantopere multos fugerit ratio de primis eorum auctoribus: in tertio autem illos præcipuè refello, qui Conſtantinopolitanos Patres, de Spiritus Sancti proceſſione à Filio, ſignâſſe aliquid arbitrantur. Simul hoc de Symbolis opere conſtare volui, non me in publico hoc gaudio conſpici penitus aſymbolum; ſed iſtiuſmodi contuliſſe ſymbolam, quæ ſimul ſymbolum foret animi devotiſſimi, erga Auguſtam Majeſtatem, Sereniſſimam Filiam, ac Generum Regium. Scio, quàm mole ſit exiguum, quod pro ſymbola pariter, ac

ſymbolo

ſymbolo eſſe cupio: ſed argumento exiguum non debet haberi, ſi ab ſincera Symbolorum illorum fide dependet Rerumpublicarum tranquillitas, & æterna populorum ſalus: quæ duo cordatis Principibus cariora eſſe oculis ſuis oportet. Quod ſi deprimat fortaſſe laborem hunc ſcriptoris humilitas: attollet eundem Tua Celſitudo: unde non leve referet decus, ac ſplendorem; ſi minùs genium, & immortalitatem.

CELSISSIME PRINCEPS,

Senile, ac modeſtum votum accipe; quod facio pro univerſa Domo, tum Auguſti magnæ Britanniæ Regis, KAROLI; tum Celſiſſimi Arauſionenſium Principis, FREDERICI HENRICI: illius, Soceri Celſitudinis Tuæ; hujus, Parentis; utriuſque verè optimi, maximi. Diutiſſimè ſalvi, átque incolumes, orbis univerſi, ac præcipuè Reip. Chriſtianæ bono, rebus intereſte humanis. Et quia vita hæc, quantumcunque diuturna, fragilis tamen dicenda eſt, & caduca: in memoria, atque ore bonorum omnium vivite; donec iſta etiam vita cum orbe terrarum finem ſuum ſortiatur. Denique ſolutâ hac mundi compage, corpore, animoque æternùm vivite, cæleſtibus choris permixti.

Amſtelodami. CIↃ IↃCXLII. XII Kal. Iun.

CELSITVDINI TVÆ

Devotiſſimus,

Gerardus Ioannes Voſſius.

Digitized by Google

DE TRIBVS SYMBOLIS
DISSERTATIO PRIMA;
QVÆ EST
DE SYMBOLO APOSTOLICO.

I.

Cùm varia apud veteres Symbola legantur; nunc propriè de iis agere propoſui, quibus in Officio ſacro utitur Eccleſia Romana. Sunt ejuſmodi tria: quorum unum dicitur Apoſtolicum; *alterum* Athanaſianum; *tertium* Conſtantinopolitanum, *ac quandoque etiam* Nicenum: *nempe quia primitus Eccleſia uſurpavit Symbolum Nicenum: poſtea Conſtantinopolitanum; quod Niceno eſt auctius, ut quo contineatur Nicenum.*

HINC liquet, & tria, & quatuor poſſe Symbola ſtatui Officii Romani. Quatuor numerat Ioannes Beleth, Theologus Pariſienſis, in Explicatione Divinorum Offic. cap. XL; ubi ſic loquitur: *Notandum eſt, quatuor eſſe Symbola: minimum, quod à cunctis communiter in quotidianâ oratione dicitur; & quod Apoſtoli ſimul compoſuerunt. Secundum eſt, quod in prima recitatur;* Quicunque vult ſalvus eſſe; *quod ab Athanaſio, Patriarcha Conſtantinopolitano, contra Arrianos hæreticos compoſitum eſt: licet plerique eum Anaſtaſium fuiſſe falsò arbitrentur. Tertium eſt, quod Conſtantinopolitana Synodus edidit: videlicet, quod in Miſſa hactenus cani conſuetum eſt. Quartum eſt, quod ex Niceno Concilio prodiit.* Hactenus Belethus: quem Genebrardus vixiſſe ait ante annum milleſimum, & ducenteſimum. Quippe lib. III de Trinitate refert, * Ioannem Belethum floruiſſe ante annos quadringentos. Ipſe autem ſcripſit anno Chriſti cIↄ Iↄ LXVIII: ut præfatio operis ad Carolum Lotharingum indicat. Atqui Belethus demum claruit anno cIↄ CCC XXVIII. Vt Genebrardus errorem committat annorum centum & ſexaginta. Porrò Beletho hoc antiquior ſeculo integro fuit Alexander Aleſius. Vixit enim anno cIↄ CCXXXI. Is tria tantùm Symbola agnoſcit parte III, quæſt. LXIX, memb. V: nempe Apoſtolicum, Nicenum, & Athanaſianum. Vbi Nicenum intelligit cum auctario, quod * Pag. 182.

Conſtantinopoli accepit: ut pleniùs explicabo parte III de Symbolis. Aleſium quoque ſecutus eſt Durandus Mimatenſis, qui quadraginta ante Belethum annis claruit: putà anno cIↃ CCLXXX. Sic enim ſcribit Ration. Offic. Divin. lib. IV, cap. XXV: *Nota, quod triplex eſt Symbolum. Primum eſt Symbolum Apoſtolorum: quod vocatur Symbolum minus: quod videlicet ex inſtitutione Damaſi Papæ dicitur tacitè per ferias ſingulis Canonicis horis. Secundum Symbolum eſt, Quicunque vult ſalvus eſſe &c. ab Athanaſio, Patriarcha Alexandrino, in civitate Treveri compoſitum. Hoc tamen dici poteſt tertium. Nam Nicenum, de quo ſequitur, fuit priùs in prima Nicena Synodo compilatum. Tertium eſt Nicenum, quod Damaſus Papa ex conſtitutione univerſalis Synodi apud Conſtantinopolin celebratæ inſtituit: & vocatur Symbolum majus.* Videmus hîc, ut in ordine hæreat; nec ſatis decîdat, utrùm Niceno, an Athanaſiano, prior debeatur locus. Sanè ſi Athanaſius eſt auctor Symboli ſibi attributi: Athanaſianum Symbolum poſterius ſit Niceno mero: ſed prius Niceno cum ſuo auctario adverſus Macedonium. Similiter Ludolphus Saxo Carthuſianus, qui anno vigebat cIↃ CCCXXX. Sed hic Nicenum facit ſecundum. Sic enim ſcribit Vitæ Chriſti parte II, cap. LXXXIII: *Tria ſunt Symbola: primum Apoſtolorum, ſecundum Nicenum, tertium Athanaſii. Primum factum eſt ad fidei inſtructionem; ſecundum, ad fidei explanationem; tertium, ad fidei defenſionem.* Ac tria hæc eopſe ordine etiam commemorat Thomas Argentinenſis, qui anno vixit cIↃ CCCL. Vide eum lib. III, diſt. XXIV, & XXV, quæſt. I, art. III. Tria verò duntaxat commemorant; non quaſi Epheſinum, vel Chalcedonenſe Symbolum, ignorent; ut de cæteris taceam: ſed quia tria tantummodo obtineant in ſolemnibus Eccleſiæ Romanæ ſacris. Niſi cum Beletho quatuor dicere malis, quia, qui Nicenum nominant, ſub eo Conſtantinopolitanum comprehendunt, duoque Symbola pro uno habent; ut poſtea explicabitur.

II.

Ordior à Symbolo, quod Apoſtolicum nominatur. Ac primùm referam, qui ex communiori ſententia illud condiderint, & quando, & quare condiderint. Deinde exponam, quibus argumentis ducti ſic putarint. Hinc argumenta eorum invalida eſſe monſtrabo. Poſtea opinionem eorum referam, qui ſuperiorem ſententiam, vel incertam crediderint, vel falſam: inque hoc diſſenſu adjungam me iis, qui falſam arbitrantur: quippe quod, noſtrâ quidem ſententiâ, ab Epiſcopo, & Clero Romano, neque id uno tempore, ſed currentibus ſeculis, paullatim ſit compoſitum. Exin-

Exinde hanc ſententiam multis, variiſque argumentis, comprobabo. Denique quid Eccleſiam Romanam impulerit ad Symbolum hoc condendum, & quantus hodieque ejus uſus ſit, oſtendam. Ac de primo quidem ſic paucis habendum: ab aliquot ſeculis receptam eſſe opinionem, conditum illud eſſe ab Apoſtolis.

ITaque Theologica facultas Colonienſis, adverſus Monhemium ſcribens, id extra controverſiam ponit †. Genebrardus in III de Trinitate * ingentem adducit numerum Sanctorum Patrum, quos idem ſenſiſſe contendit: nec dubitat quin longe plurimos prætererierit: atque ex his colligit, *præfractam eſſe temeritatem, vertere in quæſtionem, num Apoſtoli verè ſint auctores Symboli, quod circumfertur ipſorum nomine.* Feuardentius quoque in Irenæum lib. I, cap. II †, non contentus dicere, adultos illud cùm ſacro lavacro tingerentur, *præſcripto procul dubio Apoſtolorum recitâſſe*, adjungit: *Apoſtolos eoſdem illud ipſum decantâſſe, dum ſacroſancta Euchariſtiæ myſteria celebrarent, facile mihi perſuaſerim.* Ac poſtquam hoc probare conatus Dionyſii Areopagitæ, & B. Iacobi Hieroſolymitani auctoritate (pro genuinis enim ſcriptoribus eos habet) hunc inde in modum concludit: *Quis non videt, primam hanc traditionem ad Apoſtolos, & non ad Concilium Toletanum tertium, vel Conſtantinopolitanum, referendam eſſe?*

† *Pag. 230. edit. Colon. an. 1560.*

* *Pag. 254. edit. Pariſ. an. 1585.*

† *Pag. 51. edit. Colon. an. 1596.*

III.

Sed qui de auctoribus conveniunt, quadrifariam tamen diſſentiunt. Primùm, num ſoli illud condiderint Apoſtoli; an præter eos CXX *viri; in quorum cœtu concionatus eſt Petrus de deſignando Apoſtolo novo: ut legere eſt Act.* I. 15.

OB hunc diſſenſum ambiguè loquitur Antonius Nebriſſenſis in Quinquagena, Tit. Symbolum. *Ego*, inquit, *non diffiteor communi Apoſtolorum conſenſu, ſive illorum* CXX, *quos ſuo adventu Spiritus Sanctus afflavit, Symbolum fuiſſe compoſitum.*

IV.

Alter in eo eſt diſſenſus, num quiſque XII *Apoſtolorum ad Symbolum contulerit caput aliquod, ſive articulum, ut nunc loquuntur: & utrùm traditione conſtet, quid ab unoquoque fuerit collatum: an potiùs hoc*

duntaxat ſciatur, Apoſtolos fuiſſe congregatos; inque commune conſulentes, Symbolum iſtoc condidiſſe; & pro XII, *vel* XIV *Apoſtolis*, XII, *vel* XIV *eſſe capita; quod verò caput à quoque ſit Apoſtolo, ignoretur.*

VNicuique ex Apoſtolorum duodecim numero ſuum caput nominatim adſignat Auguſtinus; ſi modò is auctor; de quo poſtea dicetur. Ac voluiſſe idem videtur Leo Magnus ad Pulcheriam Auguſtam ſcribens epiſt. XCVI: *Ipſius Catholici Symboli brevis & perfecta confeſſio, quæ* DUODECIM APOSTOLORUM TOTIDEM *eſt ſignata* SENTENTIIS, *tam inſtructa ſit in munitione cœleſti, ut omnes hæreticorum opiniones ſolo poſſint gladio detruncari.* Item Venantius Fortunatus præfatione in exegeſin Symboli Apoſtolici *: *Collatâ Apoſtolis ſcientiâ linguarum, adhuc in uno poſiti, hoc eſt, inter Symbolum unuſquiſque quod ſenſit dicendo condidere.* Et breviùs mox: *Symbolum* COLLATIO *dicitur Græcè, quia hoc ipſi* INTER SE *per Spiritum Sanctum ſalubriter condiderunt.* Nec multùm abit Albertus Patavinus; qui Ægidii Romani auditor fuit, & anno claruit CIƆ CCC. Hic, quia poſt Chriſti adſcenſum, Apoſtolis undecim, non Matthiam modò accenſet, ſed etiam Paulum, & Barnabam: eò non XII tantummodo, ſed XIV capita, ſtatui poſſe judicat. Niſi ſic malis credidiſſe, quia putaret, diviſionem ſymboli, non ex numero colligentium, ſed capitum collectorum, colligi oportere. De quo poſtea videbimùs. Nunc Albertum ipſum audiamus ſermone CIII: *Per duodecim cophinos, duodecim regulas, ſeu ſententias Catholicæ fidei intelligimus: qui cophini contexuntur ex duodecim, vel quatuordecim articulis fidei, qui continentur in Symbolo Apoſtolorum. Et primam quidem fidei regulam, quaſi primum cophinum, contexuit Petrus &c.*

* *Tom. 2. Bibliotheca Patrum edit. 2, pag. 1150.*

V.

Tertium, in quo parum conveniat, eſt, num Apoſtoli ex iis, quæ fusè antea ſcripſerant, hæc capita excerpſerint, atque ita omnem fidei doctrinam compendio conſtrinxerint: an verò hoc Symbolum, Spiritu ſic ſuggerente, compoſuerint citra ſui, vel alieni ſcripti opem.

POſterior ſententia eſt vulgatior; ſed priorem amplexus eſt Paſchaſius Ratbertus, qui anno vixit IƆCCCL. Verba ejus ſunt præfat. libri de Spiritu Sancto. *Hanc* (fidem Catholicam) *Apoſtolica ſollicitudo, atque perfectio, ſicut per ſanctas paginas dilataverat, ita per Symboli ſalutare mirâ brevitate collegit, & tanquam per diverſas remediorum ſpecies diſpoſuit in corpus unum, ac velut ex innumeris aromatibus pretioſum confecit unguentum.*

VI. *Quar-*

Digitized by Google

VI.

Quartum, in quo diſcrepent, eſt ſuper tempore, quo conditum hoc Symbolum fuerit. Sunt qui id contigiſſe exiſtiment, mox ubi Spiritus Sanctus in Apoſtolos deſcendit. Alii verò referre malunt id ad tempus, quo Herodes Antipas, in Iudæorum gratiam, uſque adeò perſequeretur Chriſtianos: ut eſt Act. XII.

EOpſe anno, quo paſſus eſt Chriſtus, compoſitum fuerit, ſi tum conditum, verè ait Rufinus *, *cùm per adventum Sancti Spiritus ſuper ſingulos quoſque Apoſtolos igneæ linguæ ſediſſent, ut loquelis diverſis, variiſque loquerentur.* Ac ſimiliter Iſidorus Hiſpalenſis libr. II. de Eccleſ. Offic. cap. XXII. Baronius autem id factum refert ad annum Claudii ſecundum: qui decimus eſt à paſſione Dominica. Eique occaſionem præbitam conjectat, quòd abituri eſſent in gentes ad vitandam Herodis perſecutionem, qui jam Iacobum majorem ſupplicio capitis affecerat; & Petrum conjecerat in vincula; unde tamen divinitus fuit liberatus: ut in Actibus Apoſtolorum tradit B. Lucas †.

* *In expoſitione Symboli.*

† *Cap.* 12.

VII.

In quincto etiam diſconveniunt: nempe ſuine cauſſâ condiderint, ne, diverſa docendo, alii ab aliis alienis fierent animis: an Eccleſiæ cauſſâ, quò certam ea haberet formulam, quam baptizandis exponeret.

PRius cenſuit Rufinus in expoſitione Symboli. Plures tamen poſteriorem hodie ſententiam ſequuntur.

VIII.

Vidimus, quàm varias abeant in partes, qui ab Apoſtolis hoc Symbolum αὐτολεξεὶ * *compoſitum eſſe arbitrantur. Vt tanta opinionum diverſitas falſitatis ſuſpicionem injicere poſſe videatur: præſertim præeuntibus hodie non paucis eruditiſſimis viris, qui ſententiam eam putarunt, vel falſam, vel minimùm incertam.*

* *Verbis iiſdem.*

DVbitat ſanè, poſt Laurentium Vallam, etiam Polydorus Virgilius Vrbinas, lib. V de rerum inventione, cap. XIII: *Symbolum collationem ſignificat, quia Apoſtoli, ſive Patres, in unum contuliſſent, quod unuſquiſ-*

que de Deo ſenſerit. Sunt & Eraſmi verba in Præfat. ad Lectorem Paraphraſis Matth. *Librum hunc concinnare cupio, non ex humanis lacunis, ſed ex fontibus Euangelicis, & Apoſtolicis literis, & ex Symbolo; quod, an ab Apoſtolis proditum ſit, neſcio.* Quem locum, poſterioribus editionibus præteritum, objecêre Eraſmo Theologi Pariſienſes. Horum cenſuræ reſpondit ipſe Tit. XI. Qua de re poſtea. Adhæc ab Apoſtolis eſſe, negat diſertim Ioannes Brentius in Catech. quod ei Serrarius exprobrat. Nec Apoſtolos auctores agnoſcere videtur Ioannes Calvinus libr. II Inſtitut. cap. XVI §. XVIII: *Apoſtolicum autem Symbolum nuncupo, de auctore minimè ſollicitus.* Ac poſtea: *Neque verò mihi dubium eſt, quin à prima ſtatim Eccleſiæ origine, adeòque ab ipſo Apoſtolorum ſeculo, inſtar publicæ, & omnium calculis receptæ confeſſionis obtinuerit, undecunque tandem initio fuerit profectum. Quo intellecto, de auctore vel anxiè laborare, vel cum aliquo digladiari, nihil attinet.* Daniel quoque Chamierus Delphinas in opere de controverſiis religionis, lib. IX de Canone, cap. X: *Eſſe ab Apoſtolis Symbolum ſic compoſitum, ſi non eſt falſum, certè, quod proximum falſo eſſe, nemo negat, incertum eſt.* Denique Lavaterus, & Parkerus, uterque libro de deſcenſu Chriſti ad inferos, demum poſt annum CCCLXXXII conditum arbitrantur. Quod putant, non eſſe ab Apoſtolis, inferiùs amplectemur: non item, quòd exiſtiment, tam ſerò conditum eſſe Symbolum.

IX.

Sed ne videar, temere opinionem adeò pervulgatam in dubium vocâſſe; priùs argumenta adducam, quibus impulſi ita ſenſerint: deinde dicam, quid de ſingulis videatur. Ac primùm quidem eos movit, ipſa Apoſtolici Symboli *appellatio. Quippe, quos hactenus recenſui, in eo conſpirant, propterea* Apoſtolicum *vocari, quia Apoſtolos habeat auctores. Plerique etiam ex* Symboli *vocabulo id colligunt. Nam σύμβολον, ſecundùm eos,* collationem *notat; qualis cœna eſt collatitia, ubi ſinguli convivarum ſuam conferre ſolent portionem: inde, inquiunt, nomen datum hiſce fidei capitibus, quia Apoſtoli ſinguli ad hoc, velut ſpirituale epulum, indubitatum aliquod contulerint caput fidei Chriſtianæ.*

SYmbolum notare *collationem*, etiam apud Clementem Romanum, ſive alium, legas epiſt. I. Rufinus ſimiliter in expoſitione Symboli, & iiſdem verbis Iſidorus lib. II de Eccleſiaſticis Offic. cap. XXII, & Rabanus

nus Maurus lib. II de Inſtitut. Cleric. cap. LVI: *Symbolum Græcè collatio, hoc eſt, quod plures in unum conferunt*. Eadem mens Auguſtini, vel alîus, ſermone CLXXXI de Tempore. Intellige autem collationem pecuniæ, vel cibi, potuſve, ad convivium. Quæ poſterioribus ſeculis *comeſſalia* dicta, vel *convivia de confertis*: ut videre eſt C. cum oportet. 2 diſtinct. 44. & C. non liceat, eâdem diſtinct. Priori loco hæc ſunt verba: *Non oportet miniſtros altaris, vel quoſlibet clericos, aut etiam laïcos Chriſtianos, ex Symbolis, quæ vulgus Comeſſalia appellat, convivia celebrare*. Poſteriori loco hæc legas: *Non liceat, ſacerdotes vel clericos; ſed nec religioſos laïcos, convivia celebrare de confertis*. Tralatione ab hujuſmodi conviviis petitâ *Apoſtolicum* dici *Symbolum*, ſententia eſt Lugdunenſis Eucherii, priori de Symbolo homiliâ; ubi ſic ſcribit: *Sicut nonnullis ſcire permiſſum eſt, apud veteres Symbola vocabantur, quod de ſubſtantia collecti in unum ſodales in medio conferebant ad ſolemnes epulas, & ad cœnæ communes expenſas: ita & Eccleſiarum Patres de populorum ſalute ſolliciti, ex diverſis voluminibus Scripturarum collegerunt teſtimonia divinis gravida ſacramentis. Diſponentes itaque ad animarum paſtum ſalubre convivium, collegerunt verba brevia & certa, expedita ſententiis, ſed diffuſa myſteriis, & hoc* SYMBOLVM *nominaverunt*. Quam rem non unâ ſimilitudine deinceps illuſtrat. Etiam Innocentius III lib. II Myſteriorum Miſſæ, cap. XLIX: *Et ideò Symbolum componentes, unuſquiſque bolum, id eſt particulam unam, appoſuit*. Iacobus Vitriacus Dominicâ in Albis: *Dicitur Symbolum Apoſtolorum, quia unuſquiſque partem ſuam appoſuit. Petrus ait &c.* Longum fuerit omnes juniorum, qui ita ſenſerint, referre. In his Genebrardus lib. III de Trinitate *. Sed negat ille, aliud de eo dicendum, quàm quod etiam Georgius Pachymeres, in Dionyſii Areopagitæ caput III de Eccleſiaſtica hierarchia, tradat; hanc vocem ſignificare τὸ ἔρανον, *collectam*, καὶ τὸ διδόμενον εἰς δεῖπνον, *& id, quod confertur pro cœna*. Satis etiam liquet, Alemannorum veteres hoc eſſe etymon ſecutos: ut qui Symbolum vocent *guerf*: quod ad verbum συμβολὴν, ſive *conjectionem* notat. Imò, qui gloſſas ſcripſit in Decretalem Innocentii de ſumma Trinitate & Fide, hybridam effórmans vocem, ſymbolum conflatum ait ex σὺν, quod interpretatur *ſimul*, & *bolus*; quia nempe ad epulum hoc ſpirituale Apoſtoli ſinguli contulerint bolum. Quod & apud Mimatenſem Durandum legas lib. IV, cap. XXV. Item Ioannem Gerſonem, ſive alium libro de articulis Fidei, qui inter Gerſonis opera exſtat: *Dicitur*, inquit, SYMBOLVM *à* SYN, *quod eſt* CVM, *&* BOLE, *quod eſt* SENTENTIA; *quaſi collectio ſententiarum. Vel, ut alii volunt, à* SYN *quod eſt* CVM, *&* BOLVM, *quod eſt* FRVSTVM; *quaſi fruſtorum, id eſt capitulorum, vel particularum fidei, collectio*.

* Pag. 204. edit. Pariſ. 1585.

X. *Al-*

X.

Alterum eſt eorum argumentum traditio majorum, & Sanctorum Patrum auctoritas.

* Vice Apoſtolorum.

IMò ſi audimus Sixtum Senenſem bibliothecæ Sanctæ lib. II *: *Omnes Orthodoxi Patres affirmant, Symbolum ab ipſis Apoſtolis conditum.* Nec obſcurum eſt, idem ſenſiſſe Genebrardum: de quo ſuperiùs diximus. In Patribus, quibus ſe tuentur, principem dant locum Clementi Romano epiſtolâ primâ; ubi hæc legas: *Chriſto itaque reſurgente, & adſcendente in cœlum, miſſo ſancto Spiritu, collatâ Apoſtolis ſcientiâ linguarum, adhuc in uno poſiti, Symbolum quod fidelis nunc tenet Eccleſia, unuſquiſque, quod ſenſit, dicendo, condiderunt, ut diſcedentes ab invicem, hanc regulam per omnes gentes prædicarent.* Atque hunc etiam locum Eraſmo objectant Theologi Parisienſes in Cenſura ſua Tit XI. Similiter Rufinus commentario in Symbolum: ut qui hac de re ſic loquatur: *Tradunt majores noſtri.* Et cum de tempore egiſſet, quo id factum dicitur; puta cùm linguæ igneæ ſuper ſingulos ſediſſent, & diſceſſuri eſſent alii ab aliis; mox ſubjungit de facto ipſo: *Omnes ergo (* Apoſtoli *) in uno poſiti, & Spiritu ſancto repleti, breve iſtud futuræ ſibi, ut diximus, prædicationis indicium conferendo in unum, quod ſentiebat quiſque, componunt, atque hanc credentibus dandam eſſe regulam ſtatuunt.* Quæ & exſcripſit Iſidorus lib. II de Eccleſiaſt. Offic. cap. XXII. Idem Rufinus poſtea, ac peuè iiſdem verbis Iſidorus loco memorato ſubdit: *Iccirco denique hæc non ſcribi chartulis, atque membranis; ſed retineri cordibus, tradiderunt: ut certum eſſet, neminem hæc ex lectione, quæ interdum pervenire etiam ad infideles ſolet, ſed* EX APOSTOLORVM TRADITIONE *didiciſſe ſufficeret.* Valde autem conveniunt cum iis iſta B. Hieronymi epiſt. LXI ad Pammachium: *Symbolum fidei, & ſpei noſtræ, quod ab Apoſtolis traditum, non ſcribitur in charta, aut atramento; ſed in tabulis cordis carnalibus.* Ac poſtrema etiam iiſdem verbis legas apud Iſidorum lib. VI Orig. cap. ult. Pro XII verò Apoſtolis XII eſſe Symboli ſententias, etiam tradit Leo Magnus ep. XCVI, † verbis etiam antea adductis: *Ipſius Catholici Symboli brevis & perfecta confeſſio, quæ duodecim Apoſtolorum totidem eſt ſignata ſententiis, tam inſtructa ſit in munitione cœleſti, ut omnes hæreticorum opiniones ſolo poſſint gladio detruncari.* Ac ſimiliter Venantius Fortunatus præfat. expoſ. Symboli. Imò aliqui eò uſque fuere progreſſi, quemadmodum antea vidimus, ut non dubitarent dicere, quam quiſque protulerit ſententiam. Atque hæc etiam opinio placuit conditori Eccleſiaſticorum Annalium ad an. XLIV. Ac pro ſe adfert B. Auguſtini auctoritatem, ſic ſcribentis de Temp.

† Sive epiſt. 13. in editione Colonienſ. an. 1591.

Digitized by Google

Temp. ſerm. cxv: *Quod Græcè Symbolum dicitur, Latinè Collatio nominatur: Collatio ideo, quia collata in unum totius Catholicæ legis fides, Symboli colligitur brevitate; cujus textum vobis modò, Deo annuente, dicemus. Petrus dixit: Credo in Deum Patrem, omnipotentem. Ioannes dixit: Creatorem cœli, & terræ. Iacobus dixit: Credo & in Ieſum Chriſtum, filium ejus unicum, dominum noſtrum. Andreas dixit: Qui conceptus eſt de Spiritu ſancto, natus ex Maria virgine. Philippus ait: Paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & ſepultus. Thomas ait: Deſcendit ad inferos, tertiâ die reſurrexit à mortuis. Bartholomæus dixit: Adſcendit ad cœlos, ſedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis. Matthæus dixit: Inde venturus eſt judicare vivos, & mortuos. Iacobus Alphæi: Credo & in Spiritum ſanctum, ſanctam Eccleſiam Catholicam. Simon Zelotes: Sanctorum communionem, remiſſionem peccatorum. Iudas Iacobi: Carnis reſurrectionem. Matthias complevit: Vitam æternam. Amen.*

XI.

Illud de CXX *viris tuentur Lucæ Act.* 1, 15. *ubi legas, cœtum fuiſſe* CXX *virorum, cùm Petrus orationem illam haberet de obtinendo novo Apoſtolo, qui, prævii precibus, ſortitione deſignatus. Hos igitur* CXX *viros, rebus omnibus Chriſti à reſurrectione geſtis interfuiſſe, vetus eſt opinio: indeque colligunt, non ſolos Apoſtolos, ſed etiam illos* CXX, *quos dicebamus, feſto Pentecoſtes Spiritum ſanctum accepiſſe.*

ITa in eum locum tradidit Chryſoſtomus: quem ſequitur Oecumenius. Ac ſimiliter Hieronymus in epitaphio Paullæ, & epiſtolâ ad Paullinum. E junioribus item Heſſelius tractatu de Reſurrectione.

XII.

Præterea de fine dicebamus non conveniſſe; dum alii putant, ſui cauſſâ; alii autem, populi ergo condidiſſe. Ac veterum quidem, & maximè Rufini auctoritate nituntur, qui dicunt, opus iis fuiſſe hac regulâ, ne poſtea longiſſimis ſpatiis ſeparati diverſa docerent, atque ita & ipſi inter ſe in varias ſcinderentur partes.

VErba Rufini ſunt in expoſitione Symboli: *Diſceſſuri itaque ab invicem normam priùs futuræ prædicationis in commune conſtituunt: ne fortè ab aliis alii abducti diverſum aliquid his, qui ad fidem Chriſti invitabantur, exponerent.* Videtur idem velle Venantius Clementianus Fortunatus præfat.

 in

Digitized by Google

* Tom. 2 Biblioth. SS. Patrum, edit. 2, pag. 1150.

in Symbolum Apoſtolicum * : *Reſurgente Chriſto, & adſcendente in cœlum, miſſo Sancto Spiritu, unuſquiſque, quod ſenſit, dicendo condidere, ut diſcedentes ab invicem, hanc regulam per omnes gentes æqualiter prædicarent.* Apertiùs verò, octingentis poſt Rufinum priùs memoratum annis, Innocentius libro ſecundo myſteriorum Miſſæ, cap. XLIX: *Cum*, inquit, *Apoſtoli forent ad prædicandum Euangelium profecturi, conferentes in unum ſuper articulis fidei ſtatuerunt, ut ſicut omnes erant in una fide concordes, ſic omnes unam fidem concorditer prædicarent: & ideo Symbolum componentes, unuſquiſque bolum, id eſt, particulam unam appoſuit.* Similiter Matthæus Weſtmonaſterienſis, qui anno claruit CIƆ CCCLXX. ſic enim ille in Chronicis ad an. XXXIII: *Apoſtoli ituri in orbem univerſum, ut prædicarent Euangelium omni creaturæ, Symbolum fidei compoſuerunt, ut ad nationes profecturi, non diverſum, ſed unum, omnes prædicarent.*

XIII.

Qui verò populi cauſſâ hoc feciſſe arbitrantur, eo ſe tuentur, quòd Chriſtus credentes juſſerit baptizari; ac proinde opus fuerit, ut baptizandi ederent fidei confeſſionem: hæc autem brevis eſſe debuerit, & plena tamen, planáque: qualem nunc Apoſtolicum eſſe Symbolum cernimus.

NEmpe horum eſt judicium, niſi Eccleſia ab ipſis incunabulis habuiſſet hoc Symbolum, quale nunc habuimus; carituram fuiſſe regulâ fidei, & confeſſionis formulâ in baptiſmate. Ideo, ex Apoſtolorum præſcripto, adultos diſertis id verbis recitâſſe, cùm ſacro lavacro tingerentur, Feuardentius ait in Irenæum lib. I, cap. II: & hujus ſententiæ laudat auctorem Clementem lib. VII Conſtitut. Apoſtolic. cap. XLI. Subſcribereque ei addit Rufinum expoſ. Symb. Hieronymum epiſt. ad Pammachium, Ambroſium epiſt. LXXXI, & ſerm. XXXVIII, Auguſtinum ſerm. CXV, & CLXXXI, de Tempore, Leonem Magn. epiſt. XIII, Iſidorum lib. II de Eccleſ. Off. cap. XXIII, & Petrum Chryſologum paſſim.

XIV.

Hæc eorum nunc argumenta perpendemus. Ac primò de fine. Vbi prior ille, quem Rufinus adſignat, prorſus certiſſimæ derogat veritati doctrinæ Apoſtolicæ. Siquidem, ſi metuerint, ne, priùs niſi conveniſſent de Symbolo quopiam, ad cujus amuſſim cuncta exigerent, ſubinde alii ab aliis in doctrina abirent: conſequitur, non ſatis eos certos fuiſſe de fun-

fundamento, ſive capitibus religionis Chriſtianæ. Atqui repleti erant Spiritu Sancto; gnari etiam, Deum promiſiſſe, ducturum ſe eos in omnem veritatem, & pro occaſione rerum, in os iis ingeſturum, quod dicerent. Quantò igitur veriſimiliùs alii, quibus placet, aliorum ergô condidiſſe? Interea hos etiam mirificè ratio fugit, ſi ab Apoſtolis credant baptizatum eſſe neminem, niſi qui hanc formulam recitâſſet. Nam primis illis temporibus ſimplex erat fidei profeſſio, quâ ſe credere dicerent in Ieſum Chriſtum; ſive in Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum.

QVod ſatis liquet ex baptiſmate eorum, de quibus agitur in Actis Apoſtolicis. Proinde primis Eccleſiæ temporibus non erat opus formulâ iſtiuſmodi Symboli. Sed exigi cœpit, ubi variæ hæreſes in Eccleſiam irruperant; ut poſtea dicam.

XV.

Quod ex Symboli *nomine argumentum arceſſunt, parùm firmo nituntur tibicine. Nam largiamur ſanè, σύμβολον eſſe* collationem: *ſic dici poſſit, confeſſionem hanc eo* Symbolum *dici, non quia à pluribus, ſed quia ex pluribus, ſit collectum. Atque ita iis viſum, qui inde nominis originem arceſſunt, quia collectum ſit ex diverſis Scripturæ locis, vel ſaltem variis religionis capitibus.*

VIdit hoc Cajetanus, qui ad Thomæ ſecundam ſecundæ ſic ſcribit qu. I. art. VIII. *Adverte, quòd auctor, articulos fidei ex parte rei creditæ enumerandos arbitrans, diſtinctionem illam famoſam juxta numerum Apoſtolorum prætermiſit eâ ratione; quòd* ACCIDIT *articulis fidei, quòd vel* AB VNO, *vel* A PLVRIBVS *ſint. Et ſimile invenies à Symboli nomine, quod non* A COLLIGENTIVM, *ſed* COLLECTORVM PLVRALITATE, *definitur, eâdem ratione; quia ſcilicet accidit Symbolo pluralitas colligentium: in cujus ſignum Athanaſius* SOLVS SYMBOLVM *collegit.*

XVI.

Qui verò dicunt, Apoſtolos ex iis, quæ fusè ſcripſerant, breve hoc compendium collegiſſe, eoque Symbolum, *ſive* collationem *dici: facilè temporum ratione refelluntur: præſertim autem illi, qui ſcriptum eſſe ajunt mox ab accepto Spiritu Sancto. Obſtat enim, quòd nec dum ullum*

Digitized by Google

* Annal. Eccleſ. T. 1. ad an. 44.

*tunc ſcriptum fuerit Apoſtolicum. Sin Baronii * magis ſententia placet, exiſtimantis, conditum eſſe eò ferè tempore, quo ab Herode ſublatus eſt Iacobus Zebedæi: à veteribus ſic abitur; nec multum adeò efficitur; quia nullius ex tot ſcriptis Euangeliſtarum, & Apoſtolorum, vel ſolius duntaxat Matthæi Euangelium, tunc exſtitit.*

VT paullò hoc pleniùs diducam; quî ex quatuor Euangeliis collectum ſit, cùm Ioannes, ſi Hippolyto Portuenſi apud Cedrenum credimus, Euangelium demum exararit in Pathmo, regnante Domitiano? nempe jam nonagenarius; ut eſt apud Epiphanium hæreſi LI: ſi Baronio fides, anno Chriſti XCIX; quo tempore unus is Apoſtolus ſupererat. Dixeris, apud Epiphanium hæreſi LI legi, ſub Claudio Cæſare è Pathmo reverſum: atque, ut Ioannes necdum ſcripſiſſet, ex tribus prioribus collectum videri. Verùm huic ſententiæ obſtat, quòd Lucas pertingit uſque ad exactum à captivitate Pauli biennium, hoc eſt, annum Chriſti LXI. Quomodo ſaltem Iacobus Zebedæi filius nihil contulerit: quandoquidem is ſexdecim annis antè, anno putà XLIV, ab Hercule Antipa fuerat occiſus: quod temporum ratio ex Act. cap. XII oſtendit. Eamque annorum rationem etiam Baronius ſequitur. Verùm is, ut dicebamus, mavult conditum eſſe tempore eo, quo perſecutionem exercuit Herodes. Sed ſive aliquantò ante necem Iacobi, ſive paullò pòſt, id factum ſit: ſolius tum Matthæi Euangelium exſtabat. Nam Marcus ſuum ſignâſſe Euangelium putatur anno XLV; putà anno toto poſt exceſſum Iacobi. Matthæus verò ſcripſiſſe creditur anno XLI. Dices, ſic quoque XII Apoſtolos id componere potuiſſe: quia ad decem illos, qui cum Chriſto vixerant, (Iacobum enim majorem nunc non annumeramus) acceſſerant Matthias, & Paulus. Non diffiteor. Sed nego, ſolidè hoc ex Euangeliſtis colligi. Ac multò minùs ex iis conſequitur, ſi compoſitum ſit mox ab accepto Spiritu Sancto. Nihil enim apertius, quàm ab Apoſtolis eo tempore nihil fuiſſe ſcripto divulgatum.

XVII.

Atque ut ſic diceretur, quia ex Scripturis collatio eſſet facta in ſummarium quoddam: non eò ab Apoſtolis compoſitum ſequatur. Nam Apoſtolici etiam viri, & horum diſcipuli, potuerint illud ex Scripturis colligere: ut inde Symbolum, *& quidem* Apoſtolicum, *vocaretur.*

VIdetur hoc ſenſiſſe Euſebius Emiſſenus, vel potiùs Eucherius Lugdunenſis, homiliâ primâ de Symbolo. Vbi non ab Apoſtolis quidem, atta-

attamen ab Eccleſiarum Patribus, ſcriptum ait. Quæ appellatio etiam iis convenit, qui ſeculis vixere ſequentibus.

Nunc verò, ne illud quidem verum eſt, *Symbolum* ſignificare *collationem*, ſive *cœnam collatitiam*, atque ab ejus ſimilitudine hoc fidei compendium *Symbolum* vocari. Qui ſic colligunt, confundunt *Symbolam* cum *Symbolo*; cùm veteres cœnam collatitiam non *Symbolum*, ſed *Symbolam*, dixerint. Sanè Ariſtophanis interpreti *συμβολὴ δεῖπνόν ἐστι τὸ ἐκ κοινοῦ συλλεγόμενον*. Cui adſidet Athenæus circa finem lib. VIII convivantium ſophiſtarum: ubi *συμβολὴν* eſſe ait, *τὴν εἰς τὰ συμπόσια ὑπὸ τῶν πινόντων εἰσφερομένην*. Indeque eſt apud Comicum in Andria *: *Symbolam dedit*. Sic *Act. 1 Scen. 1.*
enim, non *Symbolum*, apud eum legi debere, rectè ex antiquis codd. obſervatum Gabr. Faërno, Henrico Stephano, Adriano Turnebo, atque aliis. Græci aliter *ἔρανον* vocant: indeque *ἐρανάρχης*, qui *ἔρανον* colligeret, Artemidoro lib. I Oneirocr. cap. XVIII, & XXXVII. A ſymbola verò *aſymboli*, qui ſine ſymbola ad convivium venirent, Terentio Phorm. Act. II ſc. II, & Agellio lib. VI, cap. XIII. Ac apud Athenæum legas, Cteſibium Chalcedonenſem dixiſſe, ex philoſophia ſibi ſupereſſe, *τέχνην τοῦ ἀσυμβόλως δειπνεῖν· artem abſque ſymbola cœnandi*. Etiam apud eum in VI Dromoni Tithymallus paraſitus dicitur *ἀσύμβολος δειπνεῖν*: pro quo mox Dromon ipſe ſubdit, *συμβολὰς οὐ κατατίθεται*. Ac Diodorum Sinopenſem ſimiliter de paraſito loqui, ex eodem Athenæo ibidem cognoſcas. Sunt iſta Grammatici pulveris, fateor: ſed talium ignoratio ſpiſſos ſæpe errores invehit in Theologiam.

XVIII.

Non dubium igitur, quin appellationis hujus ratio potiùs peti debeat ex genuina* Symboli *ratione, quâ* teſſeram, *ac* ſignaculum *notat, ſive in militia, ſive in contractu.

SAnè Græcis *σύμβολον* propriè *indicium*, ac *ſignum* ſignat: quam ſignificationem cum altera conjunxit Clemens Romanus, ſive alius potiùs, lib. I: item Iſidorus de Eccleſiaſticis Offic. lib. I, cap. XX, ut alios mittam. Intellige indicium, ac ſignum, quo vel milites dignoſcerentur ab hoſtibus, vel in pactis conventiſque loco tabellarum ac ſyngrapharum uterentur: ut Suidas teſtis eſt, ac Turnebus quoque Ariſtotelis, & Demoſthenis teſtimoniis probat lib. II Adverſariorum, cap. XXX. Apud complures legas, *σύμβολον indicium* notare. Et ſic quoque Venantius Fortunatus † præfat. in Symbolum, & Durandus Mimiatenſis Rationalis Divin. Offic. lib. IV, cap. XXV *. Sed *indicium* reſcribe utrobique.

† *Tom. 2 Biblioth. SS. PP.*

* *Edit. Ven. an. 1581.*

Digitized by Google

XIX.

Quamobrem non paullò veriſimilius eſt, confeſſionem hanc fidei eò Symbolum *vocari, quia hac velut teſſerâ, ac ſigno militari, omnes, qui Chriſto ſe militari ſacramento verè obſtrinxerunt, ab deſertoribus, & omnibus, qui doctrinam ſalutarem adulterant, nullo negotio liceat diſcernere.*

** In expoſit. Symb.*

‡ Lib. 2. de Eccleſ. Off. cap. 22.

NEque hanc ſignificationem non vidit Rufinus *, vel Iſidorus ‡. Quamvis enim eorum quoque ſententiam adferunt, qui σύμβολον. & συμβολλὴν, confuderunt: tamen eàdem adducunt opinionem illorum, qui gnari etiam, *indicium*, & *ſignum* notare, cauſſam inde appellationis hanc arceſſunt, quòd indicio horum capitum fidei, veros Chriſtianos ſit dignoſcere ab iis, qui adulterinæ ſe doctrinæ fuco tales ementiuntur. Rufinum, uti & Iſidorum (qui αὐτολεξεὶ * priorem exſcripſit) audiamus: *Indicium autem, vel ſignum, idcirco dicitur: quia illo tempore, ſicut & Paulus Apoſtolus dicit, & in Actis Apoſtolorum refertur, multi ex circumciſis Iudæis ſimulabant ſe eſſe Apoſtolos Chriſti, & lucri alicujus, vel ventris gratiâ, ad prædicandum proficiſcebantur, nominantes quidem Chriſtum, ſed non integris traditionum lineis nunciantes. Idcircò ergo iſtud indicium poſuêre, per quod agnoſceretur is, qui Chriſtum verè ſecundum Apoſtolicas regulas prædicaret. Denique & in bellis civilibus hoc obſervari ferunt: quoniam & armorum habitus par, & ſonus vocis idem, & mos unius eſt, atque eadem inſtituta bellandi, ne qua doli ſubreptio fiat, Symbola diſcreta unuſquiſque dux ſuis militibus tradit, quæ Latinè vel ſigna, vel indicia, nominantur; ut ſi fortè occurrerit quis, de quo dubitetur, interrogatus Symbolum, prodat, ſi ſit hoſtis, an ſocius.* Ac Maximus Taurinenſis de Tradit. Symb. *Symbolum teſſera eſt, & ſignaculum, quo inter fideles, perfidoſque, ſecernitur.* Locum integrum inferiùs adducemus pleniùs. Iſidorus lib. VI Orig. cap. ult. *Symbolum ſignum, vel cognitio, interpretatur.*

** Verbis iiſdem.*

XX.

Vel dicamus, non à militari, ſed à contractuum teſſera, nomen id accepiſſe. Eſt enim teſſera pacti, quod in baptiſmo inimus cum Deo.

VNde Ambroſius lib. III de Velandis virginibus: *Symbolum cordis ſignaculum, & noſtræ militiæ ſacramentum.* Quaſi dicat, eſſe quaſi tabellam, quâ cum imperatore noſtro paciſcimur, eique nos obſtringimus, ut milites ſacramento ſolent. Atque hic quidem ad militarem contractum

Digitized by Google

tractum alluſit. Sed universè contractum reſpicit Petrus Chryſologus homil. LXII, quâ Symbolum hoc Apoſtolicum interpretatur. Ipſum audiamus. *Placitum, vel pactum, quod lucri ſpes venientis continet, vel futuri, Symbolum nuncupari, contractu etiam docemur humano: quod tamen Symbolum inter duos firmat ſemper geminata conſcriptio, & in ſtipulatione cautum reddit humana cautela, ne cui ſurrepat, ne quem decipiat perfidia contractibus ſemper inimica Sed hoc inter homines, inter quos fraus, aut a quo facta eſt, aut cui facta eſt, ſemper lædit: inter Deum verò, & homines, Symbolum fidei ſolâ fide firmatur: non literæ, ſed ſpiritui creditur, & mandatur cordi, non chartæ: quia divinum creditum humanâ non indiget cautione.* Et mox: *Sed dicis, Qui falli non poteſt, quid eſt, quod exigit placitum? quid Symbolum quærit? Quærit ille propter te, non propter ſe: non quia ille dubitat, ſed ut tu credas.* Ex his, & iis, quæ deinceps ſubdit, liquet, eum putâſſe, Symbolum dici, tanquam teſſeram pacti indicem cum Deo. Clarè enim ait, in humano contractu duo requiri ſymbola, hoc eſt, duas tabellas, quibus quiſque ſe obligat: ſed in contractu cum Deo, quia hic fallere nequit, ſufficere, ut à nobis, qui fallere poſſumus, ſymbolum, ſive pactum exigatur: atque id ſymbolum eſſe Fidei confeſſionem, quam edimus baptizandi: ita ut ſi ab ea fide reſiliamus, meritò dicamur pactum rupiſſe initum cum Deo. Porrò Symbolum pro pacto ſumi, legas etiam apud Papiam in Gloſſis, & exinde apud Gerſonem in Theologiæ Compendio, cap. de Fidei articulis.

Duplicem attuli nominis rationem, quarum utraque placuit antiquis. Nonnullis verò aliquantò aliter videtur. Nam, inquiunt, primis tribus ſeculis pro Symbolo fidei ſolere dici *confeſſionem*, vel *expoſitionem*, vel *regulam fidei*, vel ſimile; non item *Symbolum*; per quod potiùs intellexiſſe ajunt *ſignum ſacramentale*: quomodo Origenes in tertio contra Celſum aquam, vel ablutionem ſacram vocat *Symbolum luſtrationis*: & in Ioannem, *Symbolum purificationis animæ*. Vnde colligunt, ablutionem primò *Symbolum* dictam eſſe: poſteà autem *Symboli* nomen etiam *fidei regulæ* ſive *confeſſioni* eſſe attributum, quia cum ablutione conjungeretur. Mihi ſententia hæc novitate ſuâ eſt ſuſpectior. Nec cauſſam video, cur credere oporteat, Romanam Eccleſiam, & Italicas alias, uti Mediolanenſem, Aquileienſem, ſerò adeò hanc ſignificationem accepiſſe. Rufinus ſanè pro regula fidei uſurpat non novè, ſed ex uſu communi: quod ſatis apertum vel ex inſcriptione. Et ante eum Mediolanenſis Ambroſius epiſt. XXXIII libri V. ait: *Sequenti die, erat autem Dominica, poſt lectiones, atque tractatum, dimiſſis Catechumenis, Symbolum aliquibus Competentibus in baptiſteriis tradebam baſilicæ.* Scio, Parkerum, virum eruditum *, id velle, hic etiam ſumi pro aquæ ſigno. Nempe is, quia dimiſſis catechumenis, Symbolum

* *Lib. 4 de deſcenſu Chriſti ad inferos, Sect. 12.*

bolum traditum dicatur, eò putavit per Symbolum non poſſe intelligi regulam fidei; ut quæ traderetur catechumenis præſentibus. Sed dies, de quâ loquitur Ambroſius, erat Dominica Palmarum; ut ſatis indicat, quòd poſtea ait, captivos ab Imperatore, ob inſtans Paſcha, ex more eſſe carcere dimiſſos. Eâ verò Dominicâ Catechumeni intererant lectioni, & tractationi. His dimiſſis, Competentes inſtruebantur in myſteriis fidei, quorum catechumeni nondum eſſent capaces. Nam Catechumeni quidem prima fidei rudimenta docebantur: at Competentibus ejus perfectio exponebatur. Quod diſcrimen clarè indicat Cyrillus Hieroſolymitanus præfatione ſuarum catecheſeôn *: ἦν ποτὲ καὶ σὺ κατηχούμενος· οὐ διηγησάμην σοι τὰ προκείμενα. *Fueras & tu aliquando catechumenus: neque tamen propoſita myſteria tibi enarrabam.* Myſteriorum iſtæc doctrina erat fidei perfectio. Hinc Auguſtinus, vel vetus incertus ſcriptor ſub nomine Auguſtini ſerm. cxv, in Dominica Palmarum habito: *Symbolum*, inquit, *quod vobis tradituri ſumus, fratres chariſſimi, comprehenſio eſt fidei noſtræ, atque perfectio.* Iſidorus Hiſpal. lib. I de Eccleſ. Offic. cap. XXVII. de Domin. Palm. *Hâc autem die Symbolum Competentibus traditur, propter confinem Dominicæ Paſchæ ſolemnitatem; ut quia jam ad Dei gratiam percipiendam feſtinant; fidem, quam confiteantur, agnoſcant.* Quæ ad verbum Rabanus Maurus, more ſuo nomen ſcriptoris, unde hauſiſſet, præteriens, exſcripſit lib. II de Inſtit. Cler. cap. xxxv, de die Palm. Atque hæc ſatis oſtendunt, Ambroſio quoque *Symbolum* dici, non aquam baptiſmatis, ſed doctrinam fidei; cujus partem magis arcanam tum docebantur Competentes, hoc eſt, baptiſmi ſacramenta ſimul petentes; ut vocem eam exponit Auguſtinus ſerm. cxvi, qui eſt ad Competentes. Et ſanè, etſi aliter cenſeat idem Parkerus, nihil cauſſæ eſt, cur aliter ſumamus in iſtoc Hilarii Pictavienſis libro XII de Trinit. *Conſerva hanc conſcientiæ meæ vocem, ut quod in regenerationis meæ Symbolo baptizatus in Patre, & Filio, & Spiritu Sancto, profeſſus ſum, ſemper obtineam.* Vbi *Symbolum* ſine dubio eſt, non aqua, ſed profeſſio, quâ Satanæ renuntiarent, & Chriſto ſe vivere velle profiterentur. Nam in Symbolo dicit ſe *profeſſum*, & vocat *vocem conſcientiæ*. Vbi reſpicit, quod Petrus. I, III. 21, baptiſma appellet συνειδήσεως ἀγαθῆς ἐπερώτημα εἰς θεόν ‡. Et eodem reſpiciens Tertullianus de Reſurrectione carnis ait: *Anima non lotione, ſed reſponſione ſancitur.* Nempè ἐπερώτημα reſponſionem reddit, quia ſtipulatio interrogatione, & reſponſione, conſtat: nec tam interrogatio Dei, quàm ſubſequens reſponſio animæ, intelligitur. Vt igitur demus, veteres Græcos non ſolere pro fidei regula *Symbolum* dicere: neutiquam tamen inde conſequitur, Eccleſiam Romanam, & Italicas alias, atque his vicinas, eo vocabulo in hac ſignificatione abſtinuiſſe.

* Pag. 14 edit. Morell. a. 1608.

‡ *Bona conſcientia interrogationem, ſive ſtipulationem apud Deum.*

Digitized by Google

nuiſſe. Cur enim veteres non appellatione profeſſionis variare potuerint; quando profeſſionis, ac regulæ ipſius ſententiis, earumque ordine, ac verbis, tantopere diſcreparent? Quare nihil cauſſæ eſt, cur putemus, aliunde fidei normam ab Occidentalibus *Symbolum* vocatam; quàm eò, quòd hoc ſigno fideles ab infidelibus diſcernerentur.

XXI.

Nihilo firmius eſt, cùm ex eo, quòd Symbolum hoc dici ſoleat Apoſtolicum, *colligunt, illud ab Apoſtolis eſſe compoſitum. Nam* Apoſtolicum *dici potuit, quia compendium ſit Apoſtolicæ doctrinæ, ac præ ſymbolis aliis, verbis etiam gaudeat Apoſtolorum, & Euangeliſtarum.*

QVam rationem etiam adfert Calvinus loco antè ex parte adducto, è lib. II Inſtitut. cap. XVI, § XVIII: *Apoſtolicum autem Symbolum nuncupo, de auctore minimè ſollicitus. Apoſtolis certè magno veterum conſenſu adſcribitur; ſive quòd ab illis in commune ſcriptum, ac editum, exiſtimabant; ſive quòd compendium iſtud, ex doctrina per eorum manus traditâ, bonâ fide* COLLECTVM, *tali* ELOGIO CONFIRMANDVM *cenſuerunt.*

Sanè ſi Sanfordum, vel Parkerum, audimus, in quarto * de deſcenſu ad inferos: ſic Nicena Synodus dicitur Apoſtolica ab Athanaſio de Incarnatione Verbi Dei ‡. Signat verò hunc locum: *De divinitate autem iſtius Synodi Apoſtolicæ à Patribus ad iſtum modum ſcribitur.* Sed ſi Græca conſuluiſſet vir doctiſſimus, vidiſſet reſcribendum, *Apoſtolicè.* Nam Græcè eſt: αἱ νῦν σύνοδοι γράφουσιν ἀποστολικῶς. Magis igitur ad præſens inſtitutum facit, locus ille obſervatus nobis catecheſi XVIII * Cyrilli; ubi Symbolum Eccleſiæ Hieroſolymitanæ vocatur ἐπαγγελία ἁγίας, καὶ ἀποστολικῆς πίστεως, *traditio ſanctæ, & Apoſtolicæ fidei.* Aliam etiam rationem, cur, etſi non eſſet ab Apoſtolis traditum, *Apoſtolicum* tamen dici potuerit, inferiùs adferam; cùm oſtendam, Eccleſias alias hoc accepiſſe ab ſede Apoſtolica, hoc eſt, Romanâ, quam duo Apoſtoli, Petrus, & Paulus, fundaſſent.

* *Sect. 10, ſive pag. 12.*

‡ *Pag. 463, edit. Commel.*

* *Pag. 501, edit. Morell.*

XXII.

De appellatione Symboli Apoſtolici ſatis. Alterum argumentum erat, quod antiqui, (qui, ut temporibus propiores, meliùs iſta nôſſe potuerunt) Symbolum hoc ab Apoſtolis eſſe conditum tradiderint: aliqui etiam hanc ſententiam ſuam traditionem majorum *appellent. Huic argumento ſic primùm occurrimus; quando Rufinus ſcribit, ita tradidiſſe*

majores, Apoſtolos ejus Symboli eſſe auctores, in eo plurium quidem ſequi opinionem, non tamen id pro certa hiſtoria habere.

ALioqui non poſtea diceret, § 20: *Cautiſſimè autem, qui Symbolum tradiderunt, etiam tempus, quo hæc ſub Pontio Pilato geſta ſunt, deſignaverunt; ne ex aliqua parte, velut vaga & incerta, geſtorum traditio vacillaret.* Quæ verba penſiculans Eraſmus, in ſuo ad Pariſienſium Cenſuram reſponſo, ait: *In media narratione non dicit, Apoſtoli, ſed qui Symbolum tradiderunt; velut incertus, à quibus id factum ſit.*

XXIII.

Etiam huic ſententiæ multùm derogat, quòd ante annum quadringenteſimum nemo ſic ſcripſiſſe videatur; nemo etiam aliquantò pòſt; niſi in Romana, vel Italica, vel ſaltem Occidentali, degeret Eccleſia.

NAm horum duntaxat ſunt teſtimonia ſuperiùs adducta. Adde quòd ſuppoſititia videantur quædam. Sanè ſermo ille cxv, unde probat Baronius, quam Apoſtolus quiſque ſententiam dixerit, ab aliis pro genuino non habetur: quod Baronius ipſe agnoſcit. Mihi ſic videtur, illa de ſententiis, ab unoquoque Apoſtolorum dictis, priùs fuiſſe ab aliquo adſcripta ad latus: poſtea verò eſſe in contextum inſerta. Sanè, iis deletis, meliùs omnia fluunt. Primùm inquit, *Symboli colligitur brevitate: cujus textum vobis modò, Deo annuente, dicemus.* *Modò*, inquit, ſe dicturum; hoc eſt non continuò, ſed paullo pòſt. Deleantur ergo hîc duodecim Symboli ſententiæ, quæ cum Apoſtolorum nominibus continuò ſubjunguntur. Ita appoſitè ſequetur: *Audite ergo, fratres chariſſimi &c.* Et poſt pauca: *Credo in Deum Patrem omnipotentem, & reliqua, ſicut ſuprà.* Auguſtinus, vel quiſquis ille ſcriptor, integrum hîc appoſuit Symbolum; cujus verba ipſa ſe dixerat proximè ſubditurum. Sed librarius, qui id priùs contextui inſeruerat, ne in ταυτολογίαν * incideret, delevit id præter primordium: ſequentium autem loco repoſuit, *Reliqua, ſicut ſuprà.* Sanè Symbolum fuiſſe recitatum, oſtendunt, quæ præeunt. Nec homiliæ conveniens fuiſſet dicere, *Et reliqua, ſicut ſuprà.* Sunt nempe iſta, ut dixi, à librario: qui, ubi ex ora libri illa in contextum retuliſſet, repetere eadem ſupervacuum putavit. Niſi magis placet, non errorem, ſed fraudem eſſe librarii, ſermonem illum ſic corrumpentis, ut auctoritate magni Auguſtini faciliùs perſuaderet, quod perſuaſum vellet; putà ſingulos ſic Apoſtolos ſententiam ad Symbolum contuliſſe. Integrè verò recitatum eſſe, ut præcedentia oſtendunt, hæc etiam docent, quæ proximè ſubduntur: *Ergo, dilectiſſi-*

* *Ineptam ejuſdem rei repetitionem.*

Digitized by Google

dilectiſſimi, hæc verba non humana, ſed Domini cœleſtia ſunt ſacramenta; *quæ in veſtris cordibus, ipſius miſericordiâ præſtante, reſideant*. Ac poſtea demum particulatim Symbolum repetit, & difficilioribus ſententiis explicationem ſubdit. Quare is ſcriptor primò quidem Symbolum recitâvit continuè, ſive perpetuâ oratione: deinde idem fecit oratione conciſâ, ac interpretationibus ſuis interruptâ. Parùm autem veriſimile fiat, in brevi adeò ſermone ter poſuiſſe. Quod conſequatur, ſi recitâſſet primò, ut cognoſceretur, quam Apoſtolorum quiſque ſententiam contuliſſet; atque inde repetiiſſet; tum rectâ tranſiiſſet ad particularem recitationem, eamq; explicationibus permixtam. Quod factum non eſſe, oſtendunt ſatis verba & antè, & pòſt, interſerta. Hæc pluribus ſum perſecutus, partim ut, quæ in ſermone illo genuina, quæque ſpuria ſint, aperirem; partim etiam, ne quis Auguſtinum credat ſingulis Apoſtolis ſuam in Symbolo adſignâſſe ſententiam, & ita adſignâſſe, ut, quæ cujuſque fuerit, Eccleſiæ vellet perſuadere dicam, an obtrudere.

Adverſus verò id, quod dicebamus, neminem ita ante annum ſenſiſſe quadringenteſimum, obducunt Clementem Romanum ep. 1 ad Iacobum; ubi ait: *Chriſto reſurgente, & adſcendente in cœlum, miſſo ſancto Spiritu, collatâ Apoſtolis ſcientiâ linguarum, adhuc in uno poſiti, Symbolum, quod nunc fidelis tenet Eccleſia, unuſquiſque, quod ſenſit, dicendo, condiderunt*; *ut diſcedentes ab invicem hanc regulam per omnes gentes prædicarent*. Hoc loco pugnat Feuardentius in Irenæum lib. 1, cap. 11: eundemque adducit Genebrardus in III de Trinitate*. Sed non id dicit Clemens, Apoſtolos ſingulos ſententias ſingulas contuliſſe: verùm illud modò, communi ſuffragio hoc Symbolum fuiſſe confectum. Atque ut aliter quis ejus verba capere velit: ſatis apertum eſt, epiſtolam illam non eſſe Clementis; quandoquidem ea inſcribitur B. Iacobo, fratri Domini, qui octennio deceſſit ante B. Petrum. Quippe B. Iacobus anno Neronis VII; B. Petrus anno ejus XIV obiit: ut teſtis eſt B. Hieronymus libro de viris illuſtribus. Atqui in ea Clementis epiſtola mentio fit obitus B. Petri. Quæ manifeſta eſt ἀντιλογία ‡, etiam Turrecrematæ, & Poſſevino, animadverſa; nec diſſentiente Bellarmino. Baronius idcirco, non Iacobo, ſed Simeoni, fratri Domini, ait inſcribendam. Verùm invitis omnibus libris. Genebrardus tertium comminiſcitur Iacobum; ſed valdè adverſante Hieronymo adverſus Helvidium*; ubi ſic ſcribit: *Si non eſt Apoſtolus, ſed tertius neſcio quis Iacobus, quomodo eſt frater Domini putandus? & quomodo tertius ad diſtinctionem Majoris appellabitur Minor, cùm major, & minor, non inter tres, ſed inter duos, ſoleant præbere diſtantiam*; *& frater Domini Apoſtolus ſit, Paulo dicente: Deinde poſt triennium veni Hieruſalem videre Petrum, & manſi apud*

* Pag. 230, edit. Pariſ. an. 1585.

‡ Contradictio.

* Edit. Baſil. anni 1553. pag. 10 & 11, aliis cap. 7.

illum diebus quindecim. Alium autem Apoſtolorum vidi neminem, niſi Iacobum, fratrem Domini. Pluriáque ibidem in hanc mentem legas.

XXIV.

Vidimus, quàm invalida ſint argumenta, quibus adſtruere adnixi, Apoſtolos eſſe hujus Symboli conditores. Deinceps oſtendam, qui veri ſint auctores. Hos ſtatuimus non alios, quàm Epiſcopum, ac clerum Romanum. Atque ita ut credamus, hoc compellimur argumento. Quod Symbolum nec ab Apoſtolis, nec à Synodo ulla generali, factum eſt; adhæc nec in Græcis, nec in Orientis ullis Eccleſiis, obtinuit; ſed in Eccleſia Romana; inque ea tamdiu anno jam quadringenteſimo perſonuerat, ut tunc traditio haberetur Apoſtolica; quod item ab Eccleſia Romana ad alias Occidentis Eccleſias derivatum conſtat; Orientis Eccleſiis alia interea Symbola uſurpantibus: id Symbolum ii compoſuerunt, qui Romanæ Eccleſiæ præeſſent. Atqui nihil non horum convenit Symbolo, quod Apoſtolicum *vocatur. Romanæ igitur Eccleſiæ Epiſcopus, ac Presbyteri, illud condiderunt.*

ARgumentum, quo hæc ſubnixa eſt ſententia, pluribus conſtat partibus: de quarum ſingulis ordine agemus. Ac primò oſtendam, non eſſe hoc Symbolum ab Apoſtolis conſtitutum: deinde non eſſe ab Synodo œcumenicâ. Poſtea probabo, alia Græcis, atque Orientis Eccleſiis, Symbola in uſu fuiſſe, quàm Romanum. Denique demonſtrabo, jam circa annum quadringenteſimum, tam antiquum ejus uſum fuiſſe; ut Eccleſia Romana, & his vicinæ, ſibi perſuaderent, ab Apoſtolis ſe illud accepiſſe.

XXV.

Symbolum hoc non fuiſſe ab Apoſtolis concinnatum, eo adſtruimus, quòd ſi Apoſtoli, ſive ſoli, ſive unà cum CXX *viris; ſive item mox ab adſcenſione Chriſti, ſive decennio pòſt; iſtoc feciſſent; non ipſi in Epiſtolis, ac B. Lucas in Actibus Apoſtolicis, tanti rem momenti ignorare ſiviſſent Eccleſiam Catholicam.*

ALiqui ſic occurrunt, Lucam non tam Actus Apoſtolicos ſcribere propoſuiſſe, quàm B. Pauli, cujus eſſet comes. Atqui negare non poſſunt, XII primis capitibus ea exponi, quæ vel ab Apoſtolis communiter,

vel

Digitized by Google

vel à quibuſdam ſingulariter, geſta ſunt. Vrgent porrò, quod nonniſi poſt caput XII aggrediatur, quæ unius Pauli hiſtoriam imprimis ſpectarent. Non diffiteor: verùm ſic quoque hæc Lucas fuerat narraturus. Quippe ſi Apoſtoli, extra Iudæam, ob perſecutionem Agrippæ, abituri, eam fidei normam condiderunt: hæc referenda erat cap. XII: ubi memoratur perſecutio illa, quâ ſublatus Iacobus major, ac Petrus in carcerem conjectus, unde divinitus fuit liberatus. Sanè videmus, B. Lucam Act. XV ea etiam commemorare, quæ ad ceremonias, ac res adiaphoras, pertineant. Et decreta ea præteriturum credamus, quibus Apoſtoli ſtatuerint de fidei norma, unde ſalus noſtra dependeat?

Atque ut præteriiſſet B. Lucas; nemone, non B. Paulus, non Apoſtolorum alius, in Epiſtolis ſuis rem tantam verbo attigiſſet?

Et ſi Apoſtoli illud, ut ajunt, conſtituère in Concilio, vel etiam dictarunt: quomodo, cùm ſoleant conſiliorum acta conſcribi, Symbolum non erit pars Scripturæ Canonicæ? Quod autem concilium, quis Sanctorum Patrum, dum canonem refert Scripturæ, in eo Symbolum hoc repoſuit?

Dicent, pertinere ad traditiones ἀγράφους *: atque hinc Hieronymum ‡, & alios, quos antea adduxi, ita tradere, non ſcriptum fuiſſe in charta, & atramento; ſed tabulis cordis carnalibus.

* *Non ſcriptas.*

‡ *Ad Pammachium cap. 9.*

Aliquid dicerent, niſi normam fidei eſſe vellent, quam à baptizandis exigi oporteret. Nam ἄγραφα * iſta non ulteriùs ſpectare potuerunt, quàm regimen, ac ritus Eccleſiæ.

* *Non ſcripta.*

XXVI.

Atque hæc eo quoque confirmantur, quòd poſtea Romana Eccleſia, etſi pro certo haberet, Spiritum ſanctum etiam à Filio procedere; tamen tardè adducta, ut vocem unam, FILIOQVE, *Symbolo adderet Conſtantinopolitano. Si enim tanta fuit veneratio Patrum* CL, *qui Conſtantinopoli fuerant congregati, & canonibus ſuis quædam conſtituerant Romanæ non minùs, quàm Alexandrinæ ſedi adverſa: quis non videt, magis iis religioni futurum addere illi Symbolo, quod Apoſtoli condidiſſent.*

PLaniora hæc fient diſſertatione tertiâ; ubi dicemus, quando illud, FILIOQVE, Symbolo ſit appoſitum.

XXVII.

Attamen demus illis, ut iis Apoſtolico ipſi Symbolo addere quædam non fuerit religio, quia ſic ob novas hæreſes uſus exigere videretur: eóne

etiam fas duxerint demere complura? Cui illud fini, niſi ut hæreſes lætiùs pullularent?

VIdemus enim, primis ſeculis multa in hoc Symbolo non fuiſſe. Si igitur iſtud Symbolum Apoſtoli ſcripſerant, uti habemus: fatendum, ſanctos illos primitivæ Eccleſiæ Patres multa ex illo reſecuiſſe. Quo quid irreligioſius dixeris, aut finxeris?

XXVIII.

Alterum eſt argumentum, quod ex tot Eccleſiaſticæ Hiſtoriæ ſcriptoribus ejus Symboli meminerit nemo.

AT cui veriſimile fiat, eos, qui ſtudioſè adeò, & ſynodorum, & antiſynodorum, & conciliorum, quæ componere partes ſtuderent, confeſſiones ſcriberent; uti à Socrate, & aliis, in Arriano eſſe negotio factum videmus; tam pertinaci ſilentio prætcrituros rem omnium maximam? quomodo nempe fidei regulam, à Chriſto in cœlos adſcenſuro tradita m, unanimi conſenſu explicuiſſent Apoſtoli, priuſquàm Hieroſolymis ad gentes abirent. Præſertim ſi, ut ajunt, id fecere, partim ne ipſi, vel συνεργοὶ * eorum, inter ſe poſtmodo diſſiderent; partim ut Eccleſiæ, quas fundarent, ſemper haberent normam, quâ fideles ab infidelibus diſcernerentur.

* Cooperarii.

XXIX.

Tertium in acie hâc locum iſti damus argumento, quòd ſi Symbolum iſtoc ab Apoſtolis eſſet confectum, etiam omnibus orbis Eccleſiis eſſet traditum. Atqui hoc ſi foret, nunquam ſanctis Patribus in mentem veniſſet tot ſymbola, ac confeſſiones cudere, quæ perfectione multùm cederent Symbolo, quòd Apoſtolorum *vocatur.*

QVantò igitur veriſimilius eſt, eò tam multos nova compoſuiſſe, ſubinde non æquè bona, quia illud plenius planiuſque nondum exſtaret? Atque hoc facilè conceſſerit, qui ſciat, primitus ſimplicem hanc formulam à baptizandis exigi ſolere, num crederent in Deum Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum. Ad quam Chriſtus ipſe, cum prædicandi munus inſtitueret, præivit: ut videmus Matth. XXVIII, 19. Sed non licuit per hæreticos in ea ſimplicitate permanere. Hæreſibus igitur obortis, quarum architecti, vel patroni, ſeſe pro Chriſtianis venditarent, ac miſerè ſeduce-

re-

Digitized by Google

rent imperitos, coacti ſunt addere alia, quibus Eccleſiæ doctrina ab hæretica, item Eccleſiæ filii ab hæreticis, & eorum ſectatoribus, ſecernerentur. Ita una illa, quam diximus, ſive triplex malis baptizandorum ſententia, multò plures ex ſe peperit.

XXX.

Quartum eſt argumentum, quòd ſi Symbolum iis ſententiis, eo ordine, iſtis verbis, ab Apoſtolis eſſet compoſitum, atque ita Eccleſiæ Catholicæ traditum foret: non jam circa annum quadringenteſimum, pro diverſis Eccleſiis, diverſa fuiſſent ſymbola; inque hac Eccleſia his, in alia aliis verbis, imò hic longè pluribus, alibi paucioribus multò ſententiis, conſtitiſſet. Ea diverſitas parebit ſymbola varia conferenti. Sed primo ſuffecerit loco tria ſymbola conferre; Aquilegienſe, quod Rufinus expoſuit; & Romanum, ac præterea Orientale; quibuscum Aquilegienſe idem contulit.

PEr Orientale verò non intelligendum eſt Nicenum, vel Conſtantinopolitanum: ſed aliud, quod ante ea in Orientis obtinuit Eccleſiis. Neque enim putandum, Romanam, & Occidentis Eccleſias, ante Nicenam Synodum Symbolum ſuum habuiſſe; Orientis Eccleſias non item. Cur enim non par ratio ſit Eccleſiæ Orientis, ac Romanæ? cui, ante Concilium Nicenum, ſuum fuiſſe Symbolum, vel verba hæc Vigilii indicant lib. IV de Eutyche, ubi ſic ſcribit: *Univerſitas profitetur, credere ſe in Deum Patrem omnipotentem, & in Ieſum Chriſtum, Filium ejus, Dominum noſtrum. Huic capitulo ob id iſte calumniatur. Cur non dixit: In unum Ieſum Chriſtum, Filium ejus, juxta Niceni decretum Concilii? Sed Roma, & antequam Nicena Synodus conveniret, à temporibus Apoſtolorum uſque ad nunc, & ſub beatæ memoriæ Cæleſtino, cui iſte rectæ fidei teſtimonium reddidit, ita fidelibus Symbolum tradidit: nec præjudicant verba, ubi ſenſus incolumis permanet.* Et profectò ſi Rufinus, cùm aliqua dicit in Orientis Symbolo addi, Nicenum, vel Conſtantinopolitanum, in animo habuiſſet: non ea modò, quæ nunc adfert, addita monuiſſet; ſed multa alia, quæ fuere adverſus Arrium, & Macedonium, adjecta. Quare Eraſmo adſentiendum; qui in Reſponſione ad Pariſienſium Cenſuram Tit. XI, colligit inde, intelligi breve earum Eccleſiarum Symbolum, quod ante duo memorata Symbola fuerat in uſu.

XXXI. *Ac*

Digitized by Google

XXXI.

Ac caput quidem primum vulgaris Symboli ſic habet: Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cœli & terræ. *In paucis verbis trifariam variabant Aquilegienſe, Romanum, & Orientalium Eccleſiarum Symbolum. Primùm in eo, quòd Orientales dicerent*, Credo in VNVM Deum Patrem omnipotentem. *Deinde quòd in Aquilegienſi, Romano, ac, ut videtur, etiam Orientali, omitteretur*, Creatorem cœli & terræ. *Denique quòd in Aquilegienſi Symbolo, Orientalium, credo, exemplo, poſt* omnipotentem, *adderent*, inviſibilem, & impaſſibilem.

DE primo ſic Rufinus § 4: *Orientis Eccleſiæ omnes ita tradunt, Credo in unum Deum Patrem omnipotentem.* Et § 6: *Quod autem diximus, Orientis Eccleſias tradere, unum Deum Patrem, hoc modo intelligendum eſt, unum non numero dici, ſed univerſitate.* Quæ verba deinde pleniùs exponit. In vett. tamen, & melioribus libris, ſic apud Rufinum ex Aquilegienſi Symbolo legas: *Credo in Deo Patre omnipotente.* Quod non gravi ſatis cauſſâ Pammelius in accuſandi caſum immutavit. Interea levius hoc, quàm ut ſuper eo reciprocem contentionis ſerram.

De ſecundo diſcrimine ex eo colligitur, quòd verba iſta, *Creatorem cœli, & terræ*, Rufinus in Aquilegienſi non habet; nec explicat, nec monet ea addi in Romano. Ac præterea Novatianus, qui ſeſquiſeculo ante Rufinum vixit, optiméque conſuetudinem nôrat Romanam, (quippe presbyter Romanus, imò & adverſus Cornelium Papam vitio creatus Vrbis Epiſcopus) ſic orditur Regulam fidei, ſive, ut nunc vocamus, librum de Trinitate: *Regula exigit veritatis, ut primò omnium credamus in Deum Patrem, & Dominum omnipotentem, id eſt, rerum omnium perfectiſſimum conditorem.* Non eam *Omnipotentis* interpretationem addidiſſet Novatianus, ſi in regula fidei, ſive ſymbolo, tum continuò ſubjici verba hæc ſolerent. Suo etiam loco dicemus, non haberi in Niceno.

De tertio diſcrimine clarè ſic Rufinus § 7, poſtquam explicuiſſet *omnipotentis* elogium: *His additur, indiviſibilem & impaſſibilem. Sciendum, quòd duo illi ſermones in Eccleſiæ Romanæ Symbolo non habentur: conſtat autem* APVD NOS, *additos hæreſeos cauſſâ Sabellii: illius profectò, quæ à noſtris Patripaſſiana appellatur: id eſt, quæ patrem ipſum, vel ex virgine natum dicit, & viſibilem factum, vel paſſum affirmat in carne. Vt ergo excluderetur talis impietas, videntur hæc addidiſſe Majores.* De eodem Eraſmus in Reſponſione

ſione ſua ad cenſuram Theologorum Pariſienſium ſcribit in hunc modum: *In priore articulo Orientales Eccleſiæ non ſolùm legunt, in Deo patre omnipotente; ſed addunt, inviſibili, & impaſſibili.* Vbi pro *in Deo*, ut in Apologeticorum tomo editum, reſcribe, *in uno Deo*; quod Eraſmum voluiſſe, liquet ex iis, quæ proximè præmiſerat. Quod verò idem Orientales ait addere, *inviſibilem, & impaſſibilem*: id Cyprianus, vel potiùs Rufinus, non dicit: ſed ait ille; *Apud nos additum*, hoc eſt, Aquilegienſes: quorum presbyter erat Rufinus. Veriſimile tamen, id Aquilegienſem Eccleſiam Orientalium exemplo appoſuiſſe.

XXXII.

Alterum Symboli caput, ſic vulgò habet: Et in Ieſum Chriſtum Filium ejus unigenitum, Dominum noſtrum. *Vbi eàdem mente Aquileienſe*: Et in Chriſtum Ieſum, unicum filium ejus, Dominum noſtrum. *Sed Orientales & hîc*, unum Dominum, *dicere maluerunt.*

RVfinus § 4: *Orientis Eccleſiæ omnes ita tradunt, Credo in unum Deum Patrem omnipotentem: & rurſum in ſequenti ſermone, ubi nos dicimus, Et in Ieſum Chriſtum, unicum Filium ejus, Dominum noſtrum; illi tradunt, Et in unum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, Filium ejus. Vnum ſcilicet Deum, & unum Dominum, ſecundùm auctoritatem Pauli Apoſtoli profitentis.* Addit deinde, *Sed de hoc in competentibus locis repetemus.* Quod facit § 11. Mirùm verò Gallum Epiſcopum, Venantium Fortunatianum, qui duobus penè ſeculis junior Rufino, præterire illa verba, *Dominum noſtrum.* Nam poſt iſta, *Et in Ieſum Chriſtum, Filium unicum*; ſic ſcribit; *Ille, qui de Patre ante ſecula natus eſt; poſtea de Spiritu ſancto ejus templum in Virgine fabricatum intelligendum eſt.*

XXXIII.

Caput tertium nunc vulgò habet, Qui conceptus eſt de Spiritu ſancto, natus ex Maria Virgine. *Vbi Aquileienſe*, Qui natus eſt de Spiritu ſancto ex Maria Virgine.

VT Rufinus indicat § 12. Natus dicitur de Spiritu Sancto, quomodo Angelus dixit Ioſepho: *Quod in ea natum, ex Spiritu ſancto*: Græcè γεννηθὲν, quod tam ad conceptum, quàm editum pertinet fœtum. Atque ita quoque legas apud Alcuinum lib. III de Trinitate, cap. I: *Dicitur in Sym-*

in Symbolo Catholicæ fidei, quòd Chriſtus de Spiritu ſancto, & ex Maria Virgine ſit natus. Sed ne in conceptu humana videretur fuiſſe concupiſcentia; eò poſtea maluerunt, *Conceptum de Spiritu ſancto.*

XXXIV.

Quartum caput ſic vulgari in Symbolo effertur: Paſſus ſub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus, & ſepultus, deſcendit ad inferos. *Vbi Aquileienſe Symbolum*: Crucifixus ſub Pontio Pilato, & ſepultus, deſcendit ad inferna. *Præterit igitur & de paſſione, & de morte. Romanorum verò Symbolum deſcenſum ad inferos omiſit, ac ſimiliter Symbola Orientis.*

DVplex hîc diſcrimen videmus: priùs de paſſione, & morte, utrâque in Aquilegienſi Symbolo præteritâ. Non incuriâ id factum, nedum malitiâ. Nam quòd paſſus eſt, ſub eo, quòd crucifixus fuit, continetur. Nec mortuum additur, quia partim in eo comprehenditur, quòd crucifixus dicitur; partim illo, quòd ſepultum, imò & reſurrexiſſe ſubjicitur. Crucifiguntur enim, ut moriantur: nec niſi certò mortui ſepeliuntur: poſtquam verò ſepulti, reſurgunt. De altero autem ſic Rufinus § 20: *Sciendum ſanè eſt, quòd in Eccleſiæ Romanæ Symbolo non habetur additum, Deſcendit ad inferna: ſed neque in Orientis Eccleſiis habetur hic ſermo: vis tamen verbi eadem videtur eſſe in eo, quòd ſepultus dicitur.*

XXXV.

Caput Symboli quinctum eſt, Tertiâ die reſurrexit à mortuis. *Niſi quòd aliqui ſuperiori capiti ſubdunt de deſcenſu ad inferos: alii huic capiti præmittunt. Porro in reſurrectione omnia Symbola conveniunt.*

QVid mirum, quando abſque eâ ruit univerſa religio Chriſtiana?

XXXVI.

Caput ſextum eſt, Adſcendit ad cœlos, ſedet ad dexteram Dei Patris.

VBi nullum Rufinus in Aquileienſi, Romano, Orientali Symbolo diſcrimen obſervat. Aliqui pòſt *Patris*, addunt, *Omnipotentis*: quod hîc etiam eſt in Symbolo Athanaſiano. Sed nihil neceſſe fuit repetere, quod in primo hujus Symboli capite continetur.

XXXVII. *Se-*

Digitized by Google

XXXVII.

Septimum caput eſt, Inde venturus eſt judicare vivos & mortuos.

VBi nullum item diſcrimen aperit Rufinus. Fortaſſe tamen variatum in verbis, quando Venantius Fortunatus non habet, *Vnde venturus eſt ad judicandum :* ſed ſimpliciter, *judicaturus vivos, & mortuos.*

XXXVIII.

Octavum caput eſt, Credo in Spiritum ſanctum. *Vbi in Aquileienſi Symbolo, omiſſo credendi verbo, ſimpliciter eſt*, Et in Spiritum ſanctum. *Nempe tum ne videatur, novum incipere Symbolum; tum quia* credendi *verbum ex initio intelligitur.*

ADde quòd cùm initio ſolùm eſſet, *Credo in Deum Patrem, & in Ieſum Christum, & in Spiritum ſanctum :* poſtea etiam, multis inſertis, remanſerit vetus formula, *Et in Spiritum ſanctum :* cui poſteriores τὸ *credo,* quod ἀπὸ κοινοῦ antea erat animo ſupplendum, majoris claritatis cauſſâ præmiſerunt.

XXXIX.

Nonum caput eſt, Credo ſanctam Eccleſiam Catholicam, Sanctorum communionem. *Aquilegienſe bifariam abiit : ac primùm, quia omiſit* Catholicam.

IN Pamelianâ tamen editione apponitur *Catholicam :* at non item de communione Sanctorum. Sed vox *Catholica* nimis eſt liberaliter adjecta. Aliter libri veteres. Et ſi Rufinus agnoviſſet, vocem eam explicuiſſet. Nec enim uſque adeò levis eſt momenti. Quid autem mirum, ſi non legatur apud Rufinum, cùm nec habuerit Auguſtinus? Vt qui in Symboli explicatione, poſtquam deventum ad ſanctam Eccleſiam, declarationis cauſſâ apponat, *Vtique Catholicam.* Et intelligitur ex *ſanctam :* cùm non alia ſit ſancta, quàm Catholica. Imò Apoſtolorum ætate nondum obtinebat conſuetudo, ut Chriſtiani dicerentur *Catholici :* quemadmodum epiſtolâ primâ ad Symphorianum ſcripſit Pacianus : qui tempore vixit B. Hieronymi. Vnde Witakerus, opere de Eccleſia, colligebat, nec *Eccleſiæ Catholicæ* nomen obtinuiſſe temporibus Apoſtolicis. Imò & Franciſcus Picus credidit, ſententiam de Eccleſia Catholica poſt ſyno-

dum Nicenam acceſſiſſe : nempe contra hæreticos,& ſchiſmaticos. Nec ignarum mihi, putare multos, *Catholicam* dictam, ut diſtingueretur ab Iudæorum ſynagogis, terræ Canaan limitibus circumſcriptis. Sed parùm id veriſimile ſit, cùm Apoſtolorum ætate non in Palæſtina modò, ſed etiam extra illam, religione fuerint Iudæi; quin plures, quàm in Palæſtina. Eoque magis fit veriſimile, *Catholicæ* nomen apponi cœpiſſe, ut Eccleſia, quæ toto orbe obtineret, diſtingueretur à conventiculis hæreticorum, & ſchiſmaticorum, quales Novatianorum, & poſtea Donatiſtarum.

XL.

Præterea Symbolum Aquilegienſe non habuit de communione Sanctorum.

QVa de re pluribus inferiùs dicam.

XLI.

Caput decimum vulgaris Symboli eſt, de credenda remiſſione peccatorum.

AC ſimiliter Rufini tempore Symbolum Romanum.

XLII.

Caput XI *eſt de credenda reſurrectione carnis. Vbi Aquilegienſe Symbolum habet* hujus carnis.

RVfinus § 42. *Et ideò ſatis cautâ, & providâ adjectione Eccleſia noſtra* (Aquilegienſis) *docet, quæ in eo, quod à cæteris traditur,* CARNIS RESVRECTIONEM, *uno addito pronomine, tradit,* HVIVS CARNIS RESVRRECTIONEM. *Hujus, ſine dubio, quam is, qui profitetur, ſignaculo crucis fronti impoſito contingit.* Idem Rufinus apologiâ ſuâ adverſus B. Hieronymum* : *Cùm omnes Eccleſiæ ita ſacramentum Symboli tradant, ut poſtquam dixerant peccatorum remiſſionem, addant carnis remiſſionem : ſancta Aquileienſis Eccleſia, ubi tradit carnis reſurrectionem, addit unius pronominis ſyllabam; & pro eo, quod cæteri dicunt, carnis reſurrectionem, nos dicimus, hujus carnis reſurrectionem : quo ſcilicet frontem, ut mos eſt in* FINE SYMBOLI, *ſignaculo contingentes, & ore carnis hujus, videlicet quam contingimus, reſurrectionem fatentes, omnem venenatæ adverſum nos linguæ calumniandi aditum præſtruamus.*

* *Tom. 4, pag. 204. edit. Baſil. an. 1553.*

XLIII. *Et*

XLIII.

Et hic deſiit Symbolum Aquilegienſe, ac Romanum. Poſtea verò acceſſit caput de credenda vita æterna.

QVod olim abfuiſſe, indicat Rufinus, partim in proximè adlatis verbis ex apologia ejus; ubi caput de hujus carnis reſurrectione clarè *finem Symboli* vocat: partim in expoſitione Symboli § 40. quo loco caput de reſurrectione appellat *ultimum ſermonem*. Ita enim ex MSSis expreſſit Eraſmus. Quod veterem ſecutus editionem Pamelius mutavit, *ulterius* pro *ultimus* reponendo. Quamquam ſic quoque reluceat, quod diximus; quia dicitur hoc capite de reſurrectione Symbolum fuiſſe concluſum. Verba apponam: *Sed ultimus iſte ſermo, qui reſurrectionem pronuntiat, ſummam totius perfectionis ſuccinctâ brevitate concludit.* Ac puto, idem velle B. Hieronymum, cùm ad Pammachium * ſic ſcribit: *In Symbolo fidei, & ſpei noſtræ, (quod ab Apoſtolis traditum, non ſcribitur in chartâ, & atramento; ſed in tabulis cordis carnalibus) poſt confeſſionem Trinitatis, & unitatem Eccleſiæ, omne Chriſtiani dogmatis ſacramentum carnis reſurrectione includitur* ‡. Nec in enarratione hujus Symboli ultra Reſurrectionem carnis progreditur Clementianus Fortunatus *.

* *Tom. 2, pag. 173, edit. Baſil. an.* 1553.

‡ *Fortè & hic legendum*, concluditur.

* *Tom. 2 Bibliothecæ SS. Patrum*, col. 1554.

XLIV.

Ex hiſce omnibus ita colligimus, quandoquidem nec anno quadringenteſimo Symbolum hoc ipſe modo recitaretur; ſed quædam Eccleſiæ adderent, quæ in hoc Symbolo non leguntur; quædam aliter efferrent, quàm hic legitur; atque etiam, (quod ſaltem eas in Apoſtolico Symbolo facere reverentia prohibuiſſet) multa præterirent, quæ nunc in eo continentur: neutiquam illas hoc Symbolum pro tali habuiſſe, quod ſic ab Apoſtolis eſſet traditum.

ABundè igitur ex tam multis dilucet, Symbolum, quod *Apoſtolorum* vocatur, non eſſe ab Apoſtolis conflatum.

XLV.

Porrò hoc Symbolum non eſſe confectum ab Synodo ullâ œcumenicâ, ſatis eſſe apertum arbitror. Quippe ſi ab aliqua earum foret, hæc Nicena eſſet, vel Conſtantinopolitana: quæ ſolæ fuere ante annum quadringenteſi-

teſimum; quo tempore jam Symbolum hoc perfectionem ſuam propemodum erat conſecutum: ut ex enarratione Symboli à Rufino ſcriptâ conſtat; item illis Sermonibus, quibus Auguſtinus Symbolum interpretatur. Atqui nec à Nicena eſt Synodo, nec Conſtantinopolitanâ; quia utraque proprium condidit Symbolum, verbis ſententiiſque ab hoc Apoſtolico multum diſcrepans. Accedit ad iſta, quòd Symbolum hoc integrum prope habebatur ante Synodum Conſtantinopolitanam; ac jam Rufini ætate, qui Synodi ejus tempore vivebat, antiquiſſimum credebatur.

SAnè ejus vetuſtatis habitum, ut ab Apoſtolis ipſis traditum putarent: quod ſatis ex Rufino conſtat, ut de Leone M. * taceam. Atqui Rufinus, uti poſt Synodum Conſtantinopolitanam claruit, ita & ante eam in pretio erat. Siquidem anno CCCLXXII, novennio ante Synodum Conſtantinopolitanam, Româ cum Melania profectus eſt Alexandriam; literæque Hieronymi ſuperſunt ex eremo Syriæ tum temporis ad Rufinum exaratæ †. Etiam ex Palladii Lauſiacis idem cognoſcitur *. Atque ex his etiam colligimus, falli illos, qui Symbolum Apoſtolicum ex Conſtantinopolitano eſſe factum arbitrantur. In his eſt vir eruditus Joannes Rodolphus Lavaterus de Deſcenſu Chriſti ad inferos lib. I, part. III, cap. XV; ubi ſic ſcribit: *Hanc (Synodi Conſtantinopolitanæ) confeſſionem ego poſtmodum, paucis immutatis, pro Symbolo Apoſtolico venditatam firmiſſimè credo.* Sanè tantum abeſt, ut Symbolum Apoſtolicum ſit factum è Conſtantinopolitano; ut ſi alterum ex altero eſſet, Conſtantinopolitanum potiùs fuerit ex Apoſtolico. Sed magis differunt, quàm ut dici hoc poſſit. Longéque mihi veriſimilius fit, Conſtantinopolitanum, aliquibus additis, factum eſſe ex Hieroſolymitano. Cum eo enim verbis, ſententiiſque, multùm convenit: ut liquet ex collatione utriuſque Symboli, quam ſuperiùs inſtituimus.

* *Epiſt. ad Pulcheriam, verbis ſuperius adductis.*

† *Epiſt. 5, & 41.*

* *Cap. 33.*

XLVI.

Tertio loco me probaturum receperam, alio Orientalem Eccleſiam Symbolo uſam, quàm eo, quod Apoſtolicum *vocatur. Fuit autem huic Symbolum triplex; vetus, Nicenum, & Conſtantinopolitanum. Vetus nuncupo, quod obtinuit ante Synodum Nicenam.*

NEque enim putandum, Occidentis Eccleſias, uti Romanam, Africanam, alias, habuiſſe Symbolum aliquod, ſimplici Trinitatis confeſſione majus, Niceno minus; Orientis verò Eccleſias eo caruiſſe. Aliud vel

Digitized by Google

vel Rufinus docuerit, quando Aquilegienſe Symbolum cum Romano confert, & Orientali: ubi non intelligere Nicenum, vel Conſtantinopolitanum, ex eo ſuperiùs collegimus, quòd alioqui multò plura eſſe addita, monuiſſet nos Rufinus.

XLVII.

Quod verò illud vetus Symbolum fuerit, non poteſt exactè adeò præfiniri; quoniam ut in Occidentis Symbolis variatum, ita etiam in Orientis factum videtur. Attamen, cùm non magnum adeò id diſcrimen fuerit; credibile eſt, Nicenos Patres, cùm adverſus Arrium aliqua eſſent veteri apponenda Symbolo, illud elegiſſe, quod in plurimis, vel nobiliſſimis Eccleſiis, obtineret. Quare exiſtimo, nos Vetus, vel ei proximum, habituros Orientis Symbolum, ſi ab Niceno reſecemus, quæ adverſus Arrium ſtatuta ſunt.

FVerit eo pacto Symbolum hujuſmodi, vel non multùm abſimile: *Credo in unum Deum Patrem omnipotentem, omnium viſibilium & inviſibilium factorem. Et in unum Dominum Ieſum Chriſtum, filium Dei unigenitum. Qui propter nos homines, & noſtram ſalutem, deſcendit de cœlis, & incarnatus eſt, & homo factus, paſſus eſt, & reſurrexit tertiâ die à mortuis, & adſcendit in cœlos, & item venturus judicare vivos & mortuos. Et in Spiritum ſanctum.* Fortaſſe tamen *omnipotentem* non fuerit in veteribus Orientis Symbolis; vel ſaltem non in cunctis, *omnium viſibilium, & inviſibilium factorem.* Nam tacet de eo Rufinus: nec verba illa fuere in Symbolo Romano, vel Aquilegienſi; imò ne quidem hæc ἰσοδυναμοῦντα *, *creatorem cœli & terræ*; ut ſuperiùs vidimus. Exiſtimet aliquis, poſt illa de Spiritu ſancto, etiam in veteri Orientis Symbolo fuiſſe hæc verba: *In unum baptiſmum pœnitentiæ in remiſſionem peccatorum; & in unam ſanctam catholicam Eccleſiam; & in carnis reſurrectionem; & in vitam æternam.* Nec ſanè multùm ſic opinanti adverſer. Quippe ſic ea poſt caput de Spiritu ſancto leguntur in Symbolo Hieroſolymitano; ut ex Cyrillo inferiùs liquebit. Scripſit autem Cyrillus ante Synodum Conſtantinopolitanam; ut non videantur ex ejus Concilii Symbolo appoſita. Sed ſi ea verba jam ante Synodum Nicenam in Orientis Symbolo fuiſſent; non illa in eâdem eſſent omiſſa. Quippe non huic Synodo de veteri Symbolo capita quædam detrahere; ſed quædam pleniùs & planiùs dicere, propoſitum fuit. Proinde ita mihi videtur, ea verba Hieroſolymitano Symbolo poſt Nicenam Synodum eſſe adjecta. At quando id factum videatur, poſtea commodiùs exponam.

* *Tantumdem valentia.*

XLVIII. *Eò*

XLVIII.

Eò autem credibilius eſt, Nicenos Patres, quantum poterant, retinuiſſe verba Symboli in Oriente, ubi Arrii dogma graſſabatur, maximè recepti: quia alioqui viſi fuiſſent ſimplicioribus novam etiam fidem condere. At nihil periculi erat, reſervatis antiqui Symboli verbis: quia ſatis ſic paruit, quædam tantummodo explicatiùs dici.

Atque hoc eo etiam firmare mihi poſſe videor: quòd nec Patres Conſtantinopolitani de novo laboraverint Symbolo; ſed contenti fuerint, Niceno quædam apponere adverſus Macedonium.

XLIX.

Nec poſtquam Symbolum Nicenum conditum eſt, eo prorſus in oblivionem venit Orientale vetus. Alioqui illud non recitaret Rufinus, cumque eo Aquilegienſe Symbolum conferret.

VT vel hinc non obſcurè diluceat, vetus Orientis Symbolum, ſeu vetera malis Symbola dicere, circa annum etiam quadringenteſimum permanſiſſe. Nempe, ſicuti videmus, Romanam Eccleſiam, poſtquam Symbolum accepit Nicenum, non abjeciſſe vetus; ſed utrumque in pretio habuiſſe.

L.

Accedit, quòd poſt Nicenam Synodum, maximè temporibus Conſtantii Imperatoris, Arriana hæreſis totum penè orbem infecerat. Vt dubium non ſit, quin innumeri tum fuerint, qui neglecto Symbolo Niceno, amplexarentur Vetus: neque hi ex Arrianis modò, ſed aliis etiam, qui in tanto doctiſſimorum hominum diſſenſu, mirè fluctuarent: eoque, contenti Symbolo majorum, nihil certi ſignarent, vel ſignare etiam opus eſſe arbitrarentur.

QVis enim ignorat Hieronymi illud, ingemuiſſe orbem, ac miratum, ſe factum eſſe Arrianum? Vel quem fugiunt tot ſynodi, & antiſynodi, tum temporis habitæ in cauſſa Homouſianorum, ut vocabant, & Arrianorum? Quis caſum etiam neſcit, & magni illius Oſii, & Papæ Liberii; ut alios mittam? Vt mihi quidem pro certiſſimo ſit, multos admodum

hæuſſe

Digitized by Google

hæſiſſe incertos, vel etiam non ſatis auſos fuiſſe profiteri ſententiam ſuam, vel non tanti hanc putâſſe controverſiam, ut propterea in re ardua neceſſe crederent aliqua majorum Symbolo apponi?

LI.

Etiam illud oſtendit, Orientales aliud, ac Romanos, Symbolum habuiſſe: quòd circa annum CCCL *Cyrillus, Hieroſolymitanis ſuis, non Romanum explicârit Symbolum, ſed longè diverſum. Atqui Hieroſolymitana Eccleſia omnium eſt Eccleſiarum antiquiſſima: ubi etiam Apoſtolicum illud concinnatum eſſe Symbolum creditur. Anne igitur veriſimile eſt, ſi Apoſtoli hoc Symbolum Hieroſolymis condidiſſent, ejus loci Eccleſiam, neglecto hoc Symbolo, aliud elaboraturam, vel ab juniori Eccleſia recepturam, & illud expoſituram venientibus ad baptiſmum?*

PRora, & puppis, argumenti hujus eſt nobis Cyrillus; qui ex catechete Patriarcha Hieroſolymitanus factus eſt anno CCCL; ac Conſtantinopolitano Concilio, quod eſt Oecumenicum ſecundum, unà cum Timotheo, Patriarcha Alexandrino, anno præfuit CCCLXXXI. Is catecheſi ſextâ competentibus, & illuminatis, aggreditur explicare Symbolum; ſed verbis, ſententiiſque non parùm differens ab Apoſtolico. Eo autem tempore, quo dicebamus, explicationis iſtius ſcriptorem vixiſſe; cognoſcere eſt ex eadem ſextâ Catecheſi: quia dicit, ſupereſſe etiamnum, qui Manetem hæreſiarcham viderint; atque eſſe, ex quo hæreſis ejus exorta, annos LXX. Cœpit verò ea Probo, & Paullo Coſs. ut Leo Magnus teſtatur ſerm. II de Pentecoſte. Id fuerit anno CCLXXIX. Vnde ſi ſeptuaginta annos numeremus, liquet catecheſeôn auctorem vixiſſe circa annum CCCL. Optiméque hoc convenit cum eo, quod B. Hieronymus, catalogo de illuſtribus Eccleſiæ ſcriptoribus, refert, Cyrillum Hieroſolymitanum catecheſes ſcripſiſſe in adoleſcentia. Nam poſt tempus, quod memoravimus, ſupervixit annos XXXVI. Vt quem octennium ſub Theodoſio principe tranſegiſſe, referat idem Hieronymus. Ac proinde deceſſerit anno CCCLXXXVI, quinquennio à Synodo Conſtantinopolitanâ. Porrò Symbolum hoc Hieroſolymitanum verbis, & ſententiis, convenit cum Conſtantinopolitano; niſi quòd poſterius hoc auctius ſit. At ab illo, quod *Apoſtolicum* dicitur, plurimùm diſtat. Quod ut liqueat, Hieroſolymitanum ordine referam, quæque amplius in Conſtantinopolitano legantur, adjungam.

Symbolum Hieroſolymitanum, ac Conſtantinopolitanum, ſic incipiunt:

Digitized by Google

Πιστεύω εἰς ἕνα θεόν · *Credo in unum Deum.* De hoc agit catecheſi VI; quæ idcirco *De monarchia* inſcribitur. Sequitur πατέρα, *patrem:* quod exponitur catecheſi VII. Hinc habes in iis Symbolis, παντοκράτορα, *omnipotentem,* ſive *in omnia imperium habentem:* de quo catecheſi VIII. Exinde eſt, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων · *Factorem cœli & terræ, viſibilium & inviſibilium.* Ea verba explicantur catecheſi IX. Hinc in iis Symbolis eſt, Καὶ εἰς ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, *Et in unum Dominum Ieſum Chriſtum:* quorum interpretationem habemus catecheſi X. Poſtea ſubdunt hæc Symbola, τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων · *Filium Dei unigenitum, ex Patre genitum, Deum verum ante omnia ſecula.* Quæ enarrantur catecheſi XI. Poſt illa in Conſtantinopolitano habes, non item Hieroſolymitano, hæc verba: Θεὸν ἐκ Θεοῦ, καὶ φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ πατρί · δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν. *Deum ex Deo, & lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, genitum, non factum, conſubſtantialem Patri: per quem omnia facta ſunt. Qui propter nos homines, & propter noſtram ſalutem, deſcendit de cœlis.* Deinceps Cyrillus catecheſi XII exponit illa, ut ſolùm inſcriptio habet, σαρκωθέντα, καὶ ἐνανθρωπήσαντα, *incarnatum, & hominem factum:* ſive ut pleniùs eſt in Conſtantinopolitano: Καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου, καὶ Μαρίας τῆς παρθένου, καὶ ἐνανθρωπήσαντα · *Et incarnatum de Spiritu ſancto, & Maria virgine, & hominem factum.* Catecheſi XIII interpretatur Cyrillus iſta, σταυρωθέντα, καὶ ταφέντα · *Crucifixum, & ſepultum.* Pro quo pleniùs in Conſtantinopolitano: Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, καὶ παθόντα, καὶ ταφέντα · *Crucifixum pro nobis ſub Pontio Pilato, & paſſum, & ſepultum.* Catecheſi XIV explicantur iſta, ut inſcriptio ſive lemma habet: Καὶ ἀναστάντα ἐκ νεκρῶν τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανούς, καὶ καθίσαντα ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρός: *Et tertiâ die reſurgentem à mortuis, & adſcendentem in cœlos, & ſedentem ad dexteram Patris.* Ac ſimiliter Conſtantinopolitanum, niſi quòd præterit ἐκ νεκρῶν · *è mortuis*; & pro καθίσαντα habet καθεζόμενον, ſolùm formâ vocis mutatâ. Catecheſi XV explicat, Καὶ ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας, καὶ νεκρούς · *qui venturus eſt judicare vivos, & mortuos:* ut habet inſcriptio. Vbi Conſtantinopolitanum, ante ἐρχόμενον, addit πάλιν, *rurſum*; & poſt ἐρχόμενον, ſubdit μετὰ δόξης, *cum gloria*; ac denique poſt νεκρούς addit, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος · *cujus regni non erit finis.* Sed hæc verba etſi in lemmate prætereantur, nihilominus fuiſſe in Græco videntur, cùm ea habeat ibi interpres; imò in catecheſi ipſa exponat ea Cyrillus: ubi & Galatæ meminit, qui nuper ſuccreviſſet, & auſus eſſet dicere, Chriſtum in fine mundi deſiturum regnare, ac reſolutum iri in Patrem.

Sequi-

Sequitur in Symbolo Hieroſolymitano : Καὶ εἰς τὸ ἅγιον πνεῦμα τὸ παράκλητον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν· *Et in Spiritum ſanctum paracletum, qui locutus eſt per prophetas.* Quæ explicantur Catech. XVI, & XVII. Similiter habet Symbolum Conſtantinopolitanum, niſi quòd *paracletum* omittat. Sed poſt ἅγιον addit complura. Primùm, τὸ κύριον, *dominum*: nempe ne crederetur miniſter Filii duntaxat; ſed Domini titulo æquaretur. Item addit τὸ ζωοποιὸν, *vivificatorem*; nequis excludi Spiritum putaret, quando Chriſtus apud Ioannem ait: *Sicut Pater vivificat mortuos; ita & Filius, quos vult, vivificat.* Subjungitur deinde, Τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, *qui ex Patre procedit.* Vbi Latini poſtea, καὶ Υἱοῦ, *Filioque*, adjecerunt. Atque idem legas in Symbolo, quod Athanaſii vocatur: etſi hujus ætate de eo necdum fuerit controverſia. Denique adjicitur, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ προσκυνούμενον, καὶ συνδοξαζόμενον· *qui cum Patre, & Filio ſimul, adoratur, & conglorificatur.* Quo oſtenditur, non eſſe creaturam; quia ſic coleretur ſub Deo, & ob Deum; quomodo Sanctos etiam veneramur; non cum Deo Patre, Filioque.

Hinc in Symbolo Hieroſolymitano ſequebatur: εἰς ἓν βάπτισμα μετανοίας· εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν· καὶ εἰς μίαν καθολικὴν ἐκκλησίαν· καὶ εἰς σαρκὸς ἀνάστασιν· καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον· *In unum baptiſmum pœnitentiæ; in remiſſionem peccatorum; & in unam ſanctam Catholicam Eccleſiam; & in carnis reſurrectionem; & in vitam æternam.* Quo ordine ea recenſet * catecheſis Cyrilli XVIII. Sed baptiſmum pœnitentiæ, & remiſſionem peccatorum, hac catecheſi non interpretatur Cyrillus: & cauſſam refert, quia de iis egerit antea, putà catecheſi ſecundâ, & tertiâ: quarum illa eſt de pœnitentia, ac remiſſione peccatorum; hæc de baptiſmo. Sed nec ordini ſuperiori inſiſtit; quia priùs agit de reſurrectione; hinc de catholica Eccleſia; tum de vita æterna. Et ſanè Symbolum Conſtantinopolitanum primo loco collocat de catholica Eccleſia. Sed poſt καθολικὴν addit, καὶ ἀποστολικήν.

* Pag. 490.

Hæc fuſiùs ſum perſecutus, ut omnes videant, ne anno quidem CCCL Hieroſolymitanam Eccleſiam Symbolum, quod *Apoſtolicum* vocatur, competentibus, ſive ad baptiſmum venientibus, expoſuiſſe; ſed aliud, quod multùm & verbis, & ſententiis, variaret. At nunquam id illa feciſſet, ſi in ipſis Hieroſolymis, vel etiam in Iudæa, Apoſtoli Symbolum, quod ſic dicitur, condidiſſent. Non deſunt tamen viri eruditi, qui has Catecheſes Cyrilli Hieroſolymitani eſſe negant. Cur quæſo? Adferunt verba illa ex Catech. X: Τὸ ξύλον τὸ ἅγιον τοῦ σταυροῦ μαρτυρεῖ, μέχρι σήμερον παρ' ἡμῖν φαινόμενον, καὶ διὰ τῶν κατὰ πίστιν ἐξ αὐτοῦ λαμβανόντων ἐντεῦθεν τὴν οἰκουμένην πᾶσαν σχεδὸν ἤδη ἐπλήρωσαν. *Lignum crucis teſtatur ad hodiernum diem apud nos apparens, & apud eos, qui ſecundùm fidem ex eo capientes univerſum orbem ferè*

jam replerunt. Illa, inquit, verba, *μέχρι σήμερον*, *uſque hodie*, non conveniunt ulli, niſi qui ſcribat poſt ſeculum, vel amplius. Cyrillus autem potuit intereſſe Crucis inventioni: ut quæ reperta ſit anno CCCXXVI. Mihi verò non videtur Cyrillus reſpicere inventionem crucis, ſed crucifixionem Chriſti: quaſi dicat, jam tria ſunt ſecula, quòd crucifixus ſit Chriſtus; & tamen hodiéque lignum illud habemus; imò fideles undique huc venientes gaudent particulas decerpere; idque tanto numero, ut jam (ita *ὑπερβολικώτερον* loquitur) particulis iſtis prope omnes terras opplerint. Addunt ex Simlero, in Indice lib. quos Auguſtana Reſp. ab Antonio Eparcho Corcyræo emtos poſſidet, legi Ioan. Hieroſolymitani catecheſes illuminatorum duodevigenti, & myſtagogicas quinque. Porrò Cyrillo in Epiſcopatu ſucceſſit Ioannes an. CCCLXXXVI. Ac alter etiam ejus nominis Epiſcopus Hieroſolymitanus factus eſt an. IↃXIII. Vt horum alteruter auctor videri poſſit. Sed omnis hæc conjectura facilè iis difflatur, quæ, ut ſuperiùs dicebamus, Cyrillus ipſe ſcribit de Manete: inde enim liquidò conſtat, eum vixiſſe an. CCCL; quæ ætas, uti meliùs Cyrillo convenit, quàm Ioanni priori, ita poſteriori illi Ioanni minimè poteſt competere. At, ajunt, non iſtæ catecheſes ſatis ſunt dignæ tanti nominis, & ejus loci Epiſcopo. Cur quæſo? Atque ut aliquid afferre poſſent, nonne cogitant, eſſe catecheſes *σχεδιασθείσας*, ſive extemporales; ut inſcriptio indicat? Quid quòd B. Hieronymus, & ejus interpres Sophronius, dicant, compoſuiſſe illa Cyrillum in adoleſcentia. Fuit enim primò catechetes; eàque occaſione has catecheſes conſcripſit. Ex catechete autem factus eſt Epiſcopus, jam anno CCCL. Denique omnem eximere ſcrupulum debet, quòd Theodoretus, qui anno claruit CCCCXXX, dialogo II quædam adducat ex Cyrilli catecheſi XV, quæ hodiéque ibi legas; ut Damaſcenum, & juniorum alios, mittam. Interea tamen non diffiteor, quiddam eſſe, quod ſcrupulum injicere videatur; ſed aliis intactum. Nempe quòd in Symbolo hoc quædam reperiam, quæ videantur eſſe ex Symbolo Conſtantinopolitano. Vt ea, quæ ſubjiciuntur poſt illa in Spiritum ſanctum. Sed quia diu duravit controverſia Macedoniana, priuſquam Synodo decideretur; potuit Cyrillus in vitæ extremo quædam Symbolo apponere adverſus eum, eaque interpretari: potuere poſtea Conſtantinopolitani Patres & hæc, & alia, addere Symbolo Niceno. Vel potiùs poſt Synodum Conſtantinopolitanam, ſive Ioannes Patriarcha, ſive alius Hieroſolymitanæ Eccleſiæ Epiſcopus, iſta ex Symbolo addiderit Conſtantinopolitano, ac interpretationem quoque adjecerit; quò catecheſin pleniorem, planioremque, Hieroſolymitana deinceps Eccleſia haberet. Ita opus penè univerſum fuerit à Cyrillo, ab Ioanne ſolùm vel ſucceſſorum alio, valde exigua acceſſio facta ſit.

Diſſertationis primæ FINIS.

Digitized by Google

DE TRIBVS SYMBOLIS
DISSERTATIO SECVNDA;
QVÆ EST
DE SYMBOLO ATHANASIANO.

I.

Quod in Apoſtolico feci Symbolo, ut tum receptam opinionem, & adferrem, & diluerem; tum judicio meo veriorem proponerem, & firmarem: idem nunc faciam in Symbolo, quod Athanaſianum, *non demum heri, & nudiuſtertius, vocatum; ſed jam ab annis circiter quadringentis.*

PRIMI enim, ut arbitror, apud quos Athanaſiani fiat Symboli mentio, ſunt Rodolphus, & Aymo, ex Minorum; & Hugo, ac Petrus, ex Prædicatorum ordine: qui quatuor, anno cIↃccxxxIx, ad Græcos Latinis conciliandos, à Gregorio I X Conſtantinopolin miſſi fuere: unde *ἀποκρισιάριοι*, hoc eſt, legati Eccleſiæ, non Græcis modò, ſed Latinis etiam, vocantur. Horum definitio in Romanis eſt bibliothecis, Vaticanâ, atque item Sfortianâ; Latinéque, cùm alibi habes, tum Tomo xIII Eccleſ. Annalium, qui eſt Abrahami Bzovii, ad annum memoratum. In ea definitione etiam legas: *Propterea quicumque non crediderit Spiritum S. à Filio procedere, in via perditionis eſt. Vnde S. Athanaſius, dum in partibus Occidentalibus exulabat, in expoſitione Fidei, quam Latinis verbis reddidit, ſic ait: Pater à nullo eſt factus.* Etiam, quinquaginta circiter annis pòſt, Athanaſio aſſignat Manuel Caleca; homo Græcus, ſed qui adverſus Græcorum ſcripſerit errores; idque mox à Synodo Lugdunenſi, quæ anno celebrara cIↃcclxxIv ſub Gregorio X. Imò interfuiſſe etiam huic Synodo putatur. Is libro II contra Græcos, cap. xx, Athanaſium id ſcripſiſſe, & ad Iulium, Pontificem Romanum, miſiſſe, ait, cùm inſimularetur non rectæ fidei. Quia verò parte eâ diſſentientes haberet Græcorum illos, qui adulterinum dicerent; gemino argumento hanc adſtruere ſententiam laborat. Prius eſt, quia Gregorius Nazianzenus ejus meminerit. Alterum eſt, quoniam, ut ait, *per omnes Occidentis Eccleſias Dominicis ſemper diebus pſallitur: atque adeò celebris eſt auctor, ut ne à pueris quidem ignoretur.*

 Sub-

Subjungit deinde : *Aut igitur aliam aliquam confeſſionem tanti viri proferant, cujus & Theologus meminit , & cui traditio Eccleſiæ atteſtatur : aut ſi hoc non poſſunt, iſtam cum expoſito dicto ſuſcipiant.* Rectène , an ſecus , ad Nazianzenum, qui κατ᾽ ἐξοχὴν * Theologus vocatur , vel ad traditionem provocet Eccleſiæ, (putà Occidentalis , quam ſolam canere agnoſcit :) planiùs fiet ex iis , quæ poſtea dicemus. Circa eadem tempora , hoc eſt annum cIↃ ccLxxx, claruit Guilielmus Mimatenſis, qui eidem Athanaſio aſſignat Rationalis ſui Divin. Off, lib. IV, cap. XXV. Sic enim ſcribit: *Secundum Symbolum , Quicunque vult ſalvus eſſe &c. ab Athanaſio Patriarcha in civitate Treviri compoſitum.* Aliquantò item pòſt, nempe anno cIↃ cccxx, vixit Ioannes Beleth , Theologus Pariſienſis ; qui & ipſe Athanaſio tribuit in Explicatione Divin. Off. cap. XL. Eademque ſententia Papæ Eugenii IV in Concilio Florentino, quod anno habitum cIↃ ccccxxxIx : ubi Papa , Armenios inſtruens, ſic loquitur : *Compendioſam illam fidei regulam, per beatiſſimum Athanaſium editam, cujus tenor talis eſt: Quicunque vult &c.* Etiam à Gregorio, ſive, ut priùs dicebatur, Gennadio Scholario, Patriarchâ Conſtantinopolitano, capite primo, ſectione primâ, libri, quem pro Concilio Florentino, proximo ab eo anno ſcribebat, clarè ejus auctor appellatur, ὁ τῆς ἀληθείας κήρυξ καὶ ὁμολογητὴς ὁ μέγας Ἀθανάσιος. *veritatis præco, & confeſſor, Magnus Athanaſius.* Illorum verò, qui poſtea vixere, difficile ſit numerum inire. Et Ioannes Cazonovius Sarmata , etſi multùm ei hoc Symbolum diſpliceat; agnoſcit ‡ tamen, *Athanaſianum* vocari, non in Latina ſolùm Eccleſia ; ſed etiam Conſtantinopolitanâ, Servianâ, Bulgaricâ, Ruſſicâ, Moſcoviticâ.

* *Propter excellentiam.*

‡ *Epiſt. I ad Calvinum.*

II.

Porrò qui Athanaſio tribuunt , ſcripſiſſe illud ajunt in partibus Occidentis. Verùm ter eò ſe recepit Athanaſius. Vnde controverſia eſt, utrùm id fecerit in priori exilio, cùm Treviros in Galliam relegatus eſſet à Conſtantino Magno : an in poſteriori , cùm Gregorio, ex Antiochenæ Synodi decreto , in Alexandrinam ſedem introducto , inſidiarum metu , Romam profugit : an tempore intermedio , cùm ſe Romæ ſtitit ad cauſſam coram Iulio , ac Synodo, dicendam.

HÆc ut meliùs intelligantur, paucis perſtringam tempora Athanaſii ſub Conſtantino Magno, & ejus liberis.

Anno Chriſti cccxxvI ſuccedit Athanaſius Alexandro in patriarchatu Alexandrino.

Anno

Anno cccxxxv Tyri, in cauſſa Athanaſii, Concilium celebratur : unde, cùm calumniis ſe premi ab Euſebianis, & Meletianis, videret; ad Conſtantinum Magnum confugit. Abſente eo, Mareotica acta ad Synodum deferuntur. Condemnatur, ac ne habitare ei liceat Alexandriæ, interdicitur. Et quamquam jam de impactis criminibus apud Cæſarem purgâſſet : tantum tamen apud eum novâ efficitur calumniâ, ut Treviros in Gallias relegetur.

Anno cccxxxvii moritur Conſtantinus Magnus; cui Conſtantinus junior ſuccedit in Galliis, & cæteris trans Alpes : Conſtans Romæ, inque Italiâ, Africâ, Siciliâ, & cæteris Inſulis; Illyrico item, Macedoniâ, & Græciâ : Conſtantius autem in Thraciâ, Aſiâ, Oriente, & Ægypto.

cccxxxviii Athanaſius Alexandrinis redditur per Conſtantinum juniorem : qui ita voluiſſe patrem ſuum Conſtantinum perſcripſit.

cccxxxix Euſebiani legatos ſuos mittunt cum literis ad Conſtantinum, & Conſtantem, Imperatores; item Iulium Papam; ac multifariam Athanaſium calumniantur. Athanaſius in Ægypto Concilium indicit. Vnde legati Romam miſſi, qui eum purgarent. Cum Euſebiani ab his refelli ſe viderent; poſtularunt, ut Concilium indiceretur,quod de Athanaſii cauſſa cognoſceret.

cccxl Synodus Romæ indicitur ob cauſſam Athanaſii : qui eò proficiſcitur, ac adverſarios ſuos annum totum, & menſes ſex, exſpectat.

cccxli Antiochiæ in Encæniis Concilium celebratur; quo Gregorius Athanaſio ſufficitur.

cccxlii Gregorius Alexandriam venit. Magna inde fit cædes. Athanaſius Romam fugit.

cccxlvi Athanaſius Mediolanum arceſſitur à Cæſare Conſtantio : agiturque de convocando Concilio. Sardicæ mox, quæ urbs Illyridis, Concilium à Conſtante, & Conſtantio, indictum.

cccxlvii Sardicæ Concilium habetur. Sed Arriani, varia cauſſantes, intereſſe ei noluerunt. Ergo Philippopolin abeunt, ac ſeorſum Concilium habent; quod ipſum quoque *Sardicenſe* nuncuparunt. In eo Iulium Papam excommunicant, quòd communicaret cum Athanaſio,& aliis excommunicatis.

cccxlix Conſtans, de revocando Athanaſio literas ſcribit ad Conſtantium : quibus ille territus eum reſtituit,Georgio paullò antè à civibus interempto. Nec deinceps Athanaſius in Occidentem reverſus eſt.

III. *Apo-*

III.

Apocriſiarii Gregorii contenti ſunt dicere, Symbolum feciſſe, dum in partibus exulat Occidentis: nec addunt, utrùm prius intelligant exilium, quod fuit tempore Conſtantini Magni; an poſterius, tempore Conſtantis, & Conſtantii. Durandus refert ad prius exilium, quia in Treviris dicit compoſuiſſe. Hodieque iſtic puteus oſtenditur, ubi latitans ob inſidias Arrianorum illud conſcripſerit. Verùm hæc ſententia minimè eſt veriſimilis, quia honeſtè illic habitus eſt; nec ut exul, ſed confeſſor.

QVid mirum? cùm Epiſcopus tum fuerit Maximinus, Arrianis planè infeſtus. Imò nec Conſtantinus Magnus ſiviſſet, ut in Occidente etiam Arrianorum inſidiis pateret. Quod ſatis nos docent literæ Conſtantini junioris ad Eccleſiam Alexandrinam. His enim refertur, eò à Conſtantino Magno in Gallias miſſum eſſe, quò ſanguinariis illis Arrianis ſubduceretur: ac quamquam tam divina eſſet Athanaſii virtus, ut onera fortunæ adverſæ parvi faceret; illam tamen ejus curam eſſe habitam, ut neceſſariis omnibus abundaret. Præterea non obſcurè ſignificat, fuiſſe parenti ſuo reſtituendi ejus voluntatem: ac quia morte præventus id non potuiſſet, ſe nunc illud præſtare. Vide eas literas apud Athanaſium ipſum apologiâ ſecundâ *; item Theodoretum, Sozomenum, Socratem, & Græcos duos Athanaſianæ vitæ ſcriptores. Puteus verò ille, qui vulgo is eſſe dicitur, in quo delituerit Athanaſius, veriùs ab aliis creditur is, in quo ſe abdiderunt præcones à S. Bonifacio miſſi, qui martyrio fuere poſtmodo affecti.

* Edit. Commel. pag. 614.

IV.

Porrò hæc de puteo Trevirenſi fabella videtur mihi nata ex eo, quòd Rufinus quoque ſcribebat, eum ſexennio in ſicca latuiſſe ciſterna. Sed hoc in Ægypto factum ait, non Treviris: nec tempore Conſtantini Magni, ſed juniore jam Conſtantino interemto; cùm Conſtans Occidentis, Conſtantius Orientis imperium teneret.

RVfinus enim, cùm lib. I, cap. XV, dixiſſet de Conſtantino juniore non longè ab Aquileia ad Alſam fluvium occiſo; capite autem XVI, de Concilio Tyri indicto à Conſtantio; capite XVII, de Athanaſio ibidem damna-

damnato: ſubjungit capite XVIII de fuga ejus, ac edictis imperialibus de eo inveſtigando; interque alia ait: *Interea ſex continuis annis ita latuiſſe fertur in lacu ciſternæ non habentis aquam, ut ſolem nunquam videret.* Capite autem XIX narrat, ut cùm nihil tutum ſibi in Conſtantii imperio crederet, inde ad Conſtantis partes, hoc eſt, in Occidentem, profugerit. Quæ ſatis oſtendunt, ciſternam iſtam, ex mente Rufini, in Ægypto, vel ſaltem Oriente, non autem Occidente fuiſſe.

V.

Atque eò proclivior fuerit hic error, quia Rufinus dicat, has Athanaſii latebras contigiſſe mox à Synodo Tyriâ, poſtquam in exilium miſſus Auguſtam, ſive Coloniam Trevirorum.

ANno enim CCCXXXV damnatus eſt Athanaſius à Synodo Tyriâ; annoque proximo à Conſtantino Magno Treverim eſt relegatus. Quomodo autem ſexennio delituerit in Trevirenſi ciſternâ, qui biennio ſolùm, & quatuor menſibus, in Galliis exulavit? Et, quod caput, ſi tempore Conſtantini Magni celebrata ſit Synodus Tyria: quo pacto eam Rufinus contigiſſe ait poſt mortem, & magni, & junioris Conſtantini? Sed profectò, ſi quiſquam, Rufinus is eſt, qui tempora ſoleat confundere. Planè autem, ſi Athanaſius ſexennium ſe occuluerit, id evenerit poſt mortem Conſtantis, Georgio Cappadoce in Athanaſii locum ſubſtituto; cœperintque hæ latebræ anno CCCLVI, poſt reditum à Trevirenſi exilio annis duodeviginti: deſierint anno CCCLXII, quo, Georgio Cappadoce à civibus occiſo, Alexandriam rediit Athanaſius, regnante jam Iuliano Deſertore.

VI.

Porrò qui Athanaſio tribuunt, nec de tempore, nec de loco, conveniunt; ut fieri ſolet in rebus incertis, ac falſis. Sed ineptiſſimè omnium, qui Theodoſii tempore ab Athanaſio exaratum dicunt. Quæ putida eſt ἀνιστορησία, cùm veteres omnes in eo conſentiant, Athanaſium ſub Valente eſſe mortuum, nec multò poſt Ioviani exceſſum.*

* *Ignoratio hiſtoria temporum.*

OBiit Iovianus anno CCCLXIV. Athanaſius exceſſit anno CCCLXXII, Valente, & Valentiniano, regnantibus; juxta Rufinum, & Cyrillum, epiſt. I: imò ſi Socratem audimus, anno uno antè. At anno demum CCCLXXIX Gratianus Theodoſium regni fecit participem. Qui ſolus cœpit imperare an. CCCXCI.

VII.

Convenientiùs temporibus ſentiunt, quibus placet, Athanaſium hoc Symbolum miſiſſe ad Iulium Papam, cùm ab Euſebianis apud eum variis impeteretur calumniis: quod anno contigit CCCXXXIX.

HÆc jam tempore concilii Lugdunenſis ſententia fuit Manuelis Calecæ lib. II contra Græcos *: ubi cùm de Athanaſio eſſet locutus, ſic progreditur: *Porrò ſiquis ejuſdem beatiſſimi viri dictum in Fidei ipſius confeſſione præexpoſitum, quo ait,* SPIRITVS SANCTVS EX PATRE ET FILIO NON FACTVS, NEC CREATVS, NEC GENITVS; SED PROCEDENS, *ambiguum putat, & quaſi adulteratum calumniatur: primùm quidem id verum eſſe, inde manifeſtum eſt; quia & Theologus Gregorius in Athanaſii laudibus ipſius meminit, dicens,* SOLVS ILLE, VEL CVM PAVCIS ADMODVM, AVSVS EST VERITATEM IN SCRIPTIS CONFITERI: *& quæ illic addit: quam tunc temporis conſcriptam ad Iulium Romanum Pontificem miſit, cùm inſimularetur non rectæ eſſe fidei.*

* *Pag.* 154. *edit. Ingolſtad. an.* 1608.

VIII.

Atque hæc, non de loco quidem, attamen de tempore, eſt etiam Baronii ſententia. Siquidem Athanaſium ait, cùm Romam eſſet citatus ad cauſſam adverſus Euſebium, & factionem ejus, dicendam; hoc Symbolum Iulio Papæ, & Romano Concilio, Romanâ linguâ recitâſſe; atque ejuſmodi confeſſionem à reo edi oportuiſſe, niſi excludi vellet à communione Eccleſiæ Romanæ.

VErba Baronii ſunt ad an. CCCXL: *Athanaſius Romam citatus, tanquam reus cauſſam dicturus, continuò convolavit.* Poſtea idem cùm narrâſſet, quàm honeſtè exceptus eſſet hoſpitio ab Eutropia, Imperatorum trium amitâ, Conſtantini Magni ſorore: ſubjungit, *Apud Iulium Romanum Pontificem non divertit, quòd non deceret, reum apud judicem hoſpitari.* Et aliquantò pòſt ait, Symbolum hoc publicè recitâſſe: & cauſſam ejus his verbis exponit: *Qui Romam citatus, quantumlibet ipſius fides Catholica omnibus innotuiſſet, ut nulla penitùs potuerit ſuboriri ſuſpicio: tamen Romanæ ſedis communicationem haut habere licuiſſet* †, *& aliorum Epiſcoporum, qui ad Synodum conveniſſent: nec planè audiendus eſſet, qui reus advenerat, niſi editâ publicè Catholicæ fidei profeſſione, eademque ex more Latino ſermone, coram Pontifice, & ei aſſidentibus, recitatâ.*

† Prolicuiſſet *fortaſſe voluit Baronius*, potuiſſet. *Vel initio ſcribendum*, Cui Romam citato.

IX. *Sed*

IX.

Sed non uno nomine in hiſce deceptus videtur. Primùm quòd non hîc modò, ſed univerſo Annalium Eccleſiaſticorum opere, omnia eò dirigit, quaſi & eâ ætate, & omni ævo, Epiſcopus Romanus, Orientis etiam, ac totius Orbis Epiſcopos, plenam & citandi, & abſolvendi, vel condemnandi, habuerit poteſtatem.

QVæ ſententia ſatis refellitur vel ipſis Synodi Antiochenæ, in Encæniis habitæ, literis ad Iulium Papam. Nam quid ſcripſerint, abundè ex reſponſo Iulii cognoſcitur. Nihil æquè graviter ferunt, quàm quòd ille Orientales citandi auctoritatem ſibi vindicâſſet. Et tamen excuſari Iulius poteſt. Nam Euſebiani legati, cùm à presbyteris, quos Athanaſius, & Alexandrina Synodus, miſerat, convicti eſſent; Concilium petierant, in quo ſolidè ſe crimina Athanaſio ingeſta comprobaturos ajebant. Quid mirum igitur, ſi Iulius, primæ ſedis Epiſcopus, (cùm Athanaſius, qui proximæ ſedis foret iis temporibus Patriarcha, ab Orientis Epiſcopis opprimeretur, iique hoc mirificè ſtuderent, ut penes Occidentales etiam, ac præcipuè Iulium Papam, judicium foret;) de Synodo conſenſerit; in qua de Athanaſii cauſſa ageretur: & propterea, uti ad Patriarcham, ita ad Euſebium etiam, & alios, qui de Athanaſio literis ſuis queſti erant, de die Synodo decretâ literas daret? Sponte ſe ſubmiſerant legati. Nec ullis potiùs ſe Athanaſius ſubmittere malebat. Nec generale poterat Concilium eſſe, in quo omnium principis Eccleſiæ deſideraretur auctoritas. Sed ut illa ob primæ ſedis honorem agnoſcimus; ita negamus, hinc ſequi, Iulium ſibi in Eccleſias Orientis poteſtatem ullam vindicâſſe. Longè aliud liquebit, ipſam Iulii epiſtolam, ſanè modeſtam, legenti, apud Athanaſium Apologiâ ſecundâ. Nec eâ mente unquam Romam ſe contuliſſe Athanaſium, quaſi illum unum haberet œcumenicum paſtorem; indicant hæc ejus verba apud Theodoretum lib. IV Hiſtor. cap. III: *Huic fidei* (Nicenæ) *omnes ubique Eccleſiæ aſſenſæ ſunt: ut Hiſpaniæ, Britanniæ, Galliæ, Italiæ, totius Dalmatiæ &c.* Vbi videmus, Eccleſiam Romanam non memorari ſeorſum; ſed ſub Italica comprehendi; neque primo loco, ſed quarto, pro terrarum ſitu, memorari. Nec ſanè Athanaſius Romanum Epiſcopum unquam vocat univerſæ Eccleſiæ Epiſcopum: ſed apud eundem Theodoretum lib. II, cap. XV Liberium appellat Epiſcopum Romæ: & lib. de Synodis, duos referens Dionyſios, unum Alexandriæ, alterum Romæ præſulem appellat. Et epiſt. ad Africanos, nominat

Digitized by Google

Damaſum Comminiſtrum ſuum, & magnæ Romæ Epiſcopum. Quæ ſatis arguunt, Romanum Epiſcopum pro Romano, ac particulari; non œcumenico paſtore, habuiſſe.

X.

Alter Baronii error eſt, (in quo & Calecæ ratio fugit) quòd ſive non cogitat, ſive diſſimulat, Athanaſium fuiſſe accuſatum non de doctrina, (nam ipſi etiam partim Nicenæ Synodo aſſentiebant, partim ſe adſentire ſimulabant) ſed tum quòd reditus Athanaſii magnum Alexandriæ mærorem cauſâſſet, & cædes complures: tum quòd à Synodo damnatus, nec ab ea reſtitutus, ſedem contra canones recepiſſet: tum quòd Ægypti, ac Libyæ viduis eripuiſſet triticum, ex Conſtantini munificentiâ iis ſolitum præberi. Quid verò iſta omnia ad fidem?

QVamobrem perſuadere mihi non poſſum, Iulium Papam, vel alium, hoc ab Athanaſio exacturum fuiſſe, ut hujuſmodi ederet fidei confeſſionem. Ab illo, inquam, Athanaſio, qui tam præclaram operam in Synodo navâſſet Nicenâ: illo, qui, ubi factus Patriarcha Alexandrinus, tantus fuiſſet fidei Nicenæ patronus, atque idcirco etiam tam multa pertuliſſet adverſa: totoque jam orbe ab omnibus fidei Nicenæ amantibus prædicaretur apex, & coryphæus omnium fidem amantium ſinceram. Nec eum, qui aliorum criminum, non hæreſios, etſi id Calecа putârit, accuſaretur; novum Iulio, vel tradere coram, vel mittere Symbolum opus erat.

XI.

Atque ut neceſſe fuiſſet reddere fidei rationem; non aliud apud Catholicos, ſaltem Iulium, & Maximum, opus erat, quàm Nicenæ Synodi Symbolum profiteri. Imò illis quidem temporibus, non expediiſſet novum componere Symbolum. Hoc Arriani, & Semiarriani, in Synodis, & Antiſynodis, agebant: & hacpropter iidem apud eos, qui arctiùs Synodo adhærebant Nicenæ, peſſimè audiebant, quaſi depreciarent CCCXVIII *Synodi Nicenæ Patres. Nam, inquiebant illi, vel ſufficit nobis Symbolum Nicenum, vel ſi novo opus eſt Symbolo, mutilam Patres, aut obſcuram, condidere confeſſionem. Hæc omnium ferè, qui Arrianis adverſarentur, imprimis verò Iulii Papæ, & Athanaſii quoque, ſententia erat.*

Scio,

Digitized by Google

SCio, diſparem eſſe rationem Athanaſiani Symboli, quo Nicenum fuſiùs diducitur, & aliorum, quæ Niceno opponerentur: ut in Thracia quidem Philippopoli, in Pannonia autem Syrmii, in Italia Arimini, & Mediolani, præterea Seleuciæ in Iſauria, ac Antiochiæ in Syria. Sed enim magnus Catholicorum conſenſus erat, ſatiùs longè eſſe, nulla poſt Nicenum Symbola conſcribi: eò quòd confeſſio hæc ſufficeret, ac, novis cudendis Symbolis, Nicenæ confeſſionis dignitati derogari videretur. Nempe, quia (ut verbis utar B. Hilarii *,) *quæ apud Nicæam ordinata eſt fides, plena atque perfecta eſt, & omnibus undique, quibus irrepere hæretici ſolent, aditibus obſeratis, inviolabili inter Patrem, & Filium, æternæ unitatis ſoliditate connectitur.* Pleniùſque de eo Athanaſius ipſe, non uno in loco: ſed contentus iis ero, quæ ſcribit initio epiſtolæ ad Antiochenſes: ἠξίωσαν μὲν γάρ τινες, ὡς ἐνδεῶς ἐχούσης τῆς κατὰ Νίκαιαν συνόδου γράψαι περὶ πίστεως, καὶ ἐπεχείρησάν γε προπετῶς· ἡ δὲ ἁγία σύνοδος ἡ ἐν Σαρδικῇ συναχθεῖσα ἠγανάκτησε, καὶ ὥρισε μηδὲν ἔτι περὶ πίστεως γράφεσθαι, ἀλλ᾽ ἀρκεῖσθαι τῇ ἐν Νικαίᾳ παρ᾽ αὐτῶν πατέρων ὁμολογηθείσῃ πίστει διὰ τὸ μηδὲν αὐτῇ λείπειν, ἀλλὰ πλήρη εὐσεβείας εἶναι· καὶ ὅτι μὴ δεῖν ἐκτίθεσθαι δευτέραν πίστιν, ἵνα μὴ ἐν Νικαίᾳ γραφεῖσα, ὡς ἀτελὴς οὖσα νομισθῇ, καὶ πρόφασις δοθῇ τοῖς ἐθέλουσι πολλάκις γράφειν, καὶ ὁρίζειν περὶ πίστεως. *Quamvis enim certi homines, nonnulla, quaſi quædam deeſſent, Niceno concilio adſcribere vellent; idque acriter contenderent: Sancta tamen Synodus, quæ Sardis convenit, indignè id tulit; decretoque ſancivit, nequid ulteriùs de fide ſcriberetur; & ſeſe contentos eſſe Nicenâ fide, declaraverunt: ut cui nihil deeſſet, & in qua integra, & ſolida pietas contineretur: neque edendam eſſe aliam profeſſionem fidei, ne illa, quæ Nicææ ſcripta eſt, ſuos numeros non habere videretur; neve illis, quibus libido eſt ſemper nova ſtatuere, occaſio hujuſmodi ſuppeditaretur, ut iterum, atque iterum, de fide definiant.* Hanc verò ad Epictetum epiſtolam ipſius eſſe Athanaſii, cognoſcitur, cùm è codd. antiquis, tum Epiphanio hæreſi LXXVII, Cyrillo Alexandrino epiſt. ad Ioannem Antiochenum, quæ eſt in Actis Synodi Epheſinæ †, Theodoreto ſæpius, dialogo I, II, III, Synodo Chalcedonenſi Act. I, & XVI; ut de Leone Magno, Ruſtico Diacono, atque aliis, taceam. Objicias, Patrum aliis ſecus viſum eſſe: uti Gregorio Nazianzeno epiſtolâ ſecundâ ad Cledonium: ubi ait, explicandum quiddam à Patribus Nicenis ἐλλιπῶς εἰρημένον, *minùs plenè dictum.* Sed addit ille, περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, *de Spiritu ſancto:* & rationem continuò ſubdit, διὰ τὸ μηδὲ κεκινῆσθαι τηνικαῦτα τοῦτο τὸ ζήτημα, ὅτι μιᾶς θεότητος εἰδέναι χρὴ τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα· *propterea quòd hæc quæſtio nondum excitata & agitata fuerat, unam eandemque Patris, & Filii, & Spiritus Sancti deitatem eſſe agnoſcendam.* Quod Conſtantinopolitanâ adverſus Macedonium Synodo definitum. Athanaſio autem ad-

* In fragmentis hiſtoricis edit. Pariſ. an. 1598. pag. 51.

† Græci cap. 87.

ad Epictetum ſermo eſt de iis temporibus, quibus ipſe vixit: hoc eſt, ante motam à Macedonio novam controverſiam de tertia Sacræ Trinitatis perſonâ.

XII.

Multa etiam alia ſunt, propter quæ non videatur hoc Symbolum ipſius eſſe Athanaſii. Primùm, quia ferè abſit ab illius codd. MSSis: vel ſaltem, contrà quàm aliis in operibus ejus fiat, nomen Athanaſii non præfigatur.

VNde, inter dubia, incertaque, reponit quoque Abrahamus Scultetus in Medulla Patrum Parte II, de Athanaſio cap. XL. Atque addit: *In nullo codice exſtat, quos ego quidem vidi inter Athanaſii opera. In uno legitur; ſed auctoris nomine ſuppreſſo.* Verùm Petrus Felcmannus Coronæus *, qui complures, eoſque vetuſtos Athanaſii codices MSSos contulit, teſtatur, in uno quidem ſe reperiſſe, nomine auctoris non adſcripto: ſed poſtea incidiſſe in codicem alterum bibliothecæ Palatinæ, ubi Athanaſii diceretur. Vellem addidiſſet, num is liber ab antiqua manu videretur. Nunc uti una hirundo non facit ver; ita neque codex unus, credo à manu recentiori, ſatis perſuadet, ſic in vetuſtis codd. fuiſſe.

* *In variantibus Athanaſii lectionibus, Commelinianæ editioni ſubjectis.*

XIII.

Præterea ſi Athanaſii foret, ipſe ejus meminiſſet in hiſtoria, quam epiſtolis de fuga ſuâ, & Apologiis aliis, pertexuit. Vel meminiſſet alius ejus ſeculi, aut proximi ſaltem, ſcriptor.

AT nunc videmus, non apud Athanaſium modò de eo ſilentium eſſe; ſed alios quoque. Tacet enim Nazianzenus in luculentâ illâ oratione, quam poſt Athanaſii mortem in ejus laudem perſcripſit. Tacet itidem Hilarius, in hiſtoricis fragmentis à Pithœo editis, & aliis antea divulgatis. Tacent quoque Baſilius, Chryſoſtomus, Hieronymus, Auguſtinus, & ipſe Theodoretus in Eccleſiæ hiſtoriâ. Sed qui hâc parte à nobis diſſentiunt, primùm provocant ad Nazianzenum, quem nos meminiſſe ejus negabamus. At illi contrà contendunt, eâ ipſâ oratione, quam diximus, mentionem hujus facere Symboli. Vt qui apertè in ea dicat, *Solus ille, vel cum paucis admodum, auſus eſt veritatem confiteri*: & quæ ſequuntur. Atque hoc argumento pugnabat jam Concilii Lugdunenſis tempore Michaël Caleca lib. II, † adverſus Græcos. Cui inferiùs occurretur. Alii verò urgent, quòd

† *Pag. 173, edit. Ingolſt.*

Digitized by Google

quòd dicat confeſſionem ſuam miſiſſe ad Iovianum Cæſarem. Vbi Symbolum hoc, quod *Athanaſianum* vocatur, intelligi debere, pertendit etiam Genebrardus in tertio de Trinitate *. Nec inficias it, Athanaſium credi Symbolum hoc ad Iulium Papam miſiſſe: ſed negat, quicquam vetare, quo minùs priùs Iulio Papæ, ac Cæſaribus Conſtantio, & Iuliano, mortuis, miſerit quoque pio Imperatori Ioviano. Huic ut obviam eatur, reſpondent aliqui, non miſiſſe confeſſionem novam; ſed illam Niceni Symboli: quam ab eo miſſam, teſtantur Theodoretus Hiſtoriæ Eccleſ. lib. IV, cap. III, & Nicephorus lib. X, cap. XLII. Sed parùm ſolida hæc videntur. Siquidem Iovianus paullò ampliùs ſibi, quàm ſimplicem Nicenæ Synodi confeſſionem, mitti poſcebat: idque ob exorientem novam de deitate Spiritus Sancti controverſiam. Quare epiſtolam, ſuo, & illuſtriorum Ægypti Thebaidos, & Libyæ Epiſcoporum nomine, Ioviano miſit; quâ Nicenam quidem fidem epiſtolæ inſeruit; ſed præterea quædam adjecit, ad jugulandam hæreſin eorum, qui deitatem Spiritus Sancti negarent, nec trium in Deitate unitatem agnoſcerent. Vnde eo nomine laudat Athanaſium Nazianzenus, quòd hæreſin, poſtea dictam Macedonianam, primus jugulàrit: annis nempe duodeviginti ante Synodum Conſtantinopolitanam, quâ damnatus eſt Macedonius. Hoc Nazianzenum velle, verbis iſtis oſtenditur: Τῶν γὰρ ἄλλων ἁπάντων, ὅσοι τῆς καθ' ἡμᾶς λόγου τριχῆ νενεμημένων, καὶ πολλῶν μὲν ὄντων τῶν περὶ τὸν Υἱὸν ἀῤῥωστούντων, πλειόνων δὲ τῶν περὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἔνθα καὶ τὸ ἧττον ἀσεβεῖν, εὐσέβεια ἐνομίσθη· ὀλίγου δὲ τῶν καὶ ἀμφότερα ὑγιαινόντων· πρῶτος, καὶ μόνος, ἢ κομιδῇ σὺν ὀλίγοις, ἀπετόλμησε τὴν ἀλήθειαν, σαφῶς οὑτωσὶ καὶ διαῤῥήδην, τῶν τριῶν θεότητα, καὶ οὐσίαν ἐγγράφως ὁμολογήσας· καὶ ὃ τῷ πλείω τῶν πατέρων ἀριθμῷ περὶ τὸν Υἱὸν ἐχαρίσθη πρότερον, τοῦτο, περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος αὐτὸς ἐμπνευσθεὶς ὕστερον, καὶ δῶρον βασιλικὸν ὄντως, καὶ μεγαλοπρεπὲς, τῷ βασιλεῖ προσενεγκὼν &c. *Nam cùm cæteri omnes, qui doctrinam noſtram profitebantur, trifariam diviſi eſſent; ac multi circa Filium, plures etiam circa Spiritum ſanctum, ægram fidem haberent; (ubi levior impietas pietatis opinionem ferebat;) pauci autem utrinque ſani, & incolumes eſſent: primus ille, & ſolus, aut cum admodum paucis, veritatem palàm, apertiſque verbis, promulgare non dubitavit, unam trium perſonarum divinitatem, & eſſentiam, ſcripto confeſſus: & quod multis illis Patribus circa Filium priùs conceſſum fuerat, idem ipſe poſtea in aſſerenda Spiritus Sancti divinitate ſuperno afflatu conſecutus. Atque Imperatori donum verè regium, & magnificum, offert &c.*

* Pag. 181, edit. Pariſ. 1585.

Nunc videamus, quàm bellè cùm iſtis conveniant Athanaſii verba, eâ, quâ dixi, apud Theodoretum epiſtolâ. Primùm inquit: Τινὲς μὲν αὐτὴν τὴν ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῶν πατέρων ὁμολογηθεῖσαν πίστιν τετολμήκασιν ἀθετῆσαι· τινὲς δὲ

χῆμα

σχηματίζονται ὁμολογεῖν αὐτὴν, ταῖς δὲ ἀληθείαις ἀρνοῦνται παρερμηνεύοντες τὸ ὁμοούσιον· καὶ οὗτοι βλασφημοῦντες τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τῷ φάσκειν αὐτὸ κτίσμα εἶναι καὶ ποίημα διὰ τοῦ Υἱοῦ γεγονές. *Nonnulli hanc fidem à Patribus in Concilio Niceno confirmatam antiquare non ſunt veriti : alii verò ſimulant aſſentiri illi, re ipſa autem pernegant, dum hanc vocem ὁμοούσιον * perverſè interpretantur : iidemque in Spiritum Sanctum loquuntur blaſphemiam, aſſerendo eum creatum eſſe, & factum per Filium.* Claudit etiam epiſtolam his verbis: Ἀλλ' οὐδὲ ἀπηλλοτρίωσαν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ· ἀλλὰ μᾶλλον συνεδόξασαν αὐτὸ τῷ Πατρὶ, καὶ τῷ Υἱῷ, ἐν τῇ μιᾷ τῆς ἁγίας Τριάδος πίστει, διὰ τὸ καὶ μίαν εἶναι τὴν ἐν τῇ ἁγίᾳ Τριάδι θεότητα· *Quin etiam neque Spiritum Sanctum à Patre, & Filio, ſepararunt : ſed ei unà cum Patre, & Filio, in una ſanctæ Trinitatis fide, propterea quòd una eſt in ſancta Trinitate divinitas, gloriam tribuerunt.* Atque his ſatis refelluntur ‡, qui negant, à Nazianzeno intelligi epiſtolam à Theodoreto inſertam; quia nihil de Spiritu Sancto in Symbolo legatur Niceno, præter illa verba, *Et in Spiritum Sanctum.* Neque enim Nazianzenus Symboli Niceni verba reſpexit; ſed epiſtolæ ſive confeſſionis Athanaſianæ; in qua, præter Nicenum Symbolum, inter alia, de fide ſuâ, verba etiam illa comparent, quæ de Spiritu Sancto inde adduximus. De Nazianzeno, & Theodoreto ſatis.

* *Conſubſtantialem.*

‡ *Io. Baptiſta Delbois, Ordinis Minorum, in additionibus Epitomes Bellarmini De Chriſto lib. 2, cap. 25.*

Alii verò B. Auguſtinum vidiſſe colligunt ex eo, quòd in ſcriptis ejus aliqua reperias, quæ hinc videantur excerpta. Eſt hæc ſententia Baronii ad an. CCCXL : ubi cùm retuliſſet, Athanaſium illud Romæ coram Iulio Papa, & presbyterorum conſeſſu, recitâſſe; inde exemplar eſſe repoſitum in archivis Romanis; ſubjungit hæc verba : *Aliquod tamen ejus exemplar delatum eſſe ad tranſmarinam Eccleſiam ab aliquo Epiſcopo Africano; qui, ut frequenter accidere conſuevit, tunc Romæ repertus, eidem interfuerit Romanæ Synodo; mihi facile perſuadeo; cùm illud ipſum S. Auguſtino videatur innotuiſſe; cujus verba ſcriptis quibuſdam ejuſdem Symboli apparent interdum conſperſa.* Reſpicit autem locum lib. V de Trinit. cap. VIII, Enchiridii cap. XXXVI, epiſt. CLXXIV, Soliloquiorum cap. ult. Sed quis ignorat, multas eſſe virorum doctorum συνεμπτώσεις *? præſertim in Sanctis; ubi idem Spiritus non eundem modò ſenſum, ſed interdum verba etiam eadem ſuggerit? Et habuere Catholici ab Arrio jam damnato, ſuas loquendi formulas, quibus uterentur. Nec ſi ex Athanaſio aliquam loquendi formulam ſumſiſſet Auguſtinus: eò conſequitur, ex Symbolo hoc hauſiſſe : cùm mutuari potuerit, vel ex tot aureis Athanaſii diſputationibus adverſus Arrianos; vel aliis Eccleſiæ doctoribus, qui Athanaſium legiſſent. Sed fortiùs pugnare ſibi viſus eſt Poſſevinus in Apparatu ſacro. ‡ Hunc ſi audimus, Auguſtinus in Pſal. CXX ſic ſcribit, ſuper illud, *Per diem Sol non*

* *Animorum concurſus, & quaſi coincidentiæ.*

‡ *Voce Athanaſius.*

uret

uret te, neque Luna per noctem: De hoc *Sole Pater Athanaſius Alexandrinus Epiſcopus ita pulcrè locutus eſt: Filius Dei à Patre ſolo eſt non factus, nec creatus; ſed genitus.* Verùm cùm iſta ſcriberet Poſſevinus, deceptus eſt ab aliquo, ſuis, non Athanaſii verbis, loquente. Auguſtinum ſi inſpexiſſet, non reperiſſet ullam Athanaſii mentionem, verùm iſta duntaxat: *Ergo alium Solem fecit Deus, qui oritur ſuper bonos, & malos; iſtum, quem vident boni, & mali. Alius eſt autem ille Sol, non factus, ſed genitus; per quem facta ſunt omnia.* Et tamen etiam Bellarminus lib. II de Chriſto, cap. XXV refert, nominatim Athanaſium exprimi in pſalmum, quem diximus. Quod ſatis mirari non poſſum. Paullò ſpecioſiùs video alios dicere, B. Hilarium Athanaſio tribuere. Fundus unicus hujus ſententiæ eſt vetus codex MSus hiſtorica S. Hilarii fragmenta continens, quæ ex Petri Pithœi bibliotheca in lucem prodierunt *. Sed tum demum validum eſſet hoc argumentum, ſi conſtaret, ipſum Hilarium Symbolum hoc addidiſſe. Nunc non aliud iſtic † legas, quàm in codice quodam Dervenenſi, poſt Symbolum Nicenum, & damnationem Arrii in Concilio Ariminenſi à Catholicis exaratam, ſequi, *fidem dictam à S. Athanaſio, ſive Symbolum, quod ejus nomen præfert.* Adde, quòd nec antiquus fuerit codex, unde hæc edita ſunt. Nam, ut in præfatione ait Nicolaus Faber *; *Pithœus unicum, neque illud pervetus exemplar habuit; ſed tantum ab hinc centum annis in charta, manu Gallicâ, nec Latinam linguam ſatis percipiente, confuſis dictionibus ſcriptum: ſed ſpem conceperat, & antiquum exemplar, unde recens illud exſcriptum fuerat, aliunde recuperari poſſe: quæ cauſſa fuit, cur tamdiu editionem diſtulerit.*

* Pariſ. an. 1598.

† Part. 2, pag. 47. & 48.

* Fol. 25. b.

XIV.

Propterea etiam, qui à nobis diſſentiunt, nihilominus agnoſcunt, longo ſanè ſpatio, poſt tempora Athanaſii, Eccleſiæ fuiſſe ignotum.

IN his Baronius eſt in Annalibus Eccleſiaſticis ad an. CCCXL; ubi totidem verbis ait, *longo tempore inter Eccleſiaſtica vetera monumenta delituiſſe.* Ac paullò antè de Athanaſio ſic ſcribit: *Edita publicè Catholicæ fidei profeſſio, eademque, ex more, Latino ſermone coram Pontifice, & ei aſſidentibus, recitata: quæ cognita, atque ſuſcepta, in Romanæ fuit Eccleſiæ ampliſſimo Archivo unà cum Actis Synodi collocata: &* ALIQVANDO TANDEM POST MVLTA ANNORVM CVRRICVLA INVENTA, *& in lucem edita, ob tanti viri inſignem memoriam tradi meruit Eccleſiæ recitanda.* De longo hoc ſpatio iiſdem verbis etiam apud Poſſevinum legas in Apparatu Sacro, voce *Athanaſius.* At quàm parum credibile eſt, Romanos Pontifices, & Clerum, tanto theſauro ſolos voluiſſe incubare: maluiſſéque ut cum blattis

& tineis rixaretur, quàm ut aliis indicium facerent: qui ſi ſciſſent, non deſiiſſent vel aſſiduo pipulo ab eccleſia efflagitare Romanâ. Tantus Athanaſii in Catholica Eccleſia amor ubique fuit. Audiamus hac de re Baronium ibidem: *Adeò poſt tot, tantáque ejus pro recta fide certamina, Athanaſii nomen poſteris doctrinæ, & ſanctitatis fulgoribus clarum effulſit; ut quæque ipſius ſcripta, non modò avidè legerentur; ſed ſingulari quâdam reverentiâ colerentur.* Subjungit deinde Coſmæ, Abbatis Hieroſolymitæ, præclarum illud elogium; quod apud Sophronium, Patriarcham Hieroſolymitanum, habemus in Prato ſpirituali cap. XL: *Cùm inveneris aliquid ex opuſculis S. Athanaſii; nec habueris chartas ad ſcribendum; in veſtimentis tuis ſcribe illud.* Quare tantus cùm fuerit Orientalium ardor erga Athanaſium: parùm omnino credibile eſt, tantum fuiſſe Occidentalium, maximéque Romanæ Eccleſiæ frigus erga eundem; ut tot annorum curriculo ejus Symboli non magis meminiſſent, quàm ſi fuiſſet nullum.

XV.

Circa annum tamen milleſimum videri poſſit id Symbolum jam in Eccleſiis aliquibus obtinuiſſe: & ita obtinuiſſe, ut aliqui Athanaſii id eſſe arbitrarentur. Interim nihil ſolidi ac certi pro hac ſententia adfertur.

QVippe omne præſidium eorum, qui id opinantur, eſt Abbo, Floriacenſis Abbas; qui anno milleſimo, ac deinceps vixit. Hic in Apologetico ad Reges Francorum, Hugonem, & Robertum, patrem, filiumque, ſic ſcribit: *Primitus de Fide dicendum credidi; quam alternantibus choris, & in Francia, & apud Anglorum Eccleſiam, variari audivi. Alii enim* ,, *dicunt, ut arbitror, ſecundum Athanaſium: Spiritus Sanctus à Patre, & Filio,* ,, *non factus, non creatus, ſed procedens. Qui dum id, quod eſt, Nec genitus, ſubtrahunt, Synodicum Domini Gregorii ſe ſequi credunt: ubi ita eſt ſcriptum, Spi-* ,, *ritus Sanctus nec ingenitus eſt, nec genitus; ſed procedens.* Quibus adductis, ex fragmento ad ſe miſſo à V. CL. Nicolao Fabro, iſta ſubjungit Cæſar Baronius in Annalibus ad an. cIↃ: *Vides in his, Lector, jam ante ſexcentos annos, abſque ulla dubitatione, Symbolum verè ejus eſſe abſque dubitatione creditum, & prædicatum.* Mirum, *abſque dubitatione*, dicere, imò iterare illud; cùm apud Abbonem ſit, *ut arbitror*. Per enim veriſimile eſt, hoc velle, Symbolum illud, de cujus auctore quæritur, videri ſibi ipſius eſſe Athanaſii, vel ſaltem ex Athanaſio collectum; ut cujus cum doctrina bellè adeò conſentiret.

XVI. *Et*

Digitized by Google

XVI.

Et profectò, ſi pro certo tum creditum eſſet, id Symbolum eſſe Athanaſii: pugnaſſent hoc telo Latini contra Græcos: quia non leve pondus habuiſſet ob ſummam ejus viri apud Orientales auctoritatem. At primi, quos hoc argumento uſos eſſe legamus, ſunt apocriſiarii Gregorii IX; cùm controverſia hæc duràſſet annis propè quingentis, ac interea pluribus Synodis, & tot ſcriptis adverſariis, eſſet diſceptatum.

PRima quidem Synodus in hac controverſia Gentiliaci habita eſt coram Rege Pipino, Karoli Magni parente: ubi de Trinitate, & imaginibus, diſputatum eſt inter Latinos, & Græcos. Id an. factum IↃCCLXVII: ut cognoſcitur ex Annalibus, ac Chronicis, Theodulphi, Adonis, Althelmi, Reginonis, Sigeberti; & Conradi Vrſpergenſis. Iterum autem ſub Karolo Magno, anno IↃCCCIX, ſuper eò conventum; ut iiſdem verbis tradunt, monachus cœnobii Egoliſmenſis S. Eparchii in vita * Karoli Magni, & anonymus, qui temporibus Ludovici Pii ſe vixiſſe † indicat in Annalibus Francorum * ad an. memoratum. Nec ignoro, illuſtrem Eccleſiaſticorum Annalium conditorem putare, controverſiam duntaxat fuiſſe, utrùm Symbolo Conſtantinopolitano, quod Generali eſſet Concilio conditum, fas eſſet particularis Synodi auctoritate inſerere quicquam, & illud in ſacro Officio decantare. Sed enim, quid cauſſæ eſt, cur non habeamus fidem duobus proximis ejus temporis ſcriptoribus, præter quos alios non habemus? Præſertim cùm facilè adeò ſit, eos conciliare cum Actis illis à Smaragdo epiſtolæ ſuæ ad Karolum inſertis. Nempe ſolùm eſt opus dicamus, ortâ iterum controverſiâ de proceſſione Spiritus Sancti, non difficulter in Synodo de proceſſione à Filio conveniſſe: ſed non potuiſſe tam facilè conveniri, an Oecumenici concilii Symbolo, ſine ſimilis Concilii conſenſu, aliquid adjicere liceret. Quod tardè ab Occidentis Epiſcopis eſt admiſſum; atque ubi tandem admiſſum, magnas Orientis turbas concitavit. Iam ab his temporibus, quàm multi de controverſia iſtac loquuntur, & Latinorum, & Græcorum? Nec tamen invenias, qui vel magni ſe Athanaſii Symbolo tueatur, vel ejuſmodi auctoritatem, adverſus ſe prolatam, impugnet. Vnde illud, niſi quia tum hujuſmodi necdum armis pugnaretur? Primi, quos hoc telum vibràſſe legimus, fuere quatuorviri, quos Gregorius IX Conſtantinopolin miſerat ad Imperatorem, & Patriarcham, anno cIↃCCCXXXIX †: de quibus antea diximus. At, inquies, Athanaſii Symbolo hoc de proceſſione Spiritus Sancti à

* Pag. 274. edit. Commel.

† Pag. 93.

* Pag. 20.

† Niſi potiùs an. 1233. de quo alibi diximus.

cti à Filio, poſtea eſſe appoſitum ab Eccleſia Romana: uti adjunxit eadem hoc Symbolo Conſtantinopolitano: atque ut hoc non derogat antiquitati Symboli Conſtantinopolitani; ita nec additiunculam illam impedire, quo minùs ab Athanaſio eſſe hoc Symbolum credamus. Sed hic non leve eſt diſcrimen. Agnoſcit enim Eccleſia Romana, hoc ſe Symbolo addidiſſe Conſtantinopolitano: ſed de Athanaſiano negant omnes Eccleſiæ Romanæ doctores. Attamen ſi qui fateantur; fatear & ipſe, hoc quidem argumentum noſtrum, luſorium potiùs, quàm decretorium fore.

XVII.

Tanto autem minùs veriſimile eſt, tamdiu latuiſſe in archivis Romanis, quòd variæ eo hæreſes refellerentur.

ET tamen ibidem ſcribere non dubitat Baronius: *Quòd igitur* LONGO TEMPORE *inter Eccleſiaſtica vetera monumenta* DELITVERIT: *inde accidit, ut minimè citatum ab antiquioribus noſtratibus, vel Græcis, reperiatur Symbolum illud:* CVM TAMEN *ad confutandas complures hæreſes poſtinde exortas* MAGNA *ex eo ſuppeterent argumenta.*

XVIII.

Neque nullius ponderis eſt, quòd ſi hoc Symbolum Athanaſii foret, ſaltem meminiſſent, qui tot pòſt ſeculis ejus vitam ſignarunt.

VT Simeon Metaphraſtes, ſive is ſub Michaële III vixerit circa annum IↃCCCLX; ſive paullò poſt ſub Conſtantino Duca. Nec magis meminit alter, Græcus item, ſed anonymus, vitæ Athanaſianæ ſcriptor, quæcunque ejus fuerit ætas.

XIX.

Imò poſt annum quoque milleſimum ducenteſimum, cùm Symbolo hoc adverſus Græcos pugnari cœpit; non planè convênit, utrùm verè Athanaſii eſſet, an potiùs Anaſtaſii, & ex ſimilitudine eâ nominum, error proveniſſet. Atque hoc quoque non exiguum injicit ſcrupulum, num Athanaſii, an alterius ſit.

EIus, quod de Anaſtaſio dixi, auctorem jam antea laudavi Ioannem Belethum; qui ante trecentos, & ampliùs annos claruit; & licet ipſe Atha-

Athanaſii credat; fatetur tamen, ab aliis Anaſtaſii perhiberi. Nihil mirum autem, ſi, quod Anaſtaſii eſſet, Athanaſii dicerent; cùm multis partibus notius vulgo fuerit Athanaſii, quàm Anaſtaſii, nomen, & crebrò in vocabulorum ejuſmodi vicinitate ſoleat peccari.

XX.

Nec qui noſtrâ ætate Patriarcha Alexandrinus, & præſes Conſtantinopoleos fuit, pro germano illud Symbolum habuit.

SIc enim Meletius literis ſuis Conſtantinopoli anno cIↃ IↃ XCVII ad Ioannem Douzam Nordovicem datis, & à filio Georgio Douza editis: *Athanaſio falsò adſcriptum Symbolum cum appendice illa Romanorum Pontificum adulteratum, luce lucidiùs conteſtamur.*

XXI.

Nec ſi Anaſtaſius ſcripſiſſet, eò pudendum haberet auctorem, licet duobus ſeculis juniorem.

SI quidem fuerit is Anaſtaſius cognomento Sinaita, Antiochenus Patriarcha; cujus liber περὶ πίστεως * exſtat Lutetiæ in Bibliotheca Regia. Vixit is ſub Iuſtiniano, & Iuſtino juniore. Quantus hic vir fuerit, & quæ perpeſſus; refert Euagrius hiſtor. Eccleſ. lib. IV, cap. XXXVIII, & XXXIX: item lib. V, cap. VI: adhæc Nicephorus Calliſtus lib. XVII, cap. XXX, & XXXVI.

* *De Fide.*

XXII.

Nec propterea Anaſtaſii eſſe contendero. Nam poſſit & Athanaſiani nomen accepiſſe, quia etſi non eſſet ab magno illo Athanaſio conſcriptum; tamen ſummam Athanaſianæ fidei contineret, atque ex ejus libris ſedulò foret collectum.

NEmpe eum in modum, quo *Symbolum Apoſtolicum* dicere potuerunt; quod non quidem totidem capitibus, & eo ordine capitum, ab Apoſtolis conditum eſſet; attamen ſummam fidei Apoſtolicæ, ex eorum ſcriptis collectæ, contineret.

XXIII.

Nec nihil ad præſens inſtitutum facit, quòd, ſi Athanaſius ejus Symboli auctor foret, id Græcè potiùs ſcripſiſſet: hujus verò Symboli ſive ſcriptor, ſive collector, Latinè illud fecerit; ex Latino autem ſermone Græcè redditum videatur. Quippe Latinus contextus eſt uniuſmodi: Græca plurimùm variant: quod unde potiùs eſſe dicamus, quàm quia à variis ſit Græcè tranſlatum?

SIquidem tres ſunt Græci Symboli editiones: quas expreſſit Genebrardus in tertio de Trinitate. Atque hinc primo Latinè fuiſſe ſcriptum colligit nobiſcum, ſive Nicolaus Serrarius, ſive Petrus Clencherus *, Baronio etiam laudatus in Annalibus Eccleſiaſticis ad annum CCCXL. Et ſanè Latinè primò ſcriptum fuiſſe, agnoſcunt etiam apocriſiarii Gregorii Papæ IX: ſed eâ linguâ exaraſſe ajunt magnum Athanaſium. Verba eorum, ſuperiùs etiam adducta, hujuſcemodi ſunt: *S. Athanaſius, dum in partibus Occidentalibus exulabat, in expoſitione Fidei, quam Latinis verbis edidit, ſic ait; Pater à nullo eſt factus &c.* Vbi eàdem videmus, eos dicere, ſcripſiſſe hoc tempore exilii. Quod valde doctiſſimo Annalium conditori adverſatur; qui medio inter Trevirenſe exilium tempore, & fugam in Occidentem, ſponte ad conſulendum Papam Iulium Romam ait profectum; atque ex more Symbolum hoc Iulio obtuliſſe, quò de fide ſua illi conſtaret. Et quia videret, quod de exilio dicitur, huic ſententiæ obſtare, eò reſpondet; omnem abſentiam ab Alexandria, quia Arrianorum vexatio ei cauſſam præbuerit, laxè *exilii* voce ſignari. Quæ vocabuli interpretatio ſanè durior eſt, quàm ut facilè inveniat fidem. Et iter ipſum, ut antea diximus, nulla veteris ſcriptoris auctoritate adſtruitur: nec niſi ad Romani Pontificis auctoritatem ſupra Patriarchas Orientis comprobandam confictum videtur. Porrò de Scriptore, & linguâ, apocriſiariis Gregorii IX aſſentit etiam Clencherus: ut cujus opinio ſit, quamvis Latinè primò exaratum ſit, Athanaſium nihilominus ejus eſſe Symboli auctorem. Videri enim Latinè ſciſſe; quia Alexandriæ operam ſtudiis dederit in pueritia, ac Græci ſoleant diſcere Latinè, ut Latini Græcè. Sed, quòd parem Latinorum, Græcorumque, rationem putat, multum fallitur. Non tantum prolubium eſſe ſolet Græcis addiſcere ſermonem Latinum: quippe ſuo contenti erant, quo doctrinæ omnes continerentur. At Latinis, ſi feriò vellent philoſophari, Græcæ linguæ notitiâ prorſus erat opus. Addit Clencherus, potuiſſe & Latinè diſcere biennio illo, quo vixit Treviris;

* *In diſputatione de Symbolo Athanaſii, edita Wirceburgi an. 1590.*

viris; atque item, dum profugus Mediolani, Aquileiæ, Romæ agit. Verùm non exiſtimo, qui eâ dignitate fuiſſet, ejus etiam ætatis foret, Latinam diſcendo linguam voluiſſe repueraſcere. Quippe cùm Treviros relegaretur; decennio jam fuerat Patriarcha Alexandrinus; ſeptimusdecimus patriarchalis honoris agebatur, exilii ac fugæ tempore accenſito. Nec video, qui potuerit ærumnabilem hunc laborem ſubire in illis exilii moleſtiis, interpellationibus aliorum aſſiduis, continuâ operâ ſe, & veritatem, ſermone, ac plurimis ſcriptis, defenſitandi. Sine dubio fortem illum athletam longæ aliæ, & meliores curæ, diſtinuerunt, quàm exiſtimat ſive Clencherus, ſive Nicolaus Serrarius; cujus nomen ea diſſertatio poſtea prætulit. Nam quòd aliquis linguam eam Athanaſio ad ſermones mutuos prorſus in Occidente neceſſariam fuiſſe exiſtimet, valde fallatur; cùm in Galliis, & Romæ, copia eorum fuerit, qui Græcè ſcirent. Quod diffiteri, eſſet literas, & tempora illa ignorare.

XXIV.

Atque ex his ſatis elucet, Athanaſium non eſſe ejus Symboli auctorem. Vtrùm verò id condiderit Anaſtaſius, an alius, nihil ſatis comperti habemus: neque tam id ſcire refert, quàm optandum, ut ſimiliter omnes ſapiamus in myſterio hoc Sacroſanctæ Trinitatis.

DE Anaſtaſio ſuperiùs ‡ diximus. Alii auctorem exiſtimant Euſebium Vercellenſem, ſeu martyrem, ſeu confeſſorem potiùs *, Athanaſii ipſius æqualem. Cujus ſententiæ etiam meminit Iuellus in Reſponſione ad Hardingum pro confeſſione Eccleſiæ Anglicanæ parte ſecundâ, cap. 1, diviſ. 1: *Symbolum illud, cui nomen eſt, Quicumque vult, ab Athanaſio, ut* NONNVLLI *arbitrantur, conſcriptum; ut alii, ab Euſebio Vercellenſi.* Alii verò credunt eſſe hominis Galli. Vti P. Pithœus libro de Proceſſ. Spirit. Sanct. *Magni Athanaſii Symbolum, quamvis Treveris, ut plerique tradiderunt, id eſt, in Gallia, à Theologo tamen inter illos doctiſſimo, acutiſſimoque, ſcriptum.* Sed fortaſſe de iſto certiora eruent alii: præſertim, quibus facultas eſt, atque animus, in veteres ſe abdendi bibliothecas, innumeráque ſcrutandi, quæ lucem hactenus fugerunt.

‡ *Theſ.* 19.

* *Ambroſ. epiſt.* 82 *ad Vercell. & Gregorius Turonenſ. de Gloria Confeſſ. cap.* 3.

Diſſertationis Secundæ FINIS.

DE

DE TRIBVS SYMBOLIS DISSERTATIO TERTIA;

eaque tripartita;

DE DISCRIMINE SYMBOLI

Niceni, & Conſtantinopolitani;

DE PROCESSIONE SPIRITVS S.

etiam à Filio, Synodo Conſtantinopolitanæ appoſitâ à Latinis;

DEQVE EXORTO INDE SCHISMATE,

ambitione epiſcopali poſtea adaucto.

I.

Ex Symbolis, quibus in Officio Romana utitur Eccleſia, ſupereſt tertium; quod eſt Conſtantinopolitanum. De hoc nemo dubitat, quin auctores habeat CL *Patres, anno* CCCLXXXI *Conſtantinopoli congregatos, regnante Theodoſio ſeniore.*

QVEM & Synodum eam congregâſſe, clarè ait Theodoretus Hiſtor. lib. V, cap. IX. In omnibus verò, quæ fidei eſſent, comprobavit illam ejuſdem temporis Papa Damaſus: etſi nec per ſe, nec per legatos, Synodo præſediſſet: ſed vel Meletius, Patriarcha Antiochenus; vel initio quidem Gregorius Nazianzenus; poſtquam verò is ſe in hac Synodo abdicâſſet, Nectarius, qui Gregorio ſuffectus. Vnde & Nectarius ſubſcripſit principe loco: Nazianzenus verò poſtremus inter Ciliciæ Epiſcopos; nec ut Conſtantinopolis, ſed ut Nazianzi Epiſcopus.

II.

Quale verò hoc Symbolum fuerit, non ſolùm cognoſcere eſt ex Concilio Conſtantinopolitano Generali I; vel ex veteribus Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ ſcripto-

Digitized by Google

ſcriptoribus: ſed Conciliis etiam particularibus, & multis Patrum, qui illud integrè apponunt.

E Conciliis iſtis eſt Forojulienſe à Paulino Aquileienſe an. IↃCCXCI congregatum ſub Carolo Magno, & Pipino. Imò & habes Concilii Tridentini Seſſione III; niſi quòd proceſſionem Spiritus Sancti dicat eſſe à Patre, FILIOQVE.

III.

Inque Græcis Eccleſiis confiteri hoc Symbolum neceſſe habent Patriarchæ, & Archiepiſcopi, quando eam conſequuntur dignitatem.

VTi liquet ex jure Græcoromano, edito à Marquardo Frehero *. Sed non videtur doctiſſimus ille vir ſciviſſe, confeſſionem eam eſſe Symbolum ipſius Concilii Conſtantinopolitani, quod fuit Oecumenicum ſecundum. Alioqui ad illud, de Spiritu Sancto; *Qui ex Patre procedit*; non ad oram appoſuiſſet; *Græcus error illi genti peculiaris*. Nullus enim hic error, quia, qui ex Patre procedere fatetur, non eò de Filio negat. Nec ita unquam frontem perfricuerunt Occidentales, ut erratum dicerent in Concilio Oecumenico, cujus pars ipſi fuiſſent. Satis res aperta vel ex Concilio Florentino. Et ſanè aliter ſi ſit, errârit etiam Nazianzenus oratione XXXIX, quæ eſt in ſancta lumina, cùm ait ‡; Πνεῦμα ἅγιον ἀληθῶς τὸ πνεῦμα προϊὸν μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, οὐχ υἱικῶς δὲ· οὐδὲ γὰρ γεννητῶς, ἀλλ' ἐκπορευτῶς· *Spiritus Sanctus verè ſpiritus eſt, procedens quidem ex Patre, non tamen filiationis modò, ut nec generationis; verùm proceſſionis.*

* Pag. 448.

‡ Pag. 630. edit. Morell.

IV.

Hoc verò Symbolum, non Conſtantinopolitanum *modò; ſed* Nicenum *etiam, à Scriptoribus vocatur.*

ITa Magiſter Sententiarum lib. I Diſtinct. XI: *Illud*, inquit, *eſt Symbolum, quod in Miſſa cantatur, editum in Concilio Niceno.* Eumque ſecutus Alexander Aleſius, qui anno vixit CIↃCCXXX, Parte III, Quæſt, LXIX, memb. V: *Tria ſunt Symbola: primum Apoſtolorum; ſecundum, Patrum Nicenorum, quod canitur in Miſſa; tertium, Athanaſii.* At nihil certius, quàm illud in Miſſa cani conſuetum, verè eſſe *Conſtantinopolitanum*: unde & ſic vocare mavult Eraſmus de Symbolo Catech. II. Priores ſecuti Durandus Mimatenſis, qui anno vixit CIↃCCLXXX. Hic Rational. Off. Div. lib.

Digitized by Google

IV, cap. XXV, cùm de Apoſtolico, & Athanaſiano Symbolo, egiſſet, ſubjungit: *Tertium eſt Nicenum, quod Damaſus Papa, ex conſtitutione univerſalis Synodi, apud Conſtantinopolin celebratæ, inſtituit.* Quid apertius, quàm *Nicenum* vocare, quod Conſtantinopoli conditum fatetur? Ac loquitur ſimiliter Saxo Carthuſianus libro de vita Chriſti. Sed omnes perſequi longum eſſet: & quædam de eo jam allata nobis initio diſſertationis de Symbolo Apoſtolico.

V.

Imò ſic accepit ipſa Synodus Epheſina: quando prohibet, quicquam adjicere Symbolo Niceno. Nec enim interdicit uſu Symboli Conſtantinopolitani; in quo aliqua ſunt addita Niceno à Patribus Conſtantinopolitanis; ſed Niceni Symboli nomine Conſtantinopolitanum comprehendit.

IVdicium hoc Synodi Epheſinæ habes apud Euagrium hiſtor. Eccleſ. lib. II, cap. IV. Verba ejus adſcripſimus parte I; ubi de Symboli Apoſtolici uſu diſſerimus.

VI.

Sic verò locuti, quia utrumque Symbolum pro uno haberent. Cujus cauſſæ ſunt duæ. Prior eſt, quia quicquid eſt in Niceno, id contineatur iiſdem verbis in Conſtantinopolitano: & quidquid appoſuit Conſtantinopolitanum, id δυνάμει, h. e. potentiâ, *ſive* virtute, *inſit in Niceno, ac majoris ſolùm claritatis cauſſâ poſtea adjunctum ſit.*

HInc Meletius, Patriarcha Alexandrinus, Conſtantinopoleos præſes, an. cIↃ IↃXCVII literis ſuis ad Ioannem Douzam: *Symbolum, quod à primo Niceno Concilio confectum ſecunda complevit Synodus.* Clariuſque multò ante eum Marcus Epheſius in Synodo Ferrarienſi Seſſ. v. ubi, cùm de Neſtorianis egiſſet, transformantibus Concilium Nicenum, ſubjicit iſta *: *Quo quidem multos poſt annos in tertio Concilio recitato, decretum fuit, ut in futurum mutandi Niceni Concilii facultatem haberet nemo: utpote quod à Conſtantinopolitano Symbolo nequaquam in aliquo diſcreparet: quandoquidem hoc in illo potentiâ videbatur incluſum, ita ut ambo pro uno haberentur.*

* *Tom. 4. pag. 421. edit. Colon. an. 1606.*

VII. *Al-*

VII.

Altera ratio eſt, quia major eſſet Nicenæ Synodi auctoritas: ut quæ omnium eſſet univerſalium antiquiſſima, & cæterarum fundamentum. Cujus etiam Symbolum in uſu eſſet frequentiori.

HAnc rationem idem inibi Marcus Epheſius adducit *: *Multis profectò fortiſſimus conſtat argumentis, duo illa priora Symbola ab omnibus Conciliis generalibus* PRO VNO *ſuſcepta fuiſſe, præſertim à tertio: utpote quod priùs cæteris Concilius utrumque vidit, atque probavit. Et quamvis toto orbe terrarum ſimul ambo celebrarentur; de primo tamen Symbolo tertium, cæteráque Concilia, mentionem fecere: cùm pro ipſius primi Concilii auctoritate, & exiſtimatione, quod majore Patrum numero celebratum fuerat, quodque veluti cæterorum Conciliorum fundamentum haberetur: tum etiam, quòd ipſo Niceno Symbolo Chriſtianorum plures, quique denuo baptizabantur, frequentiùs uterentur.* Et paullò pòſt: *Vt boni Oratores ſolent in foro rebus uſitatis magis inniti: ita etiam Concilium tertium, quo Symbolo magis homines uti videbat, pro eo tantùm decrevit, atque prohibuit: cùm præſertim ſecundum Symbolum expoſitio primi, non autem ipſius aliqua mutatio fuerit.*

* Pag. eâdem.

VIII.

Atque ex his liquet, gravibus de cauſſis, non verò inſcitiâ, ſcriptores ſic loqui, qui pro Conſtantinopolitano *Symbolo* Nicenum *vocant. Juſtiùs eorum errorem caſtigarent, qui pro* Niceno *dicunt* Conſtantinopolitanum; *cùm plura inſint in Conſtantinopolitano, quàm Niceno; nec is honos Synodi fuerit Conſtantinopolitanæ, qui Nicenæ, ob cauſſas, quas adduximus. In hunc errorem incidere videas non paucos; quia exiſtiment, Synodum Conſtantinopolitanam non aliud Niceno addidiſſe Symbolo, quàm paucula de Spiritu Sancto: ac proinde Nicenum nos Symbolum habere his verbis ab eo reſectis:* Dominum vivificantem, qui ex Patre, & Filio procedit: qui cum Patre, & Filio, ſimul adoratur, & glorificatur.

LEgas hoc in appendiculâ Symbolorum ſubjunctâ editioni Græcæ Novi Teſtamenti cum tralatione Theodori Bezæ: quæ ab Henrico Stephano procurata anno cIↃ IↃ LXXV. Multique eam hodie ſententiam ſequuntur.

IX.

Nec uno nomine hæc peccat ſententia. Multa adeò ſunt, quæ Conſtantinopolitana Synodus Symbolo appoſuerit Niceno. Primùm quia, cùm in Niceno eſſet, Omnium viſibilium, & inviſibilium factorem; *Conſtantinopolitana poſuit*, factorem cœli, & terræ, viſibilium omnium, & inviſibilium.

* *Pag. 422, Tom. 4, edit. Colon. an. 1626.*

MEmoriæ error eſt, cùm Andreas Coloſſenſis, Concilii Ferrarienſis Seſſ. VI *, ſic loquitur: *Credere debemus quàm plurima fuiſſe à ſecundo Concilio declarata; quæ tamen minimè diceremus additiones fuiſſe. Nam in Niceno Symbolo*, VISIBILIVM OMNIVM, ET INVISIBILIVM; *&*, FILIVM NATVM ANTE OMNIA SECVLA; *&*, *in Spiritum Sanctum* DOMINVM, ET VIVIFICANTEM; *neutiquam erant ſcripta: quæ licet ab ipſo Concilio Symbolo fuerint addita; non tamen propterea putavit acceſſionem novam ad Symbolum ipſum feciſſe*. Planè pro *viſibilium & inviſibilium*, voluit, vel ſaltem dicere debuit, *cæli, & terræ*. Nam poſterius hoc, non alterum, defuit in Niceno Symbolo: prout Athanaſius, Rufinus, Theodoretus, Socrates, & Nicephorus, referunt.

X.

Alterum eſt, quod Conſtantinopolitana Synodus appoſuerit, natum ante omnia ſecula.

ATque hoc rectè obſervatum Andreæ Coloſſenſi; ut in verbis allatis jam vidimus.

XI.

Adhæc additio facta horum verborum: Ex Spiritu Sancto, & Maria Virgine. *Item*, Sedet ad dexteram Dei. *Præterea*, Cujus regni non erit finis.

‡ *Pag. 419, edit. antea dicta.*

PRimum eorum in Concilio Ferrarienſi, Seſſ. V ‡, obſervat Marcus Epheſius; ubi ſic loquitur: *Secundum Concilium Oecumenicum divinam contra Sancti Spiritus inimicos rationem accuratiùs* (Niceno) *explicavit*, *& illuſtravit, & ad evertendum hæreticum Apollinaris dogma, verbo huic* INCARNATVS, *illud*, EX SPIRITV SANCTO, ET MARIA VIRGINE, *addidit*. Inſuper videmus, non à Nicenis, ſed Conſtantinopolitanis Patribus,

bus, eſſe, quod adjungitur, *Crucifixus*. Et mox, *Sepultus*. Et præterea, *Sedit ad dextram Patris*. Exinde, quod adventurus *cum gloria*: & quod ejus *regni non erit finis*. Sequuntur tum verba illa de Spiritu Sancto antea memorata; de quibus ſatis convenit. Et ſiquis ambigit, multorum inſtar teſtium fuerint hi duo; Paullinus Forojulienſis, ſive Aquileienſis Epiſcopus, & Hugo Eterianus. Quamquam Paullinum cùm dico, potiùs Patres dico Concilii Forojulienſis à Paullino congregatos ſub principibus, Karolo Magno, ac Pipino. Eo in Concilio hæc legas: *Si recenſeatur Niceni Symboli ſeries veneranda; nihil aliud de Spiritu Sancto in eâ, niſi hoc modò, reperiri poterit promulgatum*: ET IN SANCTVM, *inquiunt*, SPIRITVM. *Quid eſt ergo dicere*, ET IN SPIRITVM SANCTVM? *Quomodo accipienda eſt tam breviſſima eorum profeſſio, niſi ut patenter detur intelligi mentium eorum integræ fidei religioſa devotio, & in Sanctum Spiritum, ſicut & in Patrem, & in Filium, probabiliter crediſſe; quemadmodum poſtea à Sanctis Patribus* CL, *qui conteſtati ſunt Symboli fidem Niceni Concilii inviolatam perenniter permanere. Suppleverunt tamen, quaſi exponendo eorum ſenſum; & in Spiritum Sanctum confitentur ſe credere, Dominum, & vivificatorem, ex Patre procedentem, cum Patre, & Filio adorandum, & conglorificandum. Hæc enim, & cætera, quæ ſequuntur, in Niceni ſacro dogmate non habentur*. Hactenus Paullinus, quem utrùm Forojulienſem, an Aquileienſem dicas Archiepiſcopum, non multùm arbitror referre: quando, ut diverſæ ſint urbes, Forojulium, & Aquileia; idem tamen Archiepiſcopatus, etiam ſub Karolo Magno, erat: unde ſic Sigebertus ad annum IↃcccx: *Nomina Archiepiſcopalium civitatum, quæ erant ſub Karolo: Roma, Ravenna, Foruminlii, quæ & Aquileia, Gradus, Colonia, Moguntia &c.* Nempe hæc confuſio nominum orta videtur ex eo, quòd ſedes Archiepiſcopalis à Forojulio ſit tranſlata Aquileiam. Alter teſtium, quos dixi, eſt Hugo Eterianus lib. III de Hæreſibus, quas Græci in Latinos devolvunt, cap. XVI: *Conſtantinopoli*, inquit, *Synodus celebrata Niceno addidit Concilio; quod manifeſtum ſit per Fidei editionem Synodi utriuſque. Etenim trecentorum decem & octo Patrum editio, nec ea, quæ dicta ſunt nuper, habet; nec quod Spiritus Dominus ſit, & Deus, aut vivificans, aut quòd ex Patre procedat, cumque illo adoretur, & conglorificetur: quoniam quæ Conſtantinopoli peracta eſt Synodus, hoc edidit*. Quid iſtis manifeſtius? Et paullò pòſt idem ait: *Si Conſtantinopolitana Synodus Niceno adjecit Synodo: In Spiritum Dominum, & ivificantem, & ex Patre procedentem.* Hunc verò librum Hugo Eterianus ad Alexandrum III Conſtantinopoli ſcripſit anno CIↃ CLXXVII.

XII.

Denique à Patribus Conſtantinopolitanis ſunt, quæ deinde ſequuntur, de una ſancta Catholica, & Apoſtolica Eccleſia; de uno baptiſmate in remiſſionem peccatorum; de reſurrectione mortuorum, & futuro ſeculo.

HOc quoque Paullinus Aquileienſis indicat in Synodo antè memoratâ. Verba ejus pleniùs jam adduximus: ex quibus huc ſolùm pertinet, quòd Niceno Symbolo, poſt illa de Spiritu Sancto, Domino, & vivificatore, adorando, & glorificando unà cum Patre, & Filio, etiam addita ſit CÆTERA, QVÆ SEQVVNTVR.

XIII.

Interim error iſte, ut ſpiſſus ſit, non ejus tamen generis eſt, ut homines eruditi propterea more ſeculi, quo nunc vivitur, pipulo debeant differri.

ATque ut faciliùs ignoſcatur, ſive Henrico Stephano, ſive Theodoro Bezæ, (quem ipſum hoc Symbolum Novo ſic Teſtamento adtexuiſſe, ait Ludovicus Lavaterus *) facit illud, quòd in eodem videamus aberratum in poſtrema editione Epiphanii; quam recenſuit, vertit, ac animadverſionibus ſuis illuſtravit, Dionyſius Petavius, Societatis Ieſu Theologus. Nam in ea ad oram annotatur, Nicenæ fidei confeſſionem eſſe priorem earum, quas extremo Ancyrato legere eſt: cùm tamen in eâdem illa inveniantur de Eccleſia, & aliis, à Conſtantinopolitana Synodo adjectis. Ac plures, qui hac parte peccarent, poſſim adducere, ſi tanti videretur, eos in re aliqua culpare, qui multa cum laude prǽſtiterunt, & quorum ex laboribus nos etiam profeciſſe agnoſcimus.

* *Lib. de Deſcenſu ad inferos cap. 9. Stephanus vero ſolùm ait, ex Beza conſilio ſe addidiſſe.*

XIV.

Quæcunque hactenus diximus, ea non fuiſſe in Niceno; ſatis liquebit ex iis, qui αὐτολεξεὶ † Symbolum referunt Nicenum.

† *Verbis iiſdem.*

VT ſunt Athanaſius, epiſtolâ ad Iovianum *, & exinde in Conciliorum Tomis ‡. Item codex canonum Eccleſiæ Africanæ *, Rufinus Hiſtor. Eccleſ. lib. I, cap. VI, Theodoretus lib. I, cap. XII, Socrates lib. I, cap. V, Caſſiodorus Tripartitæ Hiſtor. lib I, cap. XVII, & Nicephorus lib. I, cap. XII. Apud quem tamen, ſaltem apud interpretem, poſt hæc, *per quem omnia facta ſunt*, deſideratur, *& quæ in cælo, & terra.* Atque ex his ſcriptoribus verum, & genuinum Symbolum Nicenum peti debet.

* *Tom. I, pag. 399.*
‡ *Editionis Romana pag. 19.*
* *Pag. 56. edit. Pariſ. an. 1614.*

XV. *Alius*

Digitized by Google

XV.

Alius quoque eorum eſt error, quòd Conſtantinopolitani Patres Symbolo ſuo dicuntur adjeciſſe proceſſionem Spiritus Sancti à Filio.

NAm ſic ejus Synodi Symbolum referunt, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευόμενον· *ex Patre, Filioque procedentem.* At de Filio, ſeu Stephanum, ſeu Bezam, & qui hos ſequuntur, fugit ratio nimium quantum: ut poſtea liquebit. Eſt verò hoc erroris genus planè diverſum à ſuperioribus. Iſtic erratum, quia putarunt, in Niceno fuiſſe, quæ ſunt à Patribus Conſtantinopolitanis. In hoc peccatum, quòd à Conſtantinopolitana Synodo eſſe exiſtimant, quæ multis pòſt ſeculis ſunt appoſita. Sanè primitus de iſto ne inter Græcos quidem convênit. Afferuntur ex Græcis Patribus, Didymus, Gregorius uterque, Baſilius, Epiphanius, Chryſoſtomus, ad probandum eos proceſſionem à Filio agnoviſſe. Sed nec pauci ſunt, quos pro ſe adferunt Græci. In his Theodoretus eſt contra anathematiſmos Cyrilli cap. IX: ubi admodum culpat, quod de proprio Chriſti Spiritu ſcripſerat Cyrillus. Nec multùm ſuper eo ferram ſibi reciprocandam Cyrillus putavit. Theodoretum etiam ſecutus Ioannes Damaſcenus lib. I de fide Orthodoxa cap. XI. Ac fortaſſe, (quòd Petrus Pythœus ſuſpicatur, lib. de Proceſſione Spiritus Sancti) is eſt Ioannes Monachus; à quo hanc controverſiam primitus eſſe motam, aliqui ſcripſere; ut poſtea dicetur. Niſi obſtat, quòd eum Hieroſolymitanum appellat Ado Archiepiſcopus Viennenſis, ad annum IↃCCLXVII. Sed proclivis fuerit error in confuſione Ioannis Hieroſolymitani, & Hieroſolymis agentis; præſertim apud Occidentales. Sanè Monachus Egoliſmenſis S. Eparchii, in vita Karoli Magni, non Hieroſolymitanum vocat; ſed tantùm Hieroſolymis moviſſe quæſtionem dicit. Verba inferiùs adducam.

XVI.

Par error eorum, qui illud de proceſſione à Filio volunt Damaſi temporibus additum eſſe à Concilio Romano.

TRadidit hoc Alexius Ariſtinus in opere, quod inſcribitur*, Συνοπτικὸς τῶν ὅλων κανόνων τῶν ἐκτεθέντων παρὰ τῶν οἰκουμενικῶν ἁγίων ἓξ συνόδων, καὶ τῶν μεταξὺ τῶν αὐτῶν τοπικῶν. Teſtis eſt Genebrardus in tertio de Trinitate: ubi ſe operis ejus habere fragmentum, inque eo id legiſſe commemorat. Sed manifeſtus eſt Alexii error. Quippe id ſi eſſet, meminiſſet ejus

* *Conſpectus omnium canonum, editorum à ſex Synodis generalibus, & particularibus, quæ tempore interjecto ſuerunt.*

ejus rei Theodoretus in Hiſtoria ſua; ubi Concilii ad Damaſum, Damaſi ad Concilium literas refert. Imò tantùm abeſt, ut Damaſus id Symbolo inſeruerit, ut nec quadringentis, & amplius, annis pòſt id permiſerit Leo III: quemadmodum infrà planius fiet. Objectant, quòd inter opera B. Hieronymi legatur Symbolum Damaſi, ubi id additum ſit. Quaſi de Damaſi, non de Conſtantinopolitano Symbolo, ſit ſermo. Imò ne quidem hoc Symbolum Damaſi ſit, ſi (quod Bellarminus in ſcriptoribus Eccleſiaſticis ait) nihil ejus genuinum ſuperſit, præter epiſtolas paucas; quarum aliæ inter Hieronymianas legantur, aliæ apud Theodoretum. Credo autem de iis ſolùm loqui, quæ proſâ ſcripſerit; non de verſibus, qui tempora ad noſtra pervenerint.

XVII.

Interea non repugno, quò minùs Damaſus hoc Symbolum non approbârit ſolùm; ſed etiam inſeruerit Officio Sacro.

CEnſet hoc Platina in Damaſo, cum ſcribit: *Mandavit, ut in principio celebrationis, quam Miſſam vocant, Confeſſio diceretur, ut hodie fit.*

XVIII.

Ac creditur id factum exemplo Græcorum.

WAlafridus Strabo, Abbas Augienſis ſub Ludovico Pio, de rebus Eccleſiaſt. cap. XXII. *Illud Symbolum, quod nos ad imitationem Græcorum intra Miſſas adſumimus.* Et mox: *Ab ipſis ergo ad Romanos ille uſus creditur perveniſſe.*

XIX.

Sed non bene illa convenire mihi videntur, ut Damaſus juſſerit hoc Symbolum recitari in Miſſa, & ut à Romana Eccleſia ſit receptum ad exemplum Græcorum. Nam Græci necdum admiſerant in Liturgiam ſeſquiſeculo pòſt. Quippe Timotheus, Conſtantinopolitanus Patriarcha, qui anno IↃXI, ac proximo quinquennio, ſedit, primus inſtituit, ut in ſacris ſolemnibus publicè diceretur.

THeodorus Lector lib. II Collectaneorum: *Timotheus* (erat hic Conſtantinopolitanus Epiſcopus) *ab amicis rogatus, Symbolum Fidei trecentorum decem &*

cem & octo Patrum PER SINGVLAS SYNAXES DICI *curavit : ad reprehenſionem videlicet Macedonii ; quaſi ille Symbolum hoc non receperit ; cùm antea* SEMEL TANTVM IN ANNO, *in Paraſceue ſcilicet Dominicæ Paſſionis, tempore quo Epiſcopus catechizabat*, RECITATVM *eſſet.* Vbi per Symbolum CCCXVIII Patrum intelligitur Nicenum ; ſed cùm auctario Synodi Conſtantinopolitanæ adverſum Pneumatomachos edito. Nam Timotheus hic cum Anaſtaſio Imperatore favit Eutychianis: qui tres priores Synodos amplectebantur. Quod & Eutyches ipſe faciebat : ut qui libello ſuo in Synodo Chalcedonenſi id ſæpius profiteatur: ſed Conſtantinopolitanam Synodum non nominat ; verùm Nicenam tantum, & Epheſinam. Audiamus ipſum : *Divinâ confeſſione à me factâ, & ſubſcriptâ doctrinâ, ſecundum eam, quæ expoſita eſt à ſanctis Patriarchis in Nicæa fidem, & poſtea confirmata eſt à priore ſancta Synodo Epheſinâ.* Ac poſtea : *Cùm juſſus fuiſſem per me ipſum confeſſionem Fidei dicere, & dixiſſem, ſapere, ſicut trecenti decem & octo Patres, quæ in Nicæa ſanxerunt, & quæ in Epheſo ſancta Synodus confirmavit : exigebat à me alia aliqua, præterquam quæ expoſita ſunt in Nicæa, & in Epheſo, priùs dicere.* Iterum : *Vbi ego ſecundum ſanctos Patres in Nicæa, & poſtea in Epheſo congregatos, ſapere dixi.* Et poſt aliqua : *Sic ſapio, & cogito, & intelligo, ſicut tradiderunt nobis fidem ſancti Patres in Nicæa convenientes, quam & in Epheſo, ſecundo Concilio, ſancti Patres roboraverunt.* Videmus ubique *Niceni* nomine Conſtantinopolitanum complecti: imò Epheſinum Concilium habere pro Oecumenico ſecundo; Nicenum, & Conſtantinopolitanum, pro primo ; quia Synodus Conſtantinopolitana non novum condidit Symbolum ; ſed tantùm, explicationis gratiâ, quædam adjecit ; quemadmodum non ſemel diximus. Vt dubium non ſit, quin Eutychianus ille Timotheus ſimiliter, ac Eutyches, ſit intelligendus. Quod pluribus docendum putavi ; quia multos video intelligere meram Nicenam confeſſionem. Imò nec aliter videtur cepiſſe Baronius ad an. CCCXXV ; ubi, cùm eorum retuliſſet opinionem, qui arbitrantur, ſtatim à Niceno Concilio, ſive à Sylveſtro, ſive Marco potiùs, in Romana Eccleſia Symbolum ejus publicè canendi conſuetudinem introductam : addit, antiquiora ſe ejuſdem inſtitutionis veſtigia in Orientali Eccleſia invenire ; atque inde hoc eſſe, quia Arrii hæreſis iis magis in locis ſæviret. His autem firmandis allata Theodori Lectoris verba ſubjungit. Vt obſcurum non ſit, loqui eum de Symbolo Niceno, quale initio erat ; qualéque creditur cantatum tempore Marci Papæ, annis XLV ante Synodum Conſtantinopolitanam. Atqui Timotheus Patriarcha loquitur de Niceno, quale erat poſt Synodum Conſtantinopolitanam ; nempe cùm auctario adverſus Macedonium, ut antea oſtenſum. Quare ſi Symbolum hoc Conſtantinopolitanum

poſt annum demum quingenteſimum in ſacris ſynaxibus cœpit recitari: vel Damaſus non induxit hunc morem ad exemplum Græcorum: ſed aliquis id fecerit minimùm ſeſquiſeculo junior; vel ſi Romana Eccleſia in eo ſecuta eſt morem Græcorum, falluntur, quicunque hoc à Damaſo inſtitutum arbitrantur.

XX.

Aliquanto probabilior eſt eorum opinio, qui duobus, & amplius, ſeculis pòſt ab aliquo Pontifice Romano id Symbolo inſertum arbitrantur.

ITa cenſet Bellarminus lib. II de Chriſto, cap. XXII. Atque idem ait ſtatuiſſe Andream Colloſſenſem; qui in Concilio Ferrarienſi Latinorum partes contra Græcos defendit. Verba quidem Andreæ ſunt iſta, Seſſione VII * : *Maximo in Hiſpaniis, & Galliis, ſchiſmate imminente, cùm jam*, EX FILIOQVE, *paſſim celebraretur, Romano Pontifici fuit neceſſe in multorum Occidentalium amplæ dignitatis, magnique concilii Patrum conventu, addito*, EX FILIOQVE, *Symbolum magis illuſtrare.* Sed Bellarminum audiamus: *Idem Andreas dicit, tempore* VI *Synodi, id eſt, poſt annum Domini* IↃC, *hanc conditionem factam eſſe à Romano Pontifice in Concilio ingenti Latinorum Patrum propter diſſenſiones quaſdam exortas in Gallia, & in Hiſpania. Et quamvis non poſſimus certo notare annum, aut pontificem certum; tamen videtur omnino hoc tempore id eſſe factum.* Hanc Bellarmini ſententiam complures hodie ſequuntur.

* Pag. 427, edit. Col. Bin.

XXI.

Imò non deſunt, qui Orientales ipſo in Concilio Niceno II, *quod anno* IↃCCLXXXVII *imaginum cultum ſtabilivit, hoc de proceſſione Spiritus à Filio addidiſſe Symbolo contendant.*

AVdiamus verba Synodi Ferrarienſis Seſſ. V: *Lectâ ſeptimi generalis Concilii definitione, Latini quendam vetuſtiſſimum librum in medium attulere: in quo quidem eadem ipſa definitio, Sanctumque Spiritum ex Patre Filioque procedere, ſcriptum eſt: quâ de re non mediocris contentio in illa ſeſſione fuit orta. Nam Latini librum ipſum vetuſtiſſimum oſtentabant: ac vehementer elati eum cum Græcorum libro conferebant, tentantes ex Patrum ſubſcriptionibus, rebuſque aliis, eorumdem librorum convenientiam demonſtrare. Quos cùm in omnibus, ipſâ tantum acceſſione exceptâ, convenire vidiſſent, viſi ſunt mirum in modum admirari.* Et poſt aliqua ita Iulianus Cardinalis: *Septimi Concilii*

SYM-

Digitized by Google

SYMBOLVM, *quod modò fecimus recitari, ita in vetuſtiſſimo volumine ſcriptum eſt; ita ut nemo poterit ſuſpicari, corruptum fuiſſe: cùm præſertim quidam hiſtoricus noſter, antiquus quidem, ac literatus, inter alia id quoque teſtetur, hoc ipſum* SYMBOLVM *in ſeptimo Concilio recitatum fuiſſe. Tali propterea Symbolo, cum hac additione, vel declaratione, non mediocrem tribuimus auctoritatem.* Etiam Seſſione VII ſic loquitur Andreas Coloſſenſis: *Præterea vetuſtiſſimum ſeptimæ Synodi librum habemus, in quo planè Sanctum Spiritum ex Filioque procedere, ut multis etiam aliis annalibus, conſtat.* Quod & ipſum Laurentius Surius complexus in Ferrarienſis hujus, ſive Florentinæ Synodi compendio. Ac Bellarminus quoque lib. II de Chriſto, cap. XXIII, hoc de vetuſtiſſimo libro argumentum urget. Quòd verò Latini illud de Synodo Nicena II etiam ex hiſtoricis probare conantur, credo inter eos fuerit Martinus Polonus: ut qui ſic ſcribat in Chronico ſuo, ubi agit de vita Conſtantini, & Irenes: *Horum imperii anno octavo facta eſt ſecunda Synodus in Nicæa; ubi adfuerunt trecenti, & quinquaginta Patres: in qua affirmatum eſt, Spiritum Sanctum à Patre, & Filio, procedere.*

XXII.

Sed ſi Concilio eo ſic ſtatutum eſſet, non hoc ignoraſſent Græci: & aliqui ſaltem codices, præter eum, quem Romani Græcis oſtendebant, ita habuiſſent. Adde quòd nec Anaſtaſius bibliothecarius id legerit; qui annis ſolùm LXX *poſt Synodum eam claruit. Quare non dubito, quin illud* de Filio, *vel fraude fuerit inſertum, vel librarii irrepſerit errore.*

CONſentit Petrus Pythœus lib. de Proceſſione Spiritus S. Verba ejus apponam: *Quod in Ferrarienſi quadam ſeſſione nonnulli ex Latinis aſſerere auſi ſunt, Synodi ſeptimæ definitione Spiritus ex Filio proceſſionem nominatim expreſſam; prolato etiam in eam rem vetuſto quodam exemplari Græco: quamvis Martini Poloni teſtimonio nonnihil conveniat,* PACE *tamen* NOSTRORVM *dixerim, parùm apud me ponderis habet: præſertim cùm vel ipſe Anaſtaſii, Romanæ Eccleſiæ bibliothecarii, qui eodem fere tempore vixit, ac paullò pòſt ſub Ioanne* VIII *eandem Synodum interpretatus eſt, codex apud nos antiquiſſimus nihil tale contineat: niſi quis id ex compacto illo Conſtantinopolitanæ Synodi à Græcis jactato poſtea emendatum putet. Quod ego non facile crediderim.* Per Synodum autem Conſtantinopolitanam intelligit Pithœus, non illam ab Ignatio Patriarcha convocatam anno IↃCCCLXIX; quâ Photius damnatus: ſed illam à Photio indictam, anno IↃCCCLXXIX; quâ prior Synodus abrogata, & ἀμνηςία * quædam inter Ignatianos, & Photianos, eſt ſtatuta: ut ex Marco Epheſio inferiùs dicetur.

* *Injuriarum oblivio.*

XXIII.

Nec verum magis, quòd à Romano Pontifice circa hæc tempora additum illud Symbolo eſſe tradiderunt. Sed veriſſimum interim eſt, in pluribus Conciliis, partim ante Pipini Brevis tempora, partim eo, & Karolo Magno, regnantibus, vel hoc additum eſſe Symbolo, vel ſaltem ipſum dogma comprobatum. Quippe in Hiſpaniis, jam anno IↃCLIII, *ſub rege Recceſuinto, additionem eam habet Concilium Toletanum octavum.*

VT vulgò quidem numerant: quod veriùs decimum; ut numerat Pythœus lib. de Proceſſione Spiritus S. Porrò eo in Concilio hoc Symbolum cum additione iſtâ memoratur *; idque non in editione modò vulgatâ; ſed illâ etiam Garſiæ Loaizæ, quæ primò in Hiſpaniis prodiit Madriti. Bellarminus ergo, cùm animadverteret, pingui ſatis Minervâ dici, additionem tempore factam Concilii VI Generalis; quandoquidem an. id habitum ſit IↃCLXXX, & ſequenti; Toletanum verò hoc Concilium an. præceſſerit XXVII: dicere propterea maluit, additum id eſſe poſt annum ſexcenteſimum. Sic enim loquitur, ut vidimus; *Andreas dicit tempore* VI *Synodi, hoc eſt, poſt annum Dom.* IↃC, *hanc additionem factam.*

* Pag. 1128, edit. Colon. Bin.

XXIV.

Quod verò de additione receptâ in Hiſpaniis dixi; id de iis capiendum Eccleſiis, ubi Conſtantinopolitanum Symbolum in Liturgiam admiſſum fuit. Cæteroquin fuere in Hiſpania Eccleſiæ, quæ Nicenum citra additiones Synodi Conſtantinopolitanæ retinerent. Vti Hiſpalenſis, cui præfuit Leander. Hanc enim contentam fuiſſe Symbolo Niceno, liquet ex Mozarabe, ſive Miſſa Mozarabum.

QVæ ſic dicta, quaſi Miſſa Arabum: quia Chriſtiani Hiſpani, cùm primò induceretur, Arabibus forent permixti. In ea legas hæc verba: * *Et elevat ſecundò corpus Chriſti, ut videatur à populo. Mox cantatur Symbolum Fidei, ut eſt in Concilio Niceno.* Ac ſimiliter, qui poſt Leandrum Eccleſiam Hiſpalenſem tenuit, Iſidorus, lib. I de Eccleſiaſt. Offic. cap. XVI: *Symbolum, quod tempore Sacrificii populo prædicatur, ſanctorum Patrum trecentorum decem & octo collatione apud Synodum Nicenam eſt editum.* Nec non in mentem venit, Nicenum Symbolum ſæpe dici, quòd eſt Conſtantinopolitanum; ut alibi oſtendimus. Verùm hic *Nicenum* preſſè ſumi, colligitur ex

* Habes Tom. 6. Bibliotheca Patrum.

tur ex eo, quòd Toletani Concilii III cap. II uſurpari dicitur Conſtantinopolitanum. Vt Hiſpalenſis Eccleſia Nicenum, Toletana videatur Conſtantinopolitanum uſurpâſſe. Saltem ſic viſum Margarino Bigneo, annotatione ad hunc locum, Petro Pithœo lib. de Proceſſione Spiritus S. & aliis. Nulli certiùs rem dicent Toletanis, & Salamanticenſibus. Nam etſi Miſſa hæc Mozarabum, quâ Leandrum, poſteaque Iſidorum, eſſe uſum dicebamus, temporibus Alfonſi VI, à Papa Gregorio VII ſit abrogata: retenta tamen eſt tum Toleti in VI Parochiis, & in Cathedralis Eccleſiæ ſacello, quod fratris Franciſci Ximenes dicitur: tum etiam Salamanticæ diebus ſtatis in ſacello doctoris Talabricenſis, quod eſt in ſummi templi periſtylio.

XXV.

Franci quoque, ſive Galli, & Germani, & in Italia Tranſpadanorum illi, qui Francorum Regi paruerunt, additiunculam hanc in Symbolum admiſere. De tempore non ita apertum. Illud conſtat, anno IↃCCLXVII *Gentiliaci in Concilio, præſente Pipino Rege, inter Romanos & Græcos diſputatum eſſe de Proceſſione Spiritus S.*

Regino, abbas Prumienſis, lib. I ad annum memoratum, cùm dixiſſet antea, regem Pipinum celebrâſſe Paſcha Gentiliaci, iſta ſubjungit: *Rex in ſuprà dictâ villâ Synodum magnam habuit inter Romanos, & Græcos, de Sancta Trinitate, & de Sanctorum imaginibus.* Vbi ſine dubio, per controverſiam de Trinitate intelligi illa debet de proceſſione Spiritus Sancti; quando de Trinitate inter Latinos, & Græcos, alia erat nulla. Quod ſi cui aqua hic hæret; liquidò id dicit Ado Viennenſis, his verbis: *Facta eſt tunc temporis Synodus, anno Incarnationis Domini* IↃCCLXVII, *& quæſtio ventilata inter Græcos, & Romanos, de Trinitate, & utrùm Spiritus, ſicut procedit à Patre, ita procedat à Filio: & de Sanctorum imaginibus, utrumne fingendæ, an pingendæ eſſent in Eccleſiis.* Prout eſt in editione Morellianâ, & in Bibliotheca Patrum, edit. II. In aliis eſt, *aut pingendæ:* quomodo & apud Sirmondum eſt in præclara Gallicorum Conciliorum editione, ubi de hoc Concilio agitur. Per *Romanos* verò idem Sirmondus intelligit Papæ Romani legatos. Sed non arbitror huic Gallicano eos Concilio interfuiſſe. Et ut interfuiſſent, non puto Romanæ Eccleſiæ nomine in Galliis diſputaſſent; ſed nomine Eccleſiæ Gallicanæ: eoque veriſimilius fit, cùm Romani, & Græci, opponantur; per Romanos intelligi Francos, vel Occidentales: atque ita eos dici, quia Romæ veteris ſententiam ſequerentur. Porrò meminere hujus Synodi etiam Sigebertus, & Conradus à Lichtenaw, ſive abbas Vrſpergenſis.

XXVI.

Necdum tamen ejus Synodi tempore per omnem Franciam Symbolum Conſtantinopolitanum in Liturgia obtinebat: quod imprimis per Galliam, & Germaniam, recipi in ſacris cœpit, Elipando, Toletano Archiepiſcopo, & Felice Vrgelitano Epiſcopo, priùs in Synodo Ratiſponenſi, anno IↃCCXCII, *ac biennio poſt, in Francofurtenſi condemnatis.*

WAlafridus Strabo lib. de rebus Eccleſiaſticis, cap. XXII: *Sed apud Gallos, & Germanos, poſt dejectionem Felicis hæretici, ſub glorioſiſſimo Carolo, Francorum Rege, idem Symbolum latiùs & crebriùs in Miſſarum cœpit Officiis iterari.* Felix ille, cum Elipando, docebat, Chriſtum ratione humanæ naturæ eſſe filium adoptivum: unde Neſtorianiſmi damnatus, quia ſic duæ eſſent perſonæ; unus filius naturalis, alter adoptivus. Vt adverſus hanc hæreſin omnes munirentur, placuit Synodo Francofurtenſi, cui & Rex Karolus interfuit, ut ſedulò traderetur, tum Symbolum Fidei, quod *Apoſtolicum* dicitur; tum Catholica fidês Sanctæ Trinitatis, ſive Symbolum Conſtantinopolitanum. Sic enim habet trigeſimus tertius canon ejus Concilii, quod primus edidit Sirmondus: *Vt fides Catholica Sanctæ Trinitatis, & oratio Dominica, atque Symbolum Fidei, omnibus prædicetur, & tradatur.* Porrò Francofurtenſi, de qua dixi, Synodo interfuit quoque Paullinus Aquileienſis; ut acta Concilii indicant. Quid mirum? quando in eâ parte eſſet Italiæ, quæ Francis parêret. Annoque demum IↃCCCII vivendi finem fecit: ut ex Francorum Annalibus liquet. Atque idem Paullinus Forojulienſe Concilium congregavit. Forojulium quippe, ſive, ut antiquiores maluere, Forum Iulii, aut Iulium, Aquileienſis provinciæ municipium fuit: ut ex Concilii ejus Actis cognoſcimus; ubi legas: *Canonicis ſiquidem evocatum ſyllabis fraternum quorundam Epiſcoporum contuberninum Forojulium municipium, metropolim Aquilegienſem, veneranter coacervatum convênit.* Aliquanto autem pòſt, quod ad præſentem magis controverſiam pertinet, cùm actum de iis eſſet, quæ Synodus Conſtantinopolitana Symbolo addidiſſet Niceno, legas inter alia: *Sed & poſtmodum propter eos videlicet hæreticos, qui ſuſurrant, Spiritum Sanctum ſolius eſſe Patris, & à ſolo procedere Patre, additum eſt:* QVI EX PATRE, FILIOQVE, PROCEDIT.

XXVII.

Denuo poſtea deciſa eſt hæc quæſtio Aquiſgrani anno IↃCCCIX; *ubi iterum hoc in controverſiam vocabatur: idque eâ, ut videtur, occaſione, quòd*

paſſim

Digitized by Google

paſſim jam, in Eccleſiis Gallicis, Symbolo Conſtantinopolitano inter canendum adderetur.

DE hac Synodo ſic Monachus Egoliſmenſis S. Eparchii, in vita Karoli Magni; qui ſub Ludovico Pio vixit *, primùm à Pythœo editus: *His ita geſtis Imperator, de Ardenna ‡ Aquis † reverſus, menſe Novembri, Concilium habuit de Spiritu Sancto procedente à Patre, & Filio. Quam quæſtionem Ioannes quidam Monachus Hieroſolymis primò commovit.* Ac propè iiſdem verbis hæc, & ſequentia, habes, in Annalium Francicorum ſcriptore ejuſdem ætatis †; qui inter illos à Pythœo divulgatos principe loco collocatur. Deque eodem ſic Ado in Chronico: *Synodus magna Grani Aquis congregatur anno Incarnationis Domini* IↃCCCIX: *in qua Synodo de proceſſione Spiritus S. quæſtio agitatur, utrùm ſicut procedit à Patre, ita procedat à Filio. Hanc quæſtionem Ioannes, Monachus Hieroſolymitanus, moverat; cùm regula, & fides Eccleſiaſtica, firmet Spiritum Sanctum à Patre, & Filio, procedere non creatum, non genitum; ſed Patri, & Filio coæternum, & conſubſtantialem. Nomen autem proceſſionis à Patre, & Filio, in Apocalypſi * ita apertè eſt poſitum: Et oſtendit mihi (haut dubium, quin Angelus) flumen aquæ vitæ, ſplendidum tanquam cryſtallum, procedens de ſede Dei, & Agni.*

* Pag. 241, edit. Commel.
‡ Arduenna.
† Aquiſgranum.
† Ad an. 809.
* Cap. 21, v. 1.

XXVIII.

Hac Synodo habitâ, apocriſiarii ſive legati, vel miſſi, Bernarius Vangionum, Ieſſe Ambianorum, Epiſcopi, & Adalhardus, Abbas Corbejæ majoris, Romam ſunt profecti ad Papam Leonem III, *quò judicium ejus cognoſcerent.*

AVctor Monachus S. Eparchii in vita Karoli Magni antè memoratâ: ubi cùm hac de controverſia Concilium eſſe à Karolo Magno habitum Aquiſgrani narrâſſet, iſta ſubjungit: *Cujus* (quæſtionis) *definiendæ cauſſâ Bernarius *, Epiſcopus Cormaricenſis †, & Aſius, Epiſcopus Warmatiæ *, & Adalhardus, Abbas Corbejæ, miſſi ſunt ad Leonem Papam.*

* Al. Berentius
† Ieſſe.
* Al. Warmantia. Sed perperam. Nam Wormatia ſignatur.

XXIX.

Leo verò, auditis Synodi teſtimoniis, decretum ejus ſuffragio ſuo comprobavit.

LIquet ex Smaragdi actis; ubi legas *: *Lectis à prædictis Miſſis ‡ per ordinem teſtimoniis, atque à Domino Apoſtolico diligentiſſimè auditis, ait; Ita ſentio,*

* Concil. Gall. à Sirmondo editorum Tom. 2. pag. 256.
‡ h. e. apocriſiariis.

ſentio, ita teneo, ita cum his auctoribus, & Sacræ Scripturæ auctoritatibus. Si quis aliter de hac re ſentire, vel docere voluerit, defendo: & niſi converſus fuerit, & ſecundùm hunc ſenſum tenere voluerit; contraria ſentientem funditus abjicio.

XXX.

Attamen ne tum quidem placuit Papæ Romano, ut illud, FILIOQVE, *Concilio inſereretur Conſtantinopolitano.*

HOc cognoſcere eſt ex iiſdem Smaragdi Actis; ubi tres illi à Karolo miſſi, Bernarius, & Ieſſe Epiſcopi, & Abbas Adalhardus, urgent, ut illud de proceſſione à Filio Symbolo huic adderetur. Pugnant autem eo argumento, quòd eſſet dogma fidei; eoque à nemine debeat ignorari. * Pag. 257. Huc pertinet illa Miſſorum interrogatio *: *Si quis neſcierit, vel ita non crediderit, num ſalvus eſſe poterit?* Papa Leo cautè admodum reſpondit: *Quiſquis ad hoc ſenſu ſubtiliori pertingere poteſt, & id ſcire, aut ita ſciens, credere noluerit, ſalvus eſſe non poterit. Sunt enim multa, è quibus iſtud unum eſt, ſacræ fidei altiora myſteria, ad quorum indagationem pertingere multi valent: multi verò aut ætatis quantitate, aut intelligentiæ qualitate præpediti, non valent: & ideo, ut prædiximus, qui potuerit, & noluerit, ſalvus eſſe non poterit.* Non acquieſcunt his à Synodo, vel Karolo, Miſſi. Quærunt igitur: *Nunquid non bene tum auctores (* Synodi Conſtantinopolitanæ Patres *) feciſſent, ſi quatuor tantùm addendo ſyllabas, tam pernecesſarium Fidei ſacramentum cunctis deinde ſeculis perſpicuum redderetur?* Reſpondet Papa piè, & prudenter: *Sicut non audeo dicere, non bene feciſſe, ſi feciſſent; quia procul dubio ſicut cætera, quæ vel omiſerunt, ſcientes utique, & non tam humanâ, quàm divinâ illuminati providentiâ, fecerunt: ita quoque non audeo dicere, iſtud eos nobis minùs intellexiſſe, perpendiſſe, cur dimiſerunt, vel cur dimiſſum, ne ultra mitteretur, ſicut & cætera, prohibuere. Tu, & tui videte, quid ſentiatis de vobis. Nam & ego me illis, non dico præferam; ſed etiam illud abſit mihi, ut coæquare præſumam.* Poſt multa in Actis iis ſic rogant Miſſi: *Ergo, ut video, illud à veſtra Paternitate decernitur, ut primò illud, de quo quæſtio agitur, de ſæpe fato Symbolo tollatur; & tunc demum à quolibet licitè ac liberè, ſive cantando, ſive tradendo, diſcatur, & doceatur.* Reſpondet Papa: *Ita procul dubio à noſtra parte decernitur: ita quoque, ut à veſtra aſſentiatur, à nobis omnimodis ſuadetur.* Porrò Acta ipſa, ut à Smaragdo tramiſſa Karolo fuere, legas in Annalibus Baronii ad an. † Pag. 256. Iↄcccix, & Tom. II Conciliorum Galliæ, quæ edidit Sirmondus †.

XXXI. *Nec*

XXXI.

Nec contentus fuit Leo, ſuadere Francis, ut ne deinceps de proceſſione à Filio adderent: ſed Romæ præterea in argentea tabula hoc Symbolum Conſtantinopolitanum abſque illo, FILIOQVE, *ſcribi juſſit.*

TEſtes duos adducam; Græcum unum, alterum Latinum. Prior eſt Photius Patriarcha Conſtantinopolitanus, in epiſtola ad Patriarcham Aquileienſem. Vbi, cùm de Leone M. egiſſet, ad Leonem III accedit: *Siquidem*, inquit, *Leo junior, pietatis fervens zelator, ut nullo pacto barbarâ linguâ corrumperetur immaculata noſtræ Fidei doctrina; Græcâ linguâ Occidentalibus ſanctam Trinitatem glorificandam, & celebrandam, tradidit. Et non ſolum ſermone, & mandato, id faciendum curavit; verùm etiam quibuſdam ancilibus, quaſi clypeis, conſtructis, & columnis erectis, illam inſcripſit, & in conſpectu omnium ſtatuens, ad Eccleſiæ valvas collocavit; ut hoc pacto facilè, & incorruptè, poſſent omnes pietatem ediſcere.* Hæc, & plura inibi Photius. Qui tamen in eo deceptus, quòd putavit, Leonem III negâſſe proceſſionem Spiritus Sancti à Filio. Nam eam agnoviſſe, docent Acta Smaragdi de trium legatorum cum Leone Papa colloquio. Solùm negabat, Concilio Conſtantinopolitano inſeri illud *de Filio* debere. Et quia ab Hiſpanicis, & Gallicis Eccleſiis contrà fieri cœperat: Romæ argenteis ancilibus Symbolum, prout à Patribus erat conſcriptum, incidi juſſit, publicéque ſuſpendi: ut non Romanis modò, ſed Græcis etiam, Romam venientibus, conſpicuum eſſet, nihil Eccleſiam Roman. addere ad Symbolum. Credo, prævidit, ſiquid apponeret, verè pomum Eridos injectum iri in Eccleſiam Dei. Alter teſtis nobis eſto Petrus Lombardus lib. 1 Sent. Diſt. XI: *Leo tertius tranſſcriptum in tabula argentea, poſt altare beati Pauli, poſitâ, poſteris reliquit, pro amore, ut ipſe ait, & cautela fidei orthodoxæ: in quo quidem Symbolo, in proceſſione Spiritus Sancti ſolus commemoratur Pater, his verbis: Et in Spiritum Sanctum, dominum, & vivificatorem, ex Patre procedentem, cum Patre, & Filio, coadorandum, & glorificandum.* Ex quibus liquet, nec Karoli Magni ætate ipſam Eccleſiam Romanam illud, FILIOQVE, in Concilio habuiſſe Conſtantinopolitano.

XXXII.

Nec tamen eo pacto effugere potuit Eccleſia Romana, ut non Conſtantinopolitanus tum Imperator, tum Patriarcha, animis eſſent ab ea alienis. In cauſſis averſi adeò animi non minimum tenuit locum diſſenſus de cultu imaginum.

* Wernerus Rolevinck Faſcic. Temp.

NAm, ut nihil dicam de Philippico Bardane Imper. qui anno IↃCCXIII legem tuliſſe dicitur * de imaginibus delendis: Leo Iſaurus, & filius ejus Conſtantius Caballinus, ſive, ut aliis dicitur, Copronymus, imaginum cultum ſuſtulerant. Eoque nomine uterque exoſus Eccleſiæ Romanæ fuit. Imperavit autem Leo ab anno IↃCCXVI, uſque ad annum IↃCCXLI; atque exinde Conſtantinus ad annum uſque IↃCLXXVI. A quo tempore Leo filius rexit; primùm ſolus, hinc cum matre Irene. Quo tempore celebratum Concilium Nicenum II pro imaginum cultu; cui impenſiùs Irene, (nec in devotâ, ut vulgo loquimur, id feminâ mirandum) addictior fuit. Exinde ſolus iterum rexit filius; uſque dum, oculis ei effoſſis, mater ſola imperium tenuit. Quod amiſit anno IↃCCCII, Nicephoro per tyrannidem imperium occupante.

XXXIII.

Ad odium hoc Græcorum, ob imagines à Leone, & Conſtantio, dejectas, acceſſerat neglectus Italiæ; vexantibus interea Longobardorum regibus Eccleſiam Romanam. Unde Papæ Romani à regibus Francorum petere auxilium cogebantur. Quod his alacriter præſtantibus; etiam exarchatum Ravennatem, & alia Italiæ loca, quæ ſua diceret Græcus, Eccleſiæ donantibus; non potuit non ringi propterea Imperatòr Græcus. Maximè verò momordit eum diviſio Imperii; cùm Papa Leo III perſuaſit Senatui, populoque Romano, ut Romanum Cæſarem crearent Karolum Magnum.

HOc enim ita ferè interpretati ſunt Græci, quaſi Papa, & rex Francicus, inter ſe colluderent; belléque ea, quæ propriè Orientalis eſſent Imperatoris, inter ſeſe partirentur. Nec dubium, quin multum, & res Papales reges Francici, & res Francicas Papæ adauxerint. Cogitemus primò, ut Pipinus Brevis ſolùm fuerit Major Domus; ac partim favore nobilitatis Francicæ, partim verò adnitente, multùmque procurante Papâ, creatus ſit rex Francorum; Chilperico ultimo è Merovæa ſtirpe in Monaſterium detruſo: quaſi ei, qui tardioris ingenii foret, non poſſent dari ſapientes conſiliarii; quique nemini, quorum operâ domi, foris, uteretur, malè faceret, aut vellet, ab iis privandus eſſet regno virtute majorum parto, atque adeò in Monaſterium detrudendus invitus. Et hoc quidem nomine Zachariæ Papæ Pipinus fuit obſtrictiſſimus: ut cujus operâ rex factus ſit; quod anno contigit IↃCCL. His verò temporibus Longobardorum reges acerbè tractabant Eccleſiam Romanam. Ergo Papa Stepha-

Digitized by Google

Stephanus III, cùm nihil fiduciæ reponeret in Iconoclaſta Conſtantino, ac præterea neglectui illi eſſe Italiam videret; ad Pipinum confugit, eumque ſollicitavit, ut bellum Aiſtulpho Longobardorum regi inferret. Feliciter id ſucceſſit Pipino: qui, bello confecto, exarchatum Ravennatem donavit Eccleſiæ Romanæ. Indignè Cæſar Copronymus tulit, quæ ſua crederet, tam ſiniſtrâ libertate, ut ille interpretabatur, donari alteri. Papa autem Stephanus, dono tanto lætus, quò gratum ſe præſtaret, Senatui, populoque Romano perſuaſit, ut Pipinum crearent Patricium Romanum. Pipinus, cùm beneficiis certare vellet, ſedulò operam dedit, ut paſſim Eccleſiæ Francicæ, relictis ceremoniis, quibus jam à recepto aſſueverant Chriſtianiſmo, Romanæ ſequerentur Eccleſiæ ritus. Exinde Pipino, poſtquam annis duodeviginti rexiſſet, filius Karolus anno ſucceſſit IↃCCLXVIII. Hic, devicto Deſiderio, Longobardorum rege poſtremo, donationem Exarchatus firmavit, ac plura inſuper eſt largitus. Etiam Mediomatrices, mox alios, atque alios Eccleſiæ antiſtites per Franciam, acerbè ſatis adegit ad ſequendum per omnia ritus Romanos. Viciſſim Karolus, Papæ Hadriani ſtudio, adeptus eſt Patriciatum Romanum: atque hinc Italiam rexit per Mediolanenſem, & Papienſem præfectum. Hadriano inde ſucceſſit Leo III. Hic ab inimicis propè luminibus orbatus, confûgit ad Karolum; qui ſeverè eos ultus. Leo, gratum ut ſe exhiberet; ſimul intelligens, quantum ſibi, & Romanæ ſic Eccleſiæ commodaret; perſuaſit Romanis, ut Karolum facerent Cæſarem Occidentis. Hinc duo eſſe Imperatores: quorum Græcus poſtea dictus βασιλεὺς τῶν Ῥωμαίων: Latinus autem Ῥὴξ τῶν Ἀλαμανῶν: Principes alii, etiam reges Latinorum, & Græcorum, vocati ſimpliciter δεσπόται. Erat autem Karoli Magni tempore Imperatrix Irene. Quò minùs ea Papæ, & Karoli conſpiratio diſpliceret; placuit legatos mitti Conſtantinopolim, qui Irenen Karolo poſcerent uxorem. Et ſucceſſiſſet negotium, niſi priùs Aëtius impediiſſet; mox etiam Nicephorus, dejectâ Irene, invaſiſſet Imperium. Et inter Nicephorum quidem, Orientis tyrannum, ſibi undique metuentem, & Karolum Regem Francorum, qui ſuam etiam laborare cauſſam videbat, non difficulter convênit; ut ille Orientis, hic Occidentis eſſet imperator, ac uterque imperium tranſmitteret ad poſteros. Non tamen illi, qui bonis artibus, vel legitimâ ſucceſſione, imperium poſtea obtinuerunt, æquo unquam animo tulerunt, tantam imperii Conſtantinopolitani factam eſſe imminutionem. Quod ita eſſe, docere nos poterunt Fratres Prædicatores in opere, quod adverſus Græcorum errores Conſtantinopoli anno ſcripſerunt CIↃCCLII: ubi quatuor referunt cauſſas ſchiſmatis inter Latinos, & Græcos: ac primo loco commemorant diviſionem

Digitized by Google

ſionem imperii: quam propterea fuſiùs aliquanto hic expoſuimus. Exſtat is liber MSus in bibliotheca Bavarica; unde quatuor illas cauſſas exſcripſit Petrus Stevartius in Obſervationibus ſuis ad Cumanoa, ſive Manuelem vel Immanuelem Calecam: ut inferiùs dicetur.

XXXIV.

Vtcunque autem donatio exarchatus Ravennatis, & aliorum, ac imprimis novi Cæſaris creatio, offendiſſet Græcos: minimè tamen apertum in ſchiſma negotium hoc erupit. Nimirum religio erat Papis, citò adeò recedere ab opinione Leonis III, *tam illuſtre ſuæ ſententiæ in argenteis ancilibus indicium poſteris relinquentis. Nec tamen, quando judicium hoc de proceſſione à Filio, Symbolo inſeruerit Eccleſia Romana, ſatis eſt apertum. Sunt qui arbitrentur, id factum eſſe, annis poſtea circiter quadraginta; nempe temporibus Nicolai Papæ; qui Eccleſiæ Romanæ anno præfuit* IↃCCCLVIII, *& proximo novennio.*

IN his eſt S. Antoninus Part. III. Tit. XXII, cap. XIII. § X. Narrat iſtic, ut Photius, Patriarcha Conſtantinopolitanus, excommunicârit Papam Nicolaum I; quia Symbolo Niceno, ſive Conſtantinopolitano, addidiſſet aliquid contra decretum Synodi Epheſinæ; quæ tale quid auſuro dixerat anathema. Sed audiamus Antoninum loquentem: *Et congregans* (Photius) *metropolitas, & epiſcopos, quaſi eſſet concilium generale, ipſe per ſe omnia agebat; accuſans Nicolaum Papam multis criminibus. Et ipſe introducebat perſonas accuſantium, & perſonas teſtium. Et idem ipſe, quaſi judex, cauſſam Nicolai Papæ defendere videbatur, dicens: quòd non licet hominem abſentem condemnare. Et iterum fingebat in ſcriptis alios accuſatores, & multitudinem teſtium, & quaſi totam congregationem Synodi, acclamantium contra Papam Nicolaum. Tandem, victum ſimulans, ſuccumbebat, & judicabat, fieri, ut petebant. Tunc inter alias accuſationes hoc* PRINCIPALITER *poſuit, ipſum fore excommunicatum*, QVOD APPOSVERAT AD SYMBOLVM, *Spiritum Sanctum à Filio procedere. Similiter & depoſitum, quod ipſe Nicolaus Papa* INCIDISSET IN SENTENTIAM TERTII CONCILII. Hanc Antonini ſententiam præ cæteris probat Petrus Pithœus diſſertatione * de Proceſſione Spiritus Sancti. Sanè illud conſtat, Photium vehementer illam de Proceſſione Spiritus Sancti à Filio ſententiam improbâſſe. Vide binas ejus ad Nicolaum I epiſtolas: item fragmentum ex ejus epiſtola apud Hugonem Eterianum, quem aliqui vocant *Eretrianum*, vel *Ætherianum*, patriâ Hethruſcum, de hæreſibus Græcorum lib. II, cap. XV. Vixit is anno CIↃCLXX, temporibus Alexandri III: ut ſuperiùs † diximus.

* *In Opuſculis Pithœi, editis Lutetiæ an. 1609.*

† *Ad Theſin undecimam.*

XXXV. *Ad-*

XXXV.

Adverſus hanc ſententiam facit, quòd ſi illud inſeruiſſet Symbolo Nicolaus: ſanè Photius, qui tam vehementer hanc cauſſam egit, tamque acerbus erga Nicolaum, & ſucceſſorem ejus Hadrianum fuit, utique additionem illam utrique Papæ objeciſſet.

AT objeciſſe Nicolaum, ait Pythœus lib. de Proceſſione Spiritus Sancti. Credo, reſpexerit verba illa Photii in encyclicis ad Orientis ſedes patriarchales literis *: *Præter abſurditates, quas ſuprà recenſuimus, ſacrum etiam & ſanctum Symbolum, quod ab omnibus ſynodicis & œcumenicis calculis irrefragabilem vim habet, & auctoritatem, ſpuriis & falſis quibuſdam diſceptationibus, & alienis rationibus, & audaciæ quodam exceſſu, adulterare non dubitarunt.* Sed literæ hæ in codice Collegii, quod Græci Romæ habent, adſcribuntur Siſinnio †, Patriarchæ Conſtantinopolitano. Ac ut Photii ſint, quando ſcriptæ, liquidò oſtendi nequit. Nicolai quidem Papæ in iis mentio eſt nulla. Obſtat etiam Andreas Coloſſenſis, qui in Concilio Ferrarienſi, ſeu Florentino, Romanæ Eccleſiæ cauſſam egit adverſus Græcos. Pervolverat ille omnia ad eam cauſſam pertinentia, ut par eſſet Beſſarioni Niceno, Marco Epheſio, & aliis hominibus doctiſſimis. Et tamen negat, id Photium dixiſſe. Ipſum audiamus Seſſione VIII: *Photius, Romanæ Eccleſiæ inimicus acerrimus, nullam de Synodi additione faciens mentionem, in Nicolaum, ac Adrianum, ſummos Pontifices, literis invectus eſt plurimùm.* Quibus ex verbis etiam cognoſcimus, ſi Colloſſenſem hunc Epiſcopum audimus, nec additum fuiſſe à Papa Adriano II; qui anno IↃCCCLXVII Nicolao Papæ ſucceſſit, & anno obiit IↃCCCLXXII, Kalendis Novembribus; vacante deinceps ſede, uſque ad XIX Kal. Ian.

* *Apud Baronium ad 863.*

† *Baronius ibid. ex quo videas Siſinnium hunc ſediſſe ab anno 995 uſque ad 999.*

XXXVI.

Multò minùs addiderit Ioannes VIII, *qui ſucceſſit Adriano; ac ſedit uſque ad* IↃCCCLXXXII, XVIII *Kal. Ian. Siquidem lenis animi hic fuit, ut multa non minùs pacis ergò, quàm ob pericula à Saracenis Italiæ imminentia, fecerit. Ipſam etiam reſtitutionem Photii comprobavit, & ſuos ad Synodum Conſtantinopolitanam miſit: qua in Synodo, Photio præſidente, aſſiſtentibus legatis Papæ, improbata ſunt omnia, quæ adverſus Photium, temporibus Nicolai, & Adriani Pontificum, fuerant conſtituta. Imprimis abrogata Synodus Conſtantinopolitana, ab Ignatio*

 antea

antea indicta, quæ Photium damnârat, & ab Occidentalibus vocatur Occumenica VIII, *ſolaque habetur legitima: cùm Orientales contrà Conſtantinopolitanam poſteriorem, quam Photianam dicere poſſumus, eo nominis honore dignentur. In Photianâ hac lectum eſt Symbolum Conſtantinopolitanum; eique citra additionem ſubſcriptum; ac nequis addere aliquid auderet, interdictum. Quæ omnia conſentientibus acta Ioannis Papæ legatis.*

VT hæc meliùs intelligantur, præſertim quæ de duplici Oecumenica Octava dicebamus, operæ fuerit curriculo Photii tempora percurrere.

Anno Chriſti Iↄccclviii, primo anno Nicolai Papæ, qui Benedicto ſucceſſerat, tantùm Bardas, frater Theodoræ imperatricis, Conſtantinopoli potuit apud Michaëlem Imperatorem; ut dejecto, inque carcerem detruſo, Ignatio Patriarchâ, à quo ob inceſtum erat excommunicatus, in ejus locum ſufficeretur Photius, vir longè doctiſſimus, & lectionis prope infinitæ, ut liber ejus, quem μυριόβιβλον inſcripſit, luculentè docet; ſed Romani Epiſcopi, à quo pro invaſore ſedis haberetur, hoſtis infeſtiſſimus. Primus quidem Romanæ Eccleſiæ hæreſeos crimen impingere auſus eſt; quia doceret, Spiritum Sanctum etiam à Filio procedere; cùm antea alii quidem idem, quod Occidentales, ſcripſiſſent; alii verò, licet à ſolo Patre procedere docuiſſent, non tamen contrarium pro hæreſi habuiſſent.

Anno Iↄccclxvii Bardas occiditur. Baſilius à Michaële adoptatur, & imperii fit conſors. Sed interimit is Imperatorem. Exinde ſolus regnat, Photium in Monaſterium relegat, Ignatium reſtituit, inque omnibus ſe ſtudet probare Papæ.

Conſtantinopoli hinc Synodus celebratur anno Iↄccclxix. Ea ab Occidentalibus dicitur *Octava Oecumenica*. Quomodo appellandam etiam dicit Anaſtaſius bibliothecarius. In hac eſt anathema dictum Photio. Et ad majorem execrationem Epiſcopi, qui damnationi Photii ſubſcripſerunt, calamum tinxere in ſacrum calicem, ac ſanguinem Dominicum: ut refert Nicetas in vita Ignatii. Scripta etiam Photii combuſta.

Anno Iↄccclxx, cùm ſic quoque Photius ob doctrinam, & facundiam, eſſet ſuſpectus, unà cum amicis conjicitur in exilium. Vnde ad plures ſcripſit literas querimoniæ plenas. Inter cæteros etiam cum Anaſtaſio bibliothecario literarum ei commercium fuit. Perque eum ſe inſinuavit Papæ Ioanni VIII. Idem pro veteri vaticinio ſuggerens commentum ſuum, quo, poſt tædem Imperatoris, BECLAS feliciter diceretur imperaturus,

raturus, ſingulis literis dixit notari ſingulos; Baſilium Imperatorem, Eudoxiam uxorem, & quatuor filios, Conſtantinum, Leonem, Alexandrum, & Stephanum. Nam initiales literæ nomen BECLAS conficiunt. Per hoc conciliatus Baſilio Imperatori ab exilio revocatur. Nec tamen ab Ignatio recipitur.

Moritur paullo pòſt Ignatius. Ita Photius ſedi reſtituitur, anno IↃCCCLXXVIII. Durè hinc eos Photius, ſeu jure, ſeu injuria, habuiſſe dicitur, qui Ignatio faverant. Imperator Baſilius ad Papam Ioannem VIII legatos mittit; quò Photius in communionem recipiatur, & ejus in ſedem patriarchalem reſtitutio comprobetur. Quod factum.

Anno verò proximo, hoc eſt, IↃCCCLXXIX, magna Synodus habita Conſtantinopoli, actionibus VII; cui & interfuere legati Papæ Ioannis VIII. Atque ea eſt, quæ à Græcis, non item Occidentalibus, *Octava Oecumenica* dici ſolet: quod ex Balſamone, & Zonara, eſt apertum. Imò Gratianus in decretis hinc citat Canonem ſecundum, tanquam ex Oecumenica VIII. Hac Synodo omnia ſunt abrogata, quæ contra Photium erant ſtatuta. Etiam recitatum eſt Symbolum Conſtantinopolitanum, citra additionem; & ſancitum adverſus Latinos, nequid vel adderetur, vel demeretur. Ac Baſilius Imperator, qui priori Octavæ, puta Ignatianæ, quam ſolam Latini pro legitima agnoſcunt, unà cum liberis ſubſcripſerat, huic itidem cum iiſdem ſubſcripſit.

Poſt hanc Synodum nullus fuit locus apud Græcos Synodo Ignatianæ: ſic tamen, ut ſimul nullo loco eſſent, quæ adverſus Ignatium eſſent ſtatuta. Nempe quaſi *ἀμνηστίαν* * omnium ſanciri placuit inter Ignatianos, & Photianos. Quod ut poſteris etiam placuerit, dilucet ex illis Marci Epheſii verbis, Synodi Ferrarienſis Seſſ. VI: *Tempore ex eo in Conſtantinopolitana Eccleſia* HVC VSQVE *ſolet celebrari: videlicet, Quæcunque in Patriarchas Ignatium, & Photium, ſcripta, vel dicta ſunt, anathema ſunto.* Sed conſecuta hanc Synodum videamus.

* *Oblivionem actorum.*

Anno IↃCCCLXXXII Ioanni VIII ſucceſſit Papa Marinus. Hic is eſt, quem Diaconum miſerat Nicolaus Papa ad Photium excommunicandum: quem etiam Adrianus miſerat, ut Ignatii reſtitutionem Papæ nomine comprobaret, & Synodo intereſſet ad Photium damnandum. Nihil igitur mirum, ſi non modò pleraque Ioannis VIII facta improbârit; ſed Photium etiam, & quæcunque in ejus cauſſa, acta fuerant, damnârit. Quod non Photium modò, ſed etiam Imperatorem Baſilium, uſque adeò offendit, ut is literas ſcriberet Romam, quibus Marinum ſede ſuâ deponendum, contenderet: quippe vitiò creatum Papam; quia juxta Canones, qui unius ſit loci Epiſcopus, creari Epiſcopus alterius loci non poſſit.

Anno

Anno IↃCCCLXXXIII Patriarcha Aquileienſis literas miſit ad Photium; quibus ſignificavit, ſe cum Eccleſia Græca de proceſſione Spiritus Sancti ſentire; ſuamque ut auctoritatem interponeret adverſum Occidentalium alios, rogavit. Non neglexit hanc occaſionem Photius, literaſque luculentas ſuper eo ad Latinos ſcripſit. Exſtant illæ hodieque in bibliotheca Vallicellana; ac apud Eccleſiaſticorum annalium conditorem cum ejus antidoto leguntur.

Anno IↃCCCLXXXIV moritur Marinus Papa: eique ſuccedit Stephanus; qui deceſſorem ſuum Marinum defendit.

Anno IↃCCCLXXXVI vitâ excedit Baſilius Imperator: in quo immane quantum Photius amiſit. Nam Conſtantinus primogenitus ante Patrem defunctus erat. Leo igitur, natu proximus, ſucceſſit. Eſt hic ille cognomento Philoſophus. Malè verò erga Photium animatus fuit: pejus etiam adverſus Santabarenum, cui Photius fuerat familiaris. Quanquam verò Santabarenus in ſanctiſſimis monachis numeratus foret, etiam à Baſilio Auguſto: filius tamen Leo ajebat ſub ſanctimoniæ larvâ multa ſcelera occultare. Sibique ab eo inſidias eſſe ſtructas, aſſeverabat; ſeu verè, ſeu falsò; ut jure pelli putaretur. Photius quoque, quòd eo uſus eſſet familiariter, ſede tum eſt dejectus; inque Armeniæ Monaſterium detruſus; nec poſtea reſtitutus. Quando autem diem obierit, à veteribus proditum non eſt. Fuſiùs cuncta noſſe qui volet, adeat Zonaram Annali III, Glycam Annali IV, Conſtantinum Manaſſem, Nicetam Paphlagonem cognomento Davidem, in vita Ignatii; quam primò Latinè reddidit Fridericus Metius Thermularum Epiſcopus, cujus verſionem ſecutus Baronius in X Annali; poſtea verò tranſtulit Matthæus Raderus. Adhęc conſulat Io. Thraceſium Scylizam Curopalatem, Cedrenum, Metrophanem in literis ad Manuelem Patricium, Stylianum Neocæſareæ Metropolitam epiſtolâ ad Stephanum Papam, Antoninum Archiepiſc. part. III Chronicorum, Tit. XXII, cap. XIII, § X: ac potiſſimùm gemina acta Synodi Oecumenicæ VIII, & illius Ignatianæ, & alterius Photianæ. Nam collatione earum magis elucebit veritas.

XXXVII.

Alii verò illud FILIOQVE *inſertum Symbolo exiſtimant à Pontifice Chriſtophoro; qui anno Chriſti* IↃCCCCVIII *Leonem* V *ſede dejecit, & poſt* VII *menſes, invaſor ipſe ſedis, ab invaſore item Sergio eſt dejectus.*

ITa anonymus Græcus in Vallicellana bibliotheca: qui & Chriſtophorum hunc propterea ait è diptychis eraſum à Sergio, patriarcha Conſtanti-

ſtantinopolitano, eo qui Michaëlem Cerularium proximè anteceſſit *: addit quoque Sergium, Anaſtaſium, Landonem, ac cæteros deinceps, exemplum eſſe Chriſtophori ſecutos. * Ab an. 995 uſque ad 999.

XXXVIII.

Alii obſtare arbitrantur breve, & turbulentum Chriſtophori Papæ tempus. Nec placet iis, quòd invaſori ſedis hæc acceſſio tribuatur.

BAronius ad an. IↃCCCLXXXVIII: *Nullo pacto poſſunt tribui iſta Chriſtophoro; qui invaſor Apoſtolicæ ſedis, mox ſede pulſus, perbrevi tempore eam tenuit tumultuosè.*

XXXIX.

Sed quod fieri potuiſſe negant; id dilutum nimis. Nec enim difficile fuit Papæ, ſaltem præter presbyteros Cardinales, Diæceſios Romanæ Epiſcopos convocare, ut de eo decerneretur.

NEc ſanè ultrà requirit Hugo Etherianus; qui ante milleſimum ducenteſimum Chriſti annum vixit, & Conſtantinopoli ſcripſit opus ſuum de proceſſione Spiritus Sancti. Audiamus ipſum lib. III, cap. XVI: *Nullâ inſimulatione, nullâ reprehenſione, nullâque calumniâ notandus eſt antiquioris Romæ antiſtes; quòd cauſſâ interpretationis dictionem unam, (dico autem* EX FILIO *procedere Spiritum,) Sanctorum plurium Epiſcoporum, ſcientiſſimorumque Cardinalium conſenſu habito, appoſuerit.*

XL.

Magis igitur huic opinioni adverſatur, quòd nonnulli tradant, appoſitionem illam in magno quodam Hiſpaniæ, vel Galliæ, vel utriuſque, Concilio eſſe factam.

ANdreas, Coloſſenſis Epiſcopus, pro Romanis diſſerens in Concilio Ferrarienſi, Seſſione VII: *Propterea Cyrillus literis mandavit, Sanctum Spiritum eſſe per Filium, ac Filii eſſe, & ab ipſo profluere: quam profectò ſententiam non dixiſſet, niſi coactus fuiſſet hæreticorum ipſorum opinionem evertere:* QUEMADMODUM *etiam Romanæ Eccleſiæ contigit. Nam maximo in Gallia, & in Hiſpaniis, ſchiſmate imminente; cùm jam* EX FILIOQUE *paſſim*

celebraretur; Romano Pontifici fuit neceſſe, in multorum Occidentalium, amplæ dignitatis, MAGNIQVE CONSILII *Patrum conventu, addito* EX FILIOQVE, *Symbolum magis illuſtrare.*

XLI.

Sed hujuſmodi Synodus nulla Chriſtophori temporibus habita videtur, ob breve adeò, ac turbulentum tempus. Quid ſi ergo potiùs credamus, additum hoc eſſe à Chriſtophori ſucceſſore Sergio III?

IVdicium hoc timidiùs profero, quia priorem auctorem laudare poſſim neminem. Prorſus tamen animus eò propendet. Movet me illud, quòd non in alio proclivior eſſe error potuerit, quàm ut tribuerent Chriſtophoro, quod Sergii eſſet. Quippe, credo, vix audierant Græci de Chriſtophoro Papa facto, cùm intelligunt, Papam illud, ET FILIO, addidiſſe Symbolo. Solùm enim ſeptem menſibus ſedit * Chriſtophorus. Sergius autem, ſimulac Chriſtophorum dejecit, totus incubuit in hanc cauſſam de proceſſione. Præterea unde alioqui eſſe exiſtimemus, quòd literis monuerit Epiſcopos Gallicanos ad argumenta colligenda, quibus ſolidè adverſus Græcos evinceretur proceſſio Spiritus Sancti à Filio? Nonne per eſt veriſimile, eò factum, quia videret, quòd non timidè egerat, id deinceps fortiter quoque propugnandum? Eò autem potiſſimùm ſcripſerit ad Gallos, quia illi jam ante ſeculum, & ultrà, in Symbolum admiſerant; ac vix adduci potuerant à Leone III, ut illud præterirent. Fortaſſe Sergius in hanc ſententiam ad eos literas exarârit: Meminiſtis, quanto cum ardore à deceſſore meo Leone III contenderitis, ut Symbolo Conſtantinopolitano infereretur de Spiritus Sancti proceſſione à Filio. Sed Leo, etſi probaret dogma; paci tamen hoc dedit, ut ne inſerendo illud Symbolo, Græcos exacerbaret. Nunc, ut videtis, iſtâ animi lenitate nihil profecimus. Photius enim, Patriarcha Conſtantinopolitanus, jam ante an. XLVI, indixit Synodum, quam haberi voluit pro octava Oecumenica. Hac dogma Occidentalium, de proceſſione à Filio, eſt tanquam hæreſis condemnatum. Id verò non ulteriùs ferendum, ne jaceat veritas, hæreſis triumphet. Quare ut vel ilia Græcis rumperentur, magno animo deinceps Symbolo hoc addendum. Et vobis, qui tanto antea ſtudio additamentum hoc fieri poſtulaſtis, eo nunc facto ſedulò omnia arma expedienda ad acceſſionem illam ſtrenuè adverſus Photium, & Græcorum alios, tuendam. De literis verò in hanc, vel ſimilem ſententiam, ſcriptis, colligimus ex oratione Hervei, ſive Herivei, Archiepiſcopi Rhemenſis; quam habuit initio concilii Sueſſionenſis anno IↃCCCCIX, VI Kal. Iul. In ea, inter

* *An.* 908.

alia,

alia, ſic loquitur Archiepiſcopus: *Sanè quia innotuit* * *nobis ſancta Sedes Apoſtolica, adhuc errores, & blaſphemias cujuſdam vigere Photii, in Partibus Orientis; in Spiritum Sanctum, quòd non à Filio, niſi tantùm à Patre procedat, blaſphemantis: hortamur veſtram fraternitatem, ut unà mecum,* SECVNDVM ADMONITIONEM DOMNI ROMANÆ SEDIS PRÆSIDIS, *ſinguli noſtrum, perſpectis Patrum Catholicorum ſententiis, de divinæ Scripturæ pharetris acutas proferamus ſagittas, ad conficiendam belluam monſtri renaſcentis, & ad terebrandum caput nequiſſimi ſerpentis.* Sic igitur concludo, cùm Synodus ea, in qua ſic loquitur Archiepiſcopus, habita ſit menſe Iunio anni Ↄcccc1x; & præcedenti anno Chriſtophorus, cùm ſeptem menſibus ſediſſet, de ſede ſuâ à Sergio ſit dejectus: ſi minùs Græcis aſſentimus, dicentibus acceſſionem à Chriſtophoro factam; ſaltem cauſſam non eſſe ſatis gravem, cur longiùs, quàm ad Sergium eatur: partim quia factæ ab eo acceſſionis juſtam injiciunt ſuſpicionem literæ in non abſimilem, ac diximus, modum ad Gallos perſcriptæ: partim quia non alibi proclivior eſſe error ſoleat, præſertim apud exteros; quàm in confundendis iis, quæ intra unum annum, vel circiter, à deceſſore, & ſucceſſore, geſta ſint.

* Pro, notum fecit.

XLII.

Eſt præterea aliud, quod non parum me in hac ſententia confirmat. Non levis enim mihi cauſſa eſſe videtur, quòd veteres ſcriptores Romani, & Occidentales cæteri, nuſquam tradiderint nomen Pontificis, qui, contra mentem deceſſoris ſui Leonis* III, *Symbolo Synodi Oecumenicæ, hoc, ſine auctoritate Concilii alicujus univerſalis, addere auſus ſit. Cauſſam autem reticendi auctoris, etiam cùm adverſus Græcos diſputaretur, juſtiorem non video, quàm ſi is fuerit invaſor ſedis, atque homo nequiſſimus: qualis ſi auctor diceretur, quanta, Deus bone, maledicendi occaſio præbita fuiſſet Græcis, ſatis, more gentis, dicacibus ac malignis! At uti Chriſtophorus invaſor ſedis fuit; ita & Sergius, qui Chriſtophorum vinculis conſtrinxit, & ad vitam monaſticam adegit. Sed hoc leve præ vita cætera. Vix enim eo quicquam impurius, vel ſceleratius; adeò ut non* Apoſtolicus, *ſed* Apoſtaticus, *dici mereretur.

HIc enim ille eſt, qui (ut Sigebertus ait in Chronico *) *propter Formoſum à Papatu reprobatus, ab eodem Formoſo Epiſcopus factus,* (meliùs *presbyter* dixiſſet) *ad Francos tamen ſe contulit, & eorum auxilio Chriſtophorum invaſorem capiens, & in carcerem trudens, latenter Romam ingreſſus, papatum*

* Ad an. 907.

papatum

patum invaſit, & Romanos minis, & terroribus perpulit, ut omnes ordinationes Formoſi irritas haberent, & in ultionem ſuæ repulſæ (quod dictu nefas eſt) Formoſum ſepulchro extractum in ſede Pontificatus ſacerdotaliter indutum decollari præcepit. Et inſuper, tribus digitis abſciſſis, in Tiberim jactari fecit; & omnes, quos ille ordinaverat, injuſte exordinavit. Sed quid Sigebertum advoco, qui ſeſquiſeculo pòſt vixit? Audiamus potiùs ejuſdem temporis ſcriptorem Luitprandum, Ticinenſem Diaconum, libro I de rebus per Europam, ſua imprimis ætate, geſtis, cap. VIII: *Quo* (Sergio) *conſtituto, ut impius, doctrinarumque divinarum inſcius, Formoſum extra ſepulchrum extrahi, atque in ſede Pontificatus ſacerdotalibus veſtimentis indutum decollari* † *præcepit. Cui & ait: Cùm Portuenſis eſſes Epiſcopus* *, *cur ambitionis ſpiritu Romanam univerſalem ſedem uſurpaſti? His expletis, ſacratis exutum veſtimentis, digitiſque tribus abſciſſis, in Tiberim jactari præcepit; cunctoſque, quos ipſe ordinaverat, gradu proprio depoſitos iterum ordinavit.* Quæ verba etiam ex Luitprando aſſuta legas extremo opere de vitis Pontificum; quod Ticinenſi huic Diacono perperam tribuitur; cùm non Itali ſit, ſed hominis Germani, annis circiter L antiquioris Luitprando; quemque ad Sergii III ætatem perveniſſe, ſed non multò pòſt Sergii ejus exceſſum vivendi feciſſe finem, per ſit veriſimile. Nec eſt, quòd exiſtimemus, in iſto ſtitiſſe Sergii impietatem. Quam magis perſpectam haberemus, ſi Auxilii, eodem tempore viventis, dialogus exſtaret: quo ſcripſit, ut Sigebertus ‡ teſtatur, *Sub perſona inſenſoris, & defenſoris, contra inteſtinam diſcordiam Romanæ Eccleſiæ: ſcilicet de ordinationibus, extraordinationibus, & ſupraordinationibus Romanorum Pontificum, & ordinatorum ab eis exordinationibus, & ſuperordinationibus.* Interea cæteram etiam vitam ignorare non ſinit idem Luitprandus lib. II, cap. XIII: ubi refert, ut Sergii hujus temporibus Theodora major, ſcortum fædum, Romanam rexerit Eccleſiam, monarchæ inſtar; atque id per filias duas, pariter meretrices; quarum ex una, nomine Marozià, Sergius Papa genuit Papam Ioannem XI: ex altera, nempe Theodora minore, Adelbertus, Tuſciæ Marchio, genuit Albericum; qui & fratrem, Papam Ioannem, in carcerem conjecit, & matrem Maroziam in cuſtodia habuit. De quo idem Luitprandus lib. III, cap. XII, & ejuſdem temporis ſcriptor Flodoardus. Sed longum ſit omnem ejus vitæ turpitudinem referre. Quam vel petas licet ex illuſtriſſimo Eccleſiaſticorum Annalium conditore Baronio. Qui mirandum negat *, ſi inconceſſa ſacris legibus ab illis tentata fuerint, qui eſſent invaſores ſedis Apoſtolicæ, ac quos Eccleſiaſtica diſciplina non Apoſtolicos, ſed Apoſtaticos cenſuerit dicendos. Atque hæc non alio à me fine dicuntur, quàm ut pareat, non de nihilo eſſe, quòd in diuturna illa cum Græcis contro-

† *Sic eſt in Aſcenſiana an. 1514. ubi poſteriores editiones collocari. Sed alterum probat Sigebertus.*

* *Eo reſpexit, quòd primus ex Epiſcopo factus eſſet Papa.*

‡ *Lib. de Scriptoribus Eccleſiaſticis.*

* *Ad an. 908.*

trover-

troverſia Romani, & Occidentales, tam veteres, quàm quos ignorare iſtoc minùs eſſet mirandum, ſilentio premant, quis Paparum primus de proceſſione Spiritus Sancti à Filio inſeri juſſerit Symbolo Conſtantinopolitano: neque illud aliunde videri, quàm quia puderet fœdiſſimi hominis, qui magnam maledicendi anſam Græcis præbuiſſet. Abſque eo eſſet, parum credibile ſit, tantam notariorum, ac cleri Romani, futuram negligentiam, ut id non infererent actis publicis: vel etiam ſcriptores Eccleſiaſticos, qui eâ ætate, vel proximâ, Romæ, in Italia, in aliis Occidentis terris viverent, prorſus ſilentio preſſuros. Imò ut incuriæ tribui deberet; quæ tempora iſtis negligentiora, in illis, ut cum Auxilio, & Sigeberto loquar, ordinationibus, exordinationibus, & ſuperordinationibus? Sanè hic Sergius III primùm creatus Papa contra Formoſum anno Iↄcccxci: ſed ejectus eſt in exilium. Et anno Iↄcccxcv ſuccedit Bonifacius. Huic anno ſequenti Stephanus. Illi anno proximo Romanus. Huic eopſe anno Theodorus II. Illi, hoc ipſo anno, Ioannes IX. Atque eodem anno contra Ioannem IX ſecundùm eſt Papa deſignatus Sergius III. Sed iterum actus eſt in exilium. An. Iↄcccxcix ſucceſſit Ioanni Benedictus IV. An. Iↄcccciii Leo V. Sed eodem anno abdicare coactus à Chriſtophoro ſucceſſore. Annoque eopſe Chriſtophorus abdicare, & Monaſterium ingredi adactus à Sergio III; qui tertiùm creatus Papa ſeptennio ſedit, tuente eum potenti Tuſciæ Marchione Adelberto: ut ex Luitprando diximus. Ita videmus, ut inter exceſſum Formoſi, contra quem Sergium dicebamus Papam factum; & exceſſum Chriſtophori, adverſus quem idem tertiò Papa creatus; non iiſdem temporibus, ut fit in Antipapis; ſed diverſis, idque intra annos octo; Papæ fuerint totidem, Formoſo etiam, & Sergio, excluſis. Et miremur, ſi hi ſolliciti magis fuerint de Papatu adipiſcendo, & retinendo; quàm de rebus Eccleſiæ ſignandis?

XLIII.

Poſt appoſitionem hanc recruduit ſchiſma; cujus vulnus Photiano concilio, & aſſenſu legatorum Papæ Ioannis VIII, *coaluiſſe videbatur. Cauſſas ſchiſmatis quatuor afferunt Græci. Primùm veterem offenſam ab diviſione imperii, de qua ſuperiùs vidimus. Hinc quòd Occidentales Symbolo Conſtantinopoli conſcripto in Synodo univerſali, auſi eſſent aliquid apponere extra Concilium generale, abſque item conſenſu, & approbatione Patriarchæ Conſtantinopolitani. Præterea culpam Græci conferunt in mores legatorum Papæ Romani; qui quoties Conſtantinopolim venirent,*

rent, admodum ſuperbè ſe gererent; avarè quoque pecunias exigerent, & vix donis ullis explerentur. Denique concoquere non potuerunt, quòd Papa ſibi vindicaret poteſtatem in Eccleſiam Conſtantinopolitanam; atque etiam auſus eſſet excommunicare Patriarcham ejus, & tot Epiſcopos, ac Abbates.

HÆ cauſſæ adferuntur in tractatu, quem Fratres Prædicatores adverſus Græcorum errores ſcripſere anno cIↃCCLII. Manuſcriptus is exſtat in bibliotheca Bavarica: unde Petrus Stevartius, Ingolſtadienſis Academiæ Procancellarius, ſequentia in ſuis ad Manuelem Calecam obſervationibus exſcripſit: *Cauſſas ſive excuſationes ſchiſmatis credimus eſſe quatuor. Prima fuit diviſio imperii. Licet enim Imperatores, qui regnabant Conſtantinopoli, poſt receſſum Conſtantini ab urbe Romana, pro eo quòd totum contulerant Eccleſiæ, ſicut ſuprà diximus, nullum jus haberent in Italia: interdum tamen ubique regnaverunt. Sed cùm intra Italiam, uſque ad Romam, barbara gens irruiſſet, & ſummus Pontifex auxilium Imperatoris Leonis, qui erat Conſtantinopoli, requiſiſſet, & ille negligenter agendo, auxilium præſtare Eccleſiæ refutaſſet* *: *compulſus eſt prædictus Papa magnum Carolum de Gallicis partibus revocare, & in Italia Imperatorem conſtituere, & Eccleſiæ defenſorem. Etenim erat ille Leo, ut legitur, valde voluptuoſus, & ideo in regimine imperii ſui valde remiſſus. Vnde ſuo tempore Saraceni Syriam, Turci vero Cappadociam obtinuerunt: & ſic facta eſt diviſio imperii Romani.*

* F. recuſaſſet.

Secunda occaſio diviſionis fuit, quia non fuerunt vocati ad concilium Vltramontanum, quando illa dictio FILIOQVE *fuit appoſita. Verùm quia ſuperiùs cauſſam ſignavimus, hic ſubticemus.*

Tertia occaſio fuit, quam ipſi aliquando nobis in familiari colloquio aſſignaverunt: ſcilicet ſuperba nimis exactio legatorum Papæ. Dicebant namque referentes, quòd, quando legati ſummi Pontificis ab ipſa ſede Apoſtolica annuatim Conſtantinopolim Chriſma deferebant; niſi octoginta libræ auri à Clero, & urbis populo, præter alia dona, & munuſcula, eiſdem impenderentur, non recedebant. Taceo, age, ajebant, de pompa & ſuperbia, quam ipſi oſtendebant.

Quarta verò, & potiſſima, quantum ad Clerum, fuit depoſitio Photii Patriarchæ, & excommunicatio ipſius, & aliorum prælatorum, & quorundam Abbatum.

XLIV.

Quod ſi nullo partium ſtudio trahamur; verendum profectò, ne triſtiſſimi hujus, & tam diuturni ſchiſmatis fontem caputque eſſe comperiamus, non Græcos duntaxat, quos non facilè aliquis omni culpâ exemerit;

Digitized by Google

rit; ſed etiam, quod pace diſſentientium dixerim, Romanum, & alios Occidentis Epiſcopos. Quos Græci vehementer culpabant, quia auſi eſſent quiddam, ſi non falſum, ſaltem controverſum, Symbolo addere, & ei Symbolo, quod Oecumenica Synodus ſanxiſſet, appoſito etiam anathemate quidquam adjicere volenti. Quippe, inquiebant, Græci; Communis fidei cauſſa communi Eccleſiæ judicio debet decidi: eoque Oecumenica erat Synodus convocanda, ut iſtic veritas quæreretur, quæſita inveniretur, inventa definiretur, ac ſi ſic expediret, etiam apponeretur Symbolo. Aliter ſi Epiſcopus, aut Concilium particulare auſit; anathema, ajebant, illi eſto; juxta Synodum Oecumenicam.

NOn dubium quidem, quin Græci, etiam ante exortum ſchiſma, dixerint, Spiritum S. à ſolo Patre procedere. Quomodo locutum cónvenit Theodoretum *. De Cyrillo ambigunt. Sed ſi ejus eſt liber de Trinitate, legas apud eum cap. x: Ἐκ δὲ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα οὐ λέγομεν, πνεῦμα δὲ υἱοῦ ὀνομάζομεν· *Ex Filio Spiritum non dicimus: ſed Spiritum Filii nominamus.* Verbaque eadem, atque adeò caput integrum, legas etiam apud Damaſcenum lib. I Orthod. Fid. cap. XI. Sed ut ſic dixerint ante ſchiſma: tamen rectè à Latinis oggeſtum, aliter & tum locutos eſſe aliquos Græcorum. Neque hoc Græci poterant diffiteri. Vt planè eos fugerit ratio, qui putant, cauſſam ſchiſmatis principem fuiſſe, quòd ferre non poſſent Græci, propè omnes Occidentis Epiſcopos ſtatuere, Spiritum Sanctum etiam à Filio procedere. Sed vera cauſſa eſt, quòd Epiſcopus Romanus, vel Synodus Occidentalis, rem adeò controverſam, inconſultis Orientis Epiſcopis, definiiſſet, & Concilio inſeruiſſet Conſtantinopolitano, contemto anathemate, quod Oecumenicâ Epheſina † ſtatuerat omnibus aliquid addentibus Symbolo. Occidentales hic dicere, nihil ſe Symbolo appoſuiſſe; ſed tantùm, quod erat obſcurius, declaràſſe: ac ſolùm eam fuiſſe Synodi ſententiam, nequid adderetur, quod adverſaretur doctrinæ eâ Synodo traditæ. Alioqui & eidem anathemati obnoxiam fore Synodum Conſtantinopolitanam; ut quæ, declarandi cauſsâ, quædam adjunxiſſet Symbolo Niceno. Sed Orientales putare, hic magnum eſſe diſcrimen; quia Synodus Oecumenica non poſſet præſcribere Oecumenicæ; cùm par in parem non habeat poteſtatem: at poſſe Oecumenicam Synodum præſcribere Synodis, & Epiſcopis particularibus. Ac proinde nec Romanum Epiſcopum, nec Synodum ullam Occidentalem, inconſultis Patriarchis, & Epiſcopis Orientis cæteris, jus habuiſſe aliquid addendi: in communi enim fidei cauſſa nihil, niſi communi Eccleſiæ Catholicæ judicio,

* *In refutatione anathematum Cyrilli, cap. 9.*

† *Cap. 7.*

Digitized by Google

cio, agi debuiſſe. Ac primitus Occidentales non multò ulteriùs litem hanc extendère. Sed gliſcente magis magiſque auctoritate Eccleſiæ Romanæ, poſtea apertè dicere, diſparem eſſe rationem Papæ, & aliorum Epiſcoporum. Papam enim in locum B. Petri, Apoſtolorum principis, ſucceſſiſſe; ac propterea curandum ei eſſe, nequid Eccleſia uſpiam capiat detrimenti. Eundem per Spiritum Sanctum infallibile habere judicium de omnibus fidei controverſiis, eaſque decidendi poteſtatem: ut nihil neceſſe fuerit judicium Orientalium exſpectari. Hoc privilegium eſſe primæ ſedis; quæ primatum eum à B. Petro, Chriſti vicario, accepiſſet. In his Orientales multa requirere; duo imprimis. Primùm quòd ſibi adſcriberet, quod minimè ſibi vindicaſſet ipſe B. Petrus. Nunquam enim ſibi hoc privilegium Petrum tribuiſſe, ut judicaret ſolus, & à nemine judicaretur. Siquidem cùm Paulus *, & Barnabas, ob exortam controverſiam in re etiam minori, puta duntaxat ob ceremoniam circumciſionis, Hieroſolymam eſſent profecti: non unum Petrum quæſtionem decidiſſe; ſed Synodum eſſe convocatam; in qua & Iacobus, & cæteri etiam, qui Apoſtoli non eſſent, ſententiam dixerint. Paulo † quoque ei in os reſiſtente, quòd non recto pede incederet, paſſum ſe eſſe ab eo moneri, & corrigi. Quippe qui probè ex Chriſti præſcripto nôſſet, non eum eſſe ſe oportere, qui dominium, & poteſtatem, in Apoſtolorum alios haberet, quomodo Monarchæ primatum obtinent. Nam quem primatum haberet, ſolùm eſſe ordinis; qualis in domo Dei requiratur. Addebant, ei primatum attributum, tum quia primus eſſet omnium vocatus ad munus Apoſtolicum; tum etiam ob zelum ferventiſſimum. Eoque ſenſu *Apoſtolorum caput*, hoc eſt, principem, ſive primum, vocari potuiſſe; qui cæteroquin *os* potiùs *Apoſtolorum* diceretur; quia ubi pro omnibus unum dicere oporteret, ille omnium nomine loqueretur.

* *Act. cap.* 15.

† *Gal. cap* 2. *verſ.* 11, 14.

Præterea addebant Orientales, etiamſi hoc largirentur, Petrum, Apoſtolorum principem, judicare omnes, judicari autem à nemine potuiſſe; ſolum etiam habuiſſe jus omnes decidendi controverſias: non tamen conſequi, privilegium tam nobile derivâſſe in Epiſcoporum quemquam. Siquidem duo hæc in Petro, & Apoſtolorum aliis, diſtingui oportere; quòd Apoſtoli, & quòd Epiſcopi fuerint. Epiſcopos à B. Petro, vel Apoſtolorum alio, creatos, non ſucceſſiſſe eis in Apoſtolatu; ſed Epiſcopatu ſolùm. Apoſtolos enim non creari ab Apoſtolis, ſed à Chriſto: qui ſolus poteſtatem habeat, quos velit, mittendi in orbem univerſum, ad prædicandum Euangelium; eoſque Spiritu Sancto donandi, quo judicium habeant infallibile in dogmatis fidei; itemque dono miraculorum inſtruendi, & poteſtatem conferendi ad Epiſcopos, ac presbyteros, paſſim ordinan-

Digitized by Google

dinandos; à quibus deinde alii conſtituerentur. Proinde iſta in Apoſtolis concurriſſe, in Epiſcopis non item. Apoſtolorum enim fuiſſe munus temporarium; quo in fundandis primis Eccleſiis Chriſtus uti voluiſſet: jactis eorum fundamentis, Epiſcopos ſuffeciſſe; quorum munus duraturum eſſet uſque ad finem mundi.

Adhæc ut derivatum eſſet tale privilegium in Epiſcopos; non Epiſcopum Romanum id munus ſibi magis poſſe arrogare, quàm Epiſcopos alios. Præſertim cùm Petrus etiam aliis in locis Epiſcopos ſtatuerit: ut Antiochiæ, & Alexandriæ: & quidem priuſquam ullum Romanæ præficeret Eccleſiæ.

Nec quia Romæ unà cum B. Paulo martyrio vitam finierit; eo voluiſſe, ut Romana Eccleſia tali privilegio gauderet. Aliter ſi eſſet, tabulas requiri, quibus id caveatur; ut in teſtamentis fieri ſolet.

Non ad iſta conticeſcere Occidentales; ſed objicere tot ſæculorum ante ſchiſma conſenſum, quibus Papa Romanus habitus eſſet primæ ſedis Epiſcopus: unde verò, inquiebant, hunc primatum acceperit, niſi à Petro, & Apoſtolis?

Hic Orientales inter primatum omnium, ac poteſtatem in omnes, diſtinguere. Præterea negare eum primatum ſuum à B. Petro accepiſſe. Ad prius quod attinet, ajebant, primatum eum eſſe ordinis, & honoris; non poteſtatis in univerſos, etiam Patriarchas Orientis, & qui eorum in diœceſibus agitarent. Nam, inquiebant, ſi Romanus Epiſcopus, quia primæ ſedis eſt, eò poteſtatem habet in ſecundæ ſedis Epiſcopum, hoc eſt, Conſtantinopolitanum: hic pari ratione eam habiturus eſt in Alexandrinum, quia is ordine ſit tertius: Alexandrinus item in Antiochenum, quoniam is eſt quartus: Antiochenus in Hieroſolymitanum, quia is ſit quinctæ ſedis Epiſcopus. Quod nemo dicere auſus eſt; nec talis unquam opinio obtinuit in Eccleſia Dei.

Ad poſterius verò reſpondebant, Romanum Epiſcopum non habere primatum ſuum jure divino; ſed humano, & Eccleſiaſtico: hoc eſt, non à B. Petro, ſed ab Imperatoribus, & Conciliis. Quippe in domo Dei opus eſſe, ut omnia fiant εὐτάκτως *: quod autem placuiſſet, principem locum dare potiſſimùm Epiſcopo Romano; id factum fuiſſe ob Vrbis dignitatem, quia hæc eſſet caput Orbis Romani: ac ſimili de cauſſa proximum primò locum tenuiſſe Alexandriam: nempe quia proxima, & magnitudine, & civili honore, cenſeretur: ſed ex quo Conſtantinopolis condita, quæ nova Roma dicebatur; & in civili dignitate æqualem, ac Roma vetus, honorem adepta fuit: etiam Cæſari, ac Patribus, æquum eſſe viſum, ut Epiſcopus Alexandrinus non ſecundum, ſed tertium locum obti-

* Bono ordine.

neret; Conſtantinopolitanus autem loco quidem ſecundo foret, cùm duæ eſſe ſedes primæ non poſſint; cætera autem honore æquaretur. Atque hæc adſtruebant ex ipſis Synodis Oecumenicis; quemadmodum videre eſt apud Nilum Theſſalonicenſem, atque alios. Verba apponerem, niſi alibi id facerem.

XLV.

Ab dejecto Photio uſque ad Conſtantinopolitanum Patriarcham Michaelem Cerularium, per ſpatium nempe annorum CLXV, *non videtur de hac controverſia inter Latinos, & Græcos, diſputatum. Sed Cerularius hic vehementer adverſus Latinos inſurrexit: nec ejus ſolùm, quod de Proceſſione Spiritus Sancti dictum; ſed aliorum multorum tum errorum, tum criminum traduxit.*

VIde ejus ad Petrum, Patriarcham Antiochenum, epiſtolam apud Baronium Tom. XI ad an. CIↃLIV: qui tertius erat, ex quo Cerularius hic factus erat Patriarcha. Nos, cæteris omiſſis, ſolùm apponemus, quæ ad præſentem pertinent controverſiam. Vt quòd inter alia ait: *Sed præter hæc talia, & hujuſmodi ſe habentia, in ſacro Symbolo hanc etiam adhibent additionem, malè, & perniciosè ſentientes. Ita enim ſe habet: Et in Spiritum Sanctum, dominum & vivificantem, qui ex Patre, Filioque, procedit.* Vt verò univerſis reſponderit Petrus Antiochenus, ex epiſtola ejus, quæ apud eundem Baronium eſt, videre licet. Etiam supereſt epiſtola, ejuſdem Michaelis Cerularii, & Leonis Achrideni nomine ſcripta ad Ioannem Tranenſem in Apulia Epiſcopum: in quà de azymis, & alia, objicit Latinis. Hoc ita eſſe, liquet ex epiſtolis Leonis IX ad Imperat. Conſtantinum Monomachum, & Patriarcham Michaelem. Adhæc ex libro Anſelmi, quem tum temporis ſcripſit de proceſſione Spiritus Sancti contra Græcos. Præterea Sigeberto in Chronicis ad annum CIↃLIV, & Antonino part. III, tom. XXII, cap. XII, § XI.

Vixit hujus Patriarchæ temporibus quoque Nicetas Pectoratus, monachus Conſtantinopolitanus, Sigeberto Gemblacenſi etiam memoratus in Catalogo. Et hic Patriarchæ ſui partes ſequebatur.

Vtrique reſpondit ejuſdem ætatis ſcriptor Humbertus Cardinalis, Sylvæ Candidæ Epiſcopus, vir Latinè Græcéque doctiſſimus, è Tullenſi Eccleſia in majorem lucem productus à Leone IX, & ab eodem poſtea legatus Conſtantinopolim miſſus. In libello excommunicationis contra Michaelem Patriarcham, à Leone IX per Humbertum hunc, & alios Apo-

Apocriſiarios factæ, hæc verba legas de Græcis: *Sicut Pneumatomachi, vel Theomachi, abſciderunt à Symbolo Spiritus S. proceſſionem à Filio.* Atque hoc etiam nomine iis, ut Pneumatomachis, poſtea dicitur Anathema Maranatha. Interea, quæ ab Humberto contra Græcos ſcripta, potiùs ſunt de azymo, & jejunio Sabbathi; quàm proceſſione Spiritus Sancti. Quemadmodum nec Leonis IX ad Michaelem Conſtantinopolitanum, & Leonem Achridenum, epiſtola de alio eſt, quàm de vanitate Græcorum, & convitio illo, quòd Latinos vocarent *azymitas*. Eas Leonis literas habes in Pontificum epiſtolis. Humberti verò libellos, & epiſtolas, partim in appendice Baroniana Tom. XI; partim Caniſii Antiq. Lect. Tom VI: Græcè verò adſervatur in Bibliotheca Bavarica.

Inque eàdem bibliotheca exſtat Metropolitani Achrideni prima, & ſecunda συνεισφορὰ, ſive congreſſio cum Latinis de Spiritus Sancti proceſſione. Per Achridenum autem intellige Bulgariæ Archiepiſcopum; quia Achris eſt Metropolis, ac regia Bulgariæ. Quod ſi idem, qui cum Michaele Cerulario ad Petrum Antiochenum ſcripſit, cui etiam Leo IX reſpondit; illius εἰσφορᾶς * de proceſſione Spiritus Sancti auctor ſit: ſanè ex Michaelis, & Leonis IX ætate, etiam de hujus epiſtolæ auctore ſatis conſtet. Sed in ſerie illa tot Achridenorum Antiſtitum, quis hunc eſſe eum ſpondeat? Præſertim quando, ſi non omnes, ſaltem complures ex Achridenis, ſive Bulgaris, ſe oppoſuerunt Latinis: inque his Gennadius, Bulgariæ Archiepiſcopus; cujus adverſus Latinos liber in Bavaricâ itidem bibliotheca ſupereſt MSS. Item Bulgariæ Archiepiſcopus Theophylactus: de quo mox dicam.

* *Congreſſionis*

XLVI.

Cerulario huic in patriarchatu ſucceſſit Conſtantinus III *Lychides: uti illi Ioannes* VII *Xiphilinus, cujus exſtat epitome Dionis. Horum tempore, & deinceps, claruit Michael Pſellus; qui & ipſe Græcorum partes ſecutus.*

SIc enim ille in capitibus Theologicis cap. X †. Ἡ ἁγία καὶ καθολικὴ ἐκκλησία τὸν πατέρα μὲν δογματίζει ἀγέννητον, τὸν υἱὸν δὲ γεννητὸν ἐκ τοῦ πατρὸς, καὶ τὸ πνεῦμα ἐκπορευτὸν ἐκ μόνου τοῦ πατρὸς, ἀλλ᾽ οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ. *Sancta, ac univerſalis Eccleſia tradit; Patrem eſſe ingenitum; Filium verò genitum ex Patre; Spiritum autem procedere ex ſolo Patre, & non etiam ex Filio.*

† Pag. 157.

De ætate Pſelli quod diximus, liquet ex eo, quòd funebri oratione laudârit Simeonem Metaphraſtem, qui ſub Conſtantino Duca claruit: & imprimis inde, quòd præceptor fuerit Michaelis VII Ducæ, cognomento Parapinacii: quem diſcipulum ſuum uſque adeò literarum ſtudioſum

Digitized by Google

reddidit, ut is regni negotia duobus committeret Eunuchis, & dum totum ſe ſtudiis immergit; cùm necdum ſeptennio regnâſſet, imperio à Nicephoro Botoniate dejiceretur, cumque filio Conſtantino Porphyrogenneto detruderetur in monaſterium. Vide Ioannem Curopalatem. Imò Pſelli hujus ad Michaelem Ducam exſtat liber de Trinitate, & Chriſti perſona, atque alia item. Quare prorſus ratio fugerit Baronium, Bellarminum, ac tot alios, qui ducentis antè annis, ſub Leone Philoſopho putant floruiſſe. Qua de re plura diximus lib. II de Hiſt. Gr. cap. XXVI.

XLVII.

Etiam Theophylactus iis temporibus hanc Græcorum ſententiam defendit.

DE cujus ætate itidem multis aberratum. Ex epiſtolis enim cognoſcimus, vixiſſe circa annum cIↃLXX. Quâ de re etiam occaſione aliâ dictum nobis Oratoriarum Inſtitutionum lib. VI, cap. II, ſect. II. Præterea omnem ſcrupulum tollit ejus oratio, quâ celebravit Alexium Comnenum; qui demum ad Imperium pervenit an. cIↃLXXX, ac annis regnavit XXXVII. Illa quoque oratio in bibliotheca exſtat Bavarica. Vt fallantur, qui illum referunt ad annum IↃCCCLXXXII: uti inter alios V. CL. Marquardus Freherus, indice Scriptorum Chronologico, quem præmiſit juri Græco-Romano: item Gregorius de Valentia Commentariorum Theologicorum diſp. II, q. X. punct. II. Nec tamen eos deficit priorum auctoritas. Nam FF. Prædicatores libro, quem Conſtantinopoli adverſus Græcorum errores anno cIↃCCLII ſcripſerunt, ajunt, Theophylactum à Photio Patriarcha miſſum eſſe Bulgaris Epiſcopum. Quam ſententiam etiam amplectitur Petrus Pithœus libro de proceſſione Spiritus S. Nempe ei probabile videtur, Photium, hominem ut doctiſſimum, ita callidiſſimum, Bulgarici Archiepiſcopatus præmio Theophylactum, quem ob ingenium, & doctrinam, ſuſpiceret, ſibi devinxiſſe; eo magis, quia jam tunc inter Papam, & Patriarcham, ordinationis jus controverſum foret. Sed (ut aliunde non conſtaret certò de tempore) non video, cur quod Photium ajunt feciſſe, id non potiùs ſtuduerit Cerularius. Vterque enim acerrimus fuit Romanæ Eccleſiæ inimicus. Magno animo ſe ei oppoſuit Photius: at longè majori Cerularius: ſaltem acriùs, & maligniùs, Romanam dixeris Eccleſiam traduxiſſe. Et ſatis veriſimile eſt, ex eo, quòd primus poſt Photium Michael Cerularius tam inimiciter cauſſam egerit; Fratres Prædicatores, qui duobus quaſi ſeculis poſtea vixerunt, hos duos confudiſſe; cumque à Photio ordinatum credidiſſe Epiſcopum, quem tanto poſt ordinâſſet Cerularius. Vtcunque illud eſt; ſaltem certum eſt, hunc Bulgariæ Epiſco-

pum

Digitized by Google

pum Theophylactum, eruditum ſanè Scripturæ interpretem, cum Photio, & Cerulario, de Spiritus Sancti proceſſione à ſolo Patre, conſenſiſſe. Liquet id clarè ex iis, quæ ipſe de hoc dogmate acerbè adeò adverſus Latinos ſcribit in cap. III Euangelii B. Ioannis.

Nec tamen tam averſus à Latinis fuit, quàm Græcorum plurimi; qui omnes Latinos ritus à ſuis diſcrepantes, ut profanos, & impios damnarent. Adverſus quos Demetrius Chomatianus diſputat in Reſponſis ad Conſtantinum Cabaſilam, Archiepiſcopum Dyrrachii. Qui compluria è Theophylacto adducit, ut oſtendat, quantopere is vir objurgârit eos, qui nullo diſcrimine omnes in Latinis ritus damnarent, à Græcorum conſuetudine diverſos. Ipſe autem, Theophylacti exemplo, vix aliud prorſus, & citra ullam diſtinctionem rejicit, quàm de proceſſione Spiritus Sancti à Filio: longè in eo diverſus à Balſamone, qui in Reſponſis ad Marcum, Patriarcham Alexandrinum, commercii quicquam cum Latinis habendum negat, niſi omnia corrigant inſtituta, quæ non conveniant cum Græcis. Verba qui volet, & Theophylacti, & Chomatiani, & Balſamonis, reperiet in jure Græcoromano, Tom. I.

FINIS.

Digitized by Google

INDEX
TRIVM DISSERTATIONVM
DE TRIBVS SYMBOLIS.

AP. *indicat diſſertationem primam, quæ eſt de Symbolo Apoſtolico.* AT. *ſequentem, ſive de Athanaſiano.* CO. *tertiam, ſive de Conſtantinop. Symb. Numerorum prior, qui eſt Romanus, theſin indicat; ut Barbaricus paginam.*

Achris, Bulgariæ metropolis; unde Bulgariæ Archiepiſcopi dicuntur Achrideni. CO. xi. 91.

Alexandri ab Hales ætas. AP. iv. 57.

Alexii Ariſtini error. CO. xvi. 63.

Andreæ Coloſſenſis in Ferrarienſi Concilio μνημονικὸν ἁμάρτημα. CO. ix. 60.

Apocriſiarii qui. AT. i. 37.

Apoſtoli à quibus Symboli auctores negentur. AP. viii. 5. 6. Apoſtolorum ſinguli quod fidei caput credantur apposuiſſe Symbolo Apoſtolico. AP. x. 9. Et quo fine id credantur feciſſe. xii. 9, 10. Apoſtolicum dici Symbolum, non quia ab Apoſtolis confectum; ſed quia ſumma ſit doctrinæ Apoſtolicæ. AP. xxi. 17. Vel quia ſit à ſede Romana, quæ Apoſtolicæ titulo gauderet. Cætera vide in *Symbolum Apoſtolicum.*

Aqua vitæ de ſede Dei, & Agni, fluente, in Apocalypſi, expoſita ab Adone de proceſſione Spiritus S. à Patre, Filioque. CO. xxvii. 70, 71.

Aquilegienſe Symbolum collatum cum Romano, & Orientali. AP. xxx. 23.

Aquiſgranenſis Synodus ſub Karolo Mag. de Proceſſione Spiritus S. CO. xxvii. 70, 71. Et à Leone iii, quod ad dogma hoc, comprobata. xxviii, xxix. 71, 72.

Aſymboli qui. AP. xvii. 13.

Athanſianum quod dicitur Symbolum, jam à tribus, quatuorve ſeculis, ejus habitum fuit. AT. i. 37, 38. Qui primi ejus Symboli mentionem fecerint. i. 37. Athanaſii tempora ſub Conſtantino Magno, & liberis, breviter ſub oculos poſita. ii. 38, 39. Athanaſius damnatus à Synodo Tyriâ. v. 41. Quando idem mortuus. vi. 41. Non eſſe ejus Symbolum, quod putatur. Ibid. & ſeqq. Quantopere eum amarint, & æſtimarint SS. Patres. xiv. 50. Vera cauſa accuſationis Athanaſianæ. x. 44. Scripſeritne ſuum Symbolum in Occidente. ii. 38, & ſeqq. Symbolum, quod ejus creditur, pluribus ſeculis poſt ejus exceſſum, Eccleſiæ ſuit ignotum. xiv. 49. xvii. 52. Anaſtaſii à nonnullis creditum fuit. xix. 52. Latinè videri conſcriptum. xxiii. 54. Quis verus ſit autor ejus Symboli, eſſe incertum. xxiv. 55. Athanaſii non eſſe id Symbolum, quod ejus dicitur, probatur primùm eo, quod abhorruerit à novo Symbolo poſt Nicęnum condendo. AT. xi. 44. 45. Deinde quia in veteribus Athanaſii codd. deſideretur. xii. 46. Tum quia nec Athanaſius ipſe ejus meminerit; nec ejus, vel proximi ævi quiſquam. xiii. 46. Imò nec illis memorari, qui vitam Athanaſii aliquot ſeculis poſtea exararunt. xviii. 52. Vtcunque verò poſt ſeptingenteſimum annum videatur ſcriptum; circa milleſimum tamen nonnullis ex argumento obortam ſuſpicionem eam, ab Athanaſio ſcriptum fuiſſe. xv. 50. Poſt annum verò milleſimum ducenteſimum, communiorem fuiſſe opinionem, Athanaſii eſſe; aliquibus interim Anaſtaſii eſſe dicentibus. xxx. 52, 53. Orientales autem neque olim agnoviſſe, neque agnoſcere hodie. xx. 53. Etiam inde liquere, non eſſe Athanaſii, quia is potiùs ſcripſiſſet Græcè. xxiii. 54. Credi aliquibus Anaſtaſii; aliquibus etiam Euſebii Vercellenſis; aliis etiam Theologi Galli. xxiv. 55. Ac poſtremæ ſententiæ ſubſcriptum. Vide *Addenda* indiculo ſubjuncta.

Auguſtini ſermo ille, quo Apoſtolorum ſingulis proprium aliquod Symboli caput aſſignatur, non tam ſuppoſititium eſſe, quàm interpolatum; idque è ſerie ipſâ oſtenſum. AP. xxiii. 18, 19. Auguſtino an cognitum Symbolum Athanaſianum. AT. xiii. 48, 49.

Baptizandis quàm ſimplex, Apoſtolorum tempore, fidei fuerit profeſſio. AP. xiv. 11. xxix. 22.

Baronii opinio refellitur, exiſtimantis, Athanaſium Iulio Papæ Romæ Romanâ linguâ recitâſſe id Symbolum, quod *Athanaſianum* hodie

die vocatur; atque idem reprehenſus, quòd in Annalibus ſuis omnia tantopere trahat ad poteſtatem Papæ extendendam ſupra Patriarchas, & Epiſcopos Orientis. AT. VIII. 42, 43. IX. 43. X. 44. Expenſa Timothei Patriarchæ verba, Baronio minùs intellecta. CO. XIX. 65. Baronii lapſus de ætate Pſelli. CO. XLVI. 92.

BECLAS, Photii commentum; quod ei proſperè ſucceſſit. CO. XXXVI. 78, 79.

Bellarmini error de ætate Pſelli. CO. XLVI. 92.

Βασιλεὺς τῶν Ῥωμαίων, & Ῥὴξ τῶν Ἀλαμανῶν, & Δεσπότης, quomodo differant. CO. XXXIII. 75.

CAtechumenorum, & Competentium, diverſa inſtitutio. AP. XX. 16.

Cerularius. Vide Michaël Cerularius.

Chriſtophorus Papa an illud FILIOQVE inſeruerit Symbolo Conſtantinopolitano. CO. XXXVII. 80, 81.

Clementis epiſtolam ad B. Iacobum eſſe ſuppoſititiam, oſtenſum. AP. XXIII. 19.

Commeſſalia quæ poſterioribus dicta ſeculis. AP. IX. 7.

Competentes qui, & unde dicti; ac ſubliniora iis tradi ſolere, quàm Catechumenis. AP. XX. 16.

Conſtantinopolitanæ Synodi Oecumenicæ tempus, & quis ei præſederit. CO. I. 56. Synodus hæc non ſolùm quædam de Spiritu Sancto; ſed pluſcula etiam alia addidit Symbolo Niceno; & quæ illa ſint. VIII. 59. IX. X. XI. 60. 61. Conſtantinopolitana Oecumenica VIII duplex; una Ignatiana, Photiana altera; illa Occidentalibus, hæc Orientalibus comprobata. XXXVI. 77, 78.

Conſtantinopolitanæ Synodi Symbolum. Vide Symbolum Conſtantinopolitanum.

Convivia de conſertis quæ dicta poſterioribus temporibus. AP. IX. 7.

Coſmæ abbatis de Athanaſio judicium præclarum. AT. XIV. 50.

Crux Domini quando inventa, & quo in pretio fuerit temporibus Cyrilli Hieroſ. AP. 11. 36.

Cyrilli Hieroſolymitani ætas oſtenſa. AT. II. 33. Argumentis occurritur, quibus probare conantur, catecheſes ejus non eſſe genuinas. 33. & 34.

DAmaſus primus creditur inſtituiſſe, ut Symbolum Conſtantinopolitanum in ſacris recitaretur; idque exemplo Græcorum. CO. XVII. XVIII. 64 Id falſum videri, cùm demum ſeculo, & ampliùs pòſt, Timotheus Patriarcha Conſtantinopolitanus id fecerit. XIX. 64, 65, 66.

Demetrius Chomatianus Romanam Eccleſiam modeſtiùs aliis impugnavit. CO. XLVI. 93.

Δεσπότης. XXXIII. 75.

Durandi Mimatenſis ætas. AP. I. 2.

ELipandus Toletanus cujus erroris, & quibus Conciliis condemnatus. CO. XXVI. 70.

Epheſinum Concilium quâ mente aliquando dicatur œcumenicum ſecundum. CO. XIX. 65.

Ἐπερώτημα συνειδήσεως quid Apoſtolo Petro. AP XX. 16.

Ἔφορος, & ἱεράρχης. AP. XVII. 13.

FAbula de puteo Trevirenſi unde ſit nata. IV. 40.

Felix Vrgelitanus cujus erroris, quando, & ubi reus peractus. CO. XXVI. 70.

Fidei profeſſio in baptizandis, quàm ſimplex fuerit temporibus Apoſtolorum. AP. XIV. 11. XXIX. 22. Fidei dogmata quædam ſunt ſubtiliora; quæ ſiquis intellectu ſuo capere non poterit, ex Leonis Papæ ſententia, non propterea damnatur; ſed tum demum, ſi cùm poſſet intelligere, noluerit credere. CO XXX. 72.

Forojulio Archiepiſcopalis ſedes tranſlata Aquileiam. CO. XI. 61. Forojulienſe Concilium à Paullino collectum Karoli Magni tempore, ſtatuit Spiritum Sanctum à Filioque procedere. CO. XXVI. 70.

Francofurtenſis Synodus contra Elipandum, & Felicem Vrgelitanum. CO. XXVI. 70.

GEnebrardi lapſus de ætate Ioan. Belethi. AP. I. 1.

Gentiliaci ſub Pipino prima eſt congregata Synodus in controverſia de Proceſſione Spiritus Sancti. AT. XVI. 51. Eâ Synodo, præſente rege Pipino, actum inter Occidentales, & Græcos, de Proceſſione Spiritus S. à Filio. CO. XXV. 69.

Guerf, ſive **Werf**, Germanis veteribus Symbolum notabat, & quæ cauſa ejus appellationis. IX. 7.

Guilielmi Mimatenſis ætas. AP. I. 38.

HEnrici Stephani, & aliorum error, Nicenum, ac Conſtantinopolitanum Symbolum, confundentium. CO. VIII. 59. Ejuſdem, & fortaſſe etiam Bezæ lapſus, de diſcrimine Concilii Niceni, ac Conſtantinopolitani. CO. XIII. 62. XV. 63.

Hieroſolymitanæ Eccleſiæ Symbolum vocatum à Cyrillo *Apoſtolicum*. AP. XXI. 17. Id Symbolum quale. 11. 33. 34.

Hilario an viſum Symbolum Athanaſianum. AT. XIII. 49.

Hum-

Humberti Cardinalis ætas, & ſcripta adverſus Græcos. CO. XLV. 90, 91.

B. IAcobus major quando deceſſerit. AP. XXII. 19.
Ignatii, & Photii tempora percurruntur. CO. XXXVI. 78, 79, 80.
Imaginum cultum qui ex Imperatoribus Conſtantinopolitanis ſuſtulerint primi. CO. XXXII. 74.
Imperatoribus Chriſtianis mos captivos, ob inſtans Paſcha, ex carcere dimittere. AP. XX. 16. De quo more pleniùs Briſſonius ad L. Dominico, De Spectaculis in Cod. Theodoſ.
Ioannes Belethus quando vixerit. AP. I. I.
B. Ioannes quando Euangelium ſuum exarârit. AP. XVI. 12.
Ioannes VIII quantum egerit in Photii cauſſa. CO. XXXVI. 77. 78.
Iulius Papa non vindicavit ſibi poteſtatem in Orientis Epiſcopos; quod Baronius tradidit. AT. IX. 43.

LEo III Proceſſionem Spiritus Sancti à Filio comprobavit. CO. XXIX. 71, 72. Symbolo tamen Conſtantinopolitano eam inſeri noluit. XXX. 72. Imò propterea Symbolum illud abſque illo, FILIOQVE, argenteæ juſſit tabulæ incidi, eamque publicè ſuſpendi. XXXI. 73. Ejuſdem judicium, non damnari, qui ſubtiliora fidei dogmata intelligere non potuerunt. XXX. 72.
Leo Achridenus adverſus Latinam ſcripſit Eccleſiam. CO. XLV. 90. 91.
Luitprando tribui falsò librum de Vitis Pontificum. CO. XLII. 84.
Ludolphus Saxo Carthuſianus qua ætate vixerit. AT. atque ejus de tribus Symbolis judicium. AP. I. 2.

MAnichæa hæreſis quando cœperit. AP. II. 33.
B. Marcus quando ſuum ſignârit Euangelium. AP. XVI. 12.
Marinus Papa improbavit à Ioanne VIII pro Photio acta. CO. XXXVI. 79.
Marquardi Freheri incogitantia. CO. III. 75. Ejuſdem error de ætate Theophylacti. CO. XLVII. 92.
B. Matthæus quando ſuum conſcripſerit Euangelium. XVI. 12.
Michaël Caleca. AT. I. 37.
Michaël Cerularius, Patriarcha Conſtantinopolitanus, Romanæ cathedræ infeſtiſſimus. CO. XLV. 90.
Michaël Ducas Parapinacius, Pſelli diſcipulus, nimio literarum ſtudio, unà cum filio, imperium amiſit. CO. XLVI. 91.
Michaël Pſellus quando claruerit. CO. XLVI. 91.
Mozarabe, ſive Miſſa Arabum, in Hiſpania à Leandro, & Iſidoro celebrata, quando abrogata, & ubi hactenus relicta. CO. XXIV. 68, 69.

NAzianzeni locus expenſus, ubi meminiſſe eum dicunt Symboli Athanaſiani. AT. XIII. 47, 48.
Nicenum Symbolum cur pro *Conſtantinopolitano* dici ſoleat. CO. VI. 58. VII. 59. XIX. 65. Quæ Nicenæ Synodo ſint addita à Conſtantinopolitana. CO. VIII. 59. IX, X, XI. 60, 61. Symbola nova cur poſt Nicenum admitti re noluerint Sancti Patres: eoque & à novo condendo abhorruerit Athanaſius. AT. XI. 44, 45.
Nicephorus, Orientis Imperator, cur facilè Occidentis imperio ceſſerit Karolo Mag. CO. XXXIII. 75.
Nicetas Pectoratus monachus, Romanæ Eccleſiæ adverſarius. CO. 90.
Nicolaus Papa ab Antonino dicitur Symbolo Apoſtolico illud, FILIOQVE, addidiſſe. CO. XXXIV. 76. Sententia illa diluitur. XXXV. 77.
Hugonis Eteriani ætas. CO. XXXIV. 76. XXXIX, 81.
Novatiani Regula Fidei. XXXI. 24.

ODium Papale erga Conſtantinopolitanum Imperatorem, & Patriarcham, magnam partem inde manavit, quòd abolerent imagines Sanctorum: odium verò Conſtantinopolitani tum Imperatoris, tum Patriarchæ, ex eo, quòd Papa exarchatum Ravennatem poſſideret titulo donationis à Pipino factæ; quòd item Senatui Populoque Romano perſuaſiſſet, ut Karolum Magnum crearent Imperatorem. CO. XXXII. 73, 74. XXXIII. 74, 75.
Orientale Symbolum quale fuerit ante Concilium Nicenum. AP. XXX. 23. Orientalis Eccleſia triplici uſa eſt Symbolo. XLVI. 30, & ſeqq.

PApæ primatum non eſſe juris divini. CO. XLIV. 87, 88, & ſeqq. Vide *Primatus*.
Paſchaſius Ratbertus quando floruerit. AP. V. 4.
Paullinus cur nunc Forojulienſis, nunc Aquileienſis dicatur Epiſcopus. CO. XI. 61. Francofurtenſi Concilio ſub Karolo Mag. præfuit; etiam Forojulienſe congregavit. XXVII. 70.

Petrus Apoſtolus an fuerit Papa œcumenicus, & poteſtatem ſuam tranſmiſerit ad ſucceſſores. CO. xliv. 87, 88.

Photii tempora ſecundùm annos ſaltuatim referuntur. CO. xxxvi. 78, 79, 80.

Pipini, & Karoli Magni ſtudium erga Papas, & horum erga reges Francicos, adauxit res Papales, & Francicas; imminuit contrà Conſtantinopolitanas. CO, xxxiii. 74, 75.

Primatus qualis fuerit S. Petri. CO. xliv. 88. Et an eum tranſmiſerit Epiſcopo Romano. CO. xliv. *Ibid.* & 89.

Pſelli ætas adverſus Baronium, Bellarminum, & alios, adſtruitur. CO. xlvi. 91, 92.

Puteus, qui Treviris oſtenditur, falsò is creditur, in quo propter Arrianos latuerit Athanaſius. AT. iii. 40. Vnde hæc nata ſit fabella. iv. 40, 41. Ea refellitur. v. 41.

Ratiſponenſis Synodus contra Elipandum, & Felicem Vrgelitanum. CO. xxvi. 70.

Ῥῆξ τῶν Ἀλαμανῶν propriè Cæſar Occidentis; ut ille Orientis, *βασιλεὺς τῶν Ῥωμαίων*. CO. xxxiii. 75.

Romanum Symbolum confertur cum Aquilegienſi, & Orientali. xxx. 23.

Romanus Epiſcopus unde ſuum habeat primatum. CO. 88.

Rufinum & ante, & poſt Conſtantinopolitanam Synodum, claruiſſe. xlv. 30. Eſſe eum in digerendis temporibus negligentem. AT. v. 41.

Santabarenus qualis, & ejus amicitia quantum Photio nocuerit. CO. xxxvi. 80.

Schiſmatis inter Græcos, & Romanos, quatuor cauſſæ. CO. xliii. 85, 86. Inter eas cauſſas non tam fuiſſe, quòd Romani dicerent Spiritum Sanctum procedere à Filio; quàm quòd infererent illud Symbolo Synodi Conſtantinopolitanæ, Græcis inconſultis, imò & invitis. CO. xliv. 87. Vide *Odium Papale.*

Sergium iii illud Filioqve primum è Papis addidiſſe Symbolo Conſtantinopolitano: & unde id colligamus. CO. xli. 82, 83, xlii. Sergii hujus erga cadaver Chriſtophori ſævitia. xlii. 84. Ejus libido: & ut ejus temporibus Eccleſiam rexerit Theodora meretrix. *Ibid.*

Siſinnii videri literas quaſdam Photio tributas. CO. xxxv. 77.

Smaragdi acta de legatis tribus Germaniæ ad Leonem Papam III miſſis, rogatum, an Filioqve Symbolo Conſtantinopolitano inſeri deberet. AP. xxix. 72. xxx. 73.

Spiritus Sancti Proceſſio ex Filio mox ab anno Iᴐcʟ comprobata Concilio Toletano. CO. xxxiii. 68. Sententiam hanc, etiam ante ſchiſma, quidam Græcorum amplectebantur. xliv. 87. Quando videatur inſerta Symbolo Conſtantinopolitano; Vide *Symbolum Conſtant.*

Symbolum conſideratur tum ratione vocabuli, tum rei. Quod ad vocem; *συμβολὴ*, & *σύμβολον*, differunt. AP. xvii. 13. Symbolum quidam vertunt *collationem*. ix. 6, 7. x. 9. Etiam pro *pacto* ſumi. xx. 15. Próque *ſigno Sacramenti*. xx. 15, 16. Num ſi *Symbolum* notet *collectionem*, id nomen profeſſioni Fidei datum ſit à colligentium, an collectorum varietate. xv. 11. Veriùs ſic dici à ſimilitudine teſſeræ, ſive militaris, ſive contractuum. xix. xx. 14, 15. *Symboli* nomen pro fidei regula, ſive confeſſione, an primis Eccleſiæ temporibus obtinuerit. xx. 15, 16. Hæc de voce. Nunc de re.

Symbola Officii Romani vel quatuor ſtatui poſſunt; Apoſtolicum, Nicenum, Athanaſianum, & Conſtantinopolitanum: vel tria, ut Nicenum Conſtantinopolitano comprehendatur. AP. i. 1. Ab Apoſtolico initium eſto.

Symbolum Apoſtolicum vulgò conditum putatur ab Apoſtolis. i. 3. imò ajunt nonnulli, hanc eſſe communem Patrum opinionem. x. 8. Interim de pleriſque in diverſa abeunt. Primùm, num conditum ſit ab Apoſtolis ſolis, an & à cxx viris. Ib. Deinde, num ſinguli Apoſtoli caput aliquod contulerint, an in commune contuleriut. iv. 3. 4. x. 8. 9. Item ſi ſinguli ſint alicujus capitis autores, quod caput quiſque contulerit. Adhæc, utrùm Spiritu ſuggerente compoſuerint, an ex ſcriptis propriis collegerint. v. 4. Inſuper, illone ſit tempore confectum, cùm Sp.S. in Apoſtolos deſcenderet; an potiùs, cùm Herodes Antipas Chriſtianos perſequeretur. vi. 5. x. 8. Denique num illud ſui cauſsâ, an Eccleſiæ ergo, fecerint. vii. 5. xii. 9. xiii. 10. Non, ſi *Apoſtolicum* dicatur, eò ab Apoſtolis eſſe compoſitum: ſed ita vocari poſſe, quia complectatur ſummam doctrinæ Apoſtolicæ: vel quòd confectum ſit à ſede Apoſtolica, ſignificatione eâ, qua Occidentales *Apoſtolicam* vocarunt Eccleſiam Romanam. xv. 11. xvii. 12. xxi. 17. Ac poſterius hoc comprobatum. xxiv. 20. Præcipuè eo, quòd multa adeò obſtent, quò minùs Apoſtoli poſſint eſſe auctores. xxv. 10, 21. xxviii. 22. xxix. *Ibid.* xxx. 23. xliv. 29. Neque item confectum ſit ab Synodo Oecumenica. xlv. 30. Hæc de Apoſtolico Symbolo.

N Sym-

Digitized by Google

Symbolnm ad Athanaſianum pertinentia vide ſuperiùs in *Athanaſianum*.

Symbolnm Nicenum tangentia vide in *Nicenum*.

Symbolnm Conſtantinopolitanum qnando compoſitum. CO. I. 56. Ejus Symboli, & Hieroſolymitaoi, collatio. AP. LI. 33. 34. Damaſum Papam illud inſeruiſſe Officio divino. XVII. 64. & ſeqq. Quando in Germania, & Gallia, obtinuerit in Liturgia. XXVI. 70. In Symbolo eo illud FILIOQVE primitus non erat. CO. XV. 63. Additnm poſtea; non tamen à Damaſo Papa. XVI. 63. imò neqne à Papa, & Concilio Romano, ducentis poſt annis; qnod cnm Andrea Coloſſenſi Rob. Bellarmninus putavit. XX. 66. multò minùs à Concilio Niceno II, quod Ferrarienſi Concilio placuit. XXI. 66, 67. XXII. 67. Interim fatendum, in Hiſpaniis acceſſionem eam factam fuiſſe medio circiter ſpatio inter ſeculum ſeptimnm & octavnm. XXIII. 68. Vtcunque verò & Theologi Galli urgerent, ut Symbolo adderetur; id tamen Leoni III diſplicuiſſe: imò Symbolum hoc abſque eâ acceſſione incidiſſe tabulæ argenteæ; ut teſtatum faceret, Eccleſiam Romanam nihil apponere. XXXI. 73. In Niceno II legi: ſed frande inſertnm, vel errore librarii. XXII. 67. XXXIV. Non additnm eſſe Symbolo à Papa Nicolao primo. XXXIV. 76. Neque ab Hadriano ſucceſſore, vel Ioanne octavo. XXXV. 77. XXXVI. 78. & ſeqq. Neque Chriſtophoro. XXXVII. 80. A Sergio III inſertnm videri. XLI. 82. XLII. 83. Appoſitione eâ recrudniſſe ſchiſma, quod per Ioannem VIII coalniſſe videbatnr. XLIII. 84.

Synodus Conſtantinopolitana. Vide *Conſtant. Synod.*

THeophvlacti Archiepiſcopi ætas contra varios adſtruitur. CO. XLVI. 92. Theophylactus cum Photio, & Cerulario, ſtatuit, Spiritum Sanctum à ſolo Patre procedere. CO. XLVII. 93. Quod ceremoniis diſcreparent Latinæ, Græcæque Eccleſiæ, parvo loco habuit. CO. XLVII. 93.

Theodora, Sergii III temporibns, per dnas filias Romanam rexit Eccleſiam, inſtar monarchæ. CO. XLII. 84.

Timotheus, Conſtantinopolitanns Patriarcha, primns inſtituit, ut in ſacris ſolemnibus recitaretur Symbolnm Conſtantinopolitanum. CO. XIX. 64, 65.

Thomæ Argentinenſis ætas. 2.

Traditionis nomen non ſatis mereri, quòd Apoſtoli dicantur Symboli auctores. AP. XXII. 18. 19.

XIphilini ætas, dignitas, ſcripta. CO. XLVI. 91.

FINIS.

ADDENDA.

Prior numerus paginam; barbaricus verſum deſignat.

XXI, 22. POſt *Eccleſiæ* adde : vel ſi ad dogmata etiam pertinerent, utilia quidem fuerint, nôn tamen ex iis, quæ creditu, ſperatu, factu ſint neceſſaria : quorum nihil non, ac perſpicuè ſatis, in Scripturis enarratur.

LV, 31. Sive penult. poſt *fugerunt* adde : Interea in Pithœanam hanc ſententiam maximè inclinat animus : nempe ut ſit Theologi Galli : facileque mihi perſuaſerim, conditum fuiſſe Pipini, vel Karoli M. temporibus, occaſionem inter cætera præbente controverſiâ de Proceſſione Spiritus Sancti: ſuper qua in Gallicis tum Synodis fuiſſe actum, ſuperiùs dicebamus. In mentem tamen venit, videri etiam poſſe hominis Hiſpani; quando circa eadem tempora hæc quæſtio in Hiſpaniis agitabatur: ut dicā Theſi XXIII Diſſertationis de Symbolo Conſtantinopolitano : ad quam nunc accedo.

LIX. Verſ. ult. poſt *ſequuntur*, adde : in his doctiſſimus Ioannes Gerardi Tomo primo Locorum Communium, in controverſia de Spiritu Sancto, ubi ſic ſcribit * : *In Synodo Conſtantinopolitana bonam operam veritati navavit Gregorius Nyſſenus, Baſilii frater, & conſenſu totius Synodi addidit Symbolo Niceno hanc clauſulam : Et in Spiritum Sanctum, Dominum, & vivificantem, qui ex Patre, Filioque procedit* &c. Ac ne abſque teſte loqui videatur, remittit nos ad Socratem lib. V cap. VIII, Sozomenum lib. VII cap. VIII, (ſeptimum voluit dicere) Hiſtoriam Caſſiodori Tripartitam lib. IX cap. XII, & XVI, ac denique Nicephorum Calliſtum lib. XII cap. X, & XIII. Quibus in locis agitur quidem de Synodo Conſtantinopolitana, & laudibus Gregorii Nyſſeni : ſed non dicitur, Gregorium hunc appoſuiſſe Symbolo de proceſſione Spiritus Sancti à Patre, & Filio. Quod ne per ſomnium quidem ulli veterum in mentem venit. Atque hæc non eo à me referuntur, quaſi eruditiſſimo illi viro, aut aliis ejuſce ſententiæ, quicquam detractum velim (nihil alienius à moribus noſtris) ſed quia ſubinde mihi confligandum cum ejuſmodi ingeniis, quæ ſolùm ſapiant ex juniorum rivis; veteres deſpicatui habeant, quia, ut ajunt, homines fuerint; quaſi hodieque aliud quàm homines ſimus; aut ubi de hiſtoria temporum, veterumque opinione agitur, meliores, quàm ipſos, teſtes habere poſſimus. Ajunt, ſe vetuſtatis dicta factaque aliunde ſat diſcere : quippe eos ſe legere, qui illos legerint. Quod quid aliud eſt, quàm alienis videre oculis, ſæpe cæcutientibus? ut cernere eſt, vel exemplo ex eo, quod adduximus. Ac poteram ſexcenta ejuſmodi alia adferre ex aliis. Sed non ego Hercules ille, qui corrigere valeam invete-

* p. 987 & ſeq.

N 2 ratum

ratum hoc ſeculi vitium, ac quotidie gliſcens. Nec tam animus eſt ſpinas conſectari, quàm roſas.

LXXXII, 3. Poſt *illuſtrare*, adde: Quorum partem verborum jam adduximus ad Theſin XX. Ac tum quidem id faciebamus, quia Bellarminus ea caperet de temporibus non ita multò poſt annum ſexcenteſimum conſecutis: hîc verò pleniùs adduximus, propter eos, qui volunt, Synodum eam trecentis poſt annis fuiſſe, idque temporibus Chriſtophori Papæ.

LXXXVII, 26. Poſt *Symbolo* adde: Hinc Beſſario, Archiepiſcopus Nicenus, Synodi Ferrarienſis ſeſſ. IV: *Firmiter credimus, nil addere Symbolo licere, ſanctorum Patrum auctoritatibus innitentes: quippe non modò novas ſententias; verum etiam dictiones, aut alia verba, Symbolo addere prohibuerunt.*

LXXXVII, 31. Poſt *Niceno* adde:

Audiamus luculentè de iſto differentem P. Lombardum lib. I Sentent. diſt. XI: *In fine* (concilii Conſtantinopolitani) *ſubjunctum eſt; Qui aliud docuerit, vel aliter prædicaverit, anathema ſit. Ideoque Græci nos anathematizant, quia dicimus, Spiritum S. à Filio procedere; quod ibi non continetur. Quod enim ſecundùm nos ibi dicitur, Qui a Patre, Filioque; alterum à Latinis eſt additum, ſcilicet, Filioque. Nos autem illa verba ſic determinamus, Qui aliud docuerit, vel aliter prædicaverit, id eſt, contrarium docuerit, vel contrario modo prædicaverit, anathema ſit. Aliud ergo pro oppoſito poſuit: qualiter & Apoſtolus in epiſtola ad Galatas: Siquis aliud euangelizaverit, id eſt, contrarium: non dicit, ſiquis addiderit. Nam ſi illud diceret, ſibi ipſi, ut ait Auguſtinus, præjudicaret: qui cupiebat venire ad quoſdam, quibus ſcribebat; ſicut ad Theſſalonicenſes; ut ſuppleret, quæ illorum fidei deerant: ſed qui ſupplet, quod minus erat, addit: non quod inerat, tollit.*

LXXXVIII, 4. Poſt *Epiſcoporum* adde: Non ita is, cujus verba adduximus, Petrus Lombardus. Vixit autem ille anno CIƆCXLV. At ſic, uti dixi, Durandus, qui anno claruit CIƆCLXXX. Vt hoc tam diverſum reſponſi genus magis eluceat, non injucundum erit cum Lombardi verbis verba conferre Durandi: ſimul etiam, ut liqueat, ne tum quidem Græcos in Symbolo Conſtantinopolitano habuiſſe verbum illud FILIOQVE: ſed anathema dixiſſe Occidentalibus, quia illud apponerent. Sic verò ille lib. IV Ration. cap. XXV: *Et eſt notandum, quòd in prædictis Niceno & Conſtantinopolitano conciliis, non leguntur verba illa, FILIOQVE PROCEDIT. Et quoniam apud Græcos in fine ipſius ſymboli ſub anathemate dicitur prohiberi, ne quis de fide Trinitatis aliud docere, vel aliter prædicare, quàm ibi continetur, præſumat; ſed & Chalcedonenſe concilium apud eos celebratum, anathematizare præcepit eos, qui alteram fidem auſi eſſent componere, proferre, ſcribere, docere, vel aliud Symbolum tradere, quàm præmiſſum eſt: ideo ipſi*

Digitized by Google

ipſi Græci nos anathematizatos aſſerunt, *pro eo quòd ibi addimus verba ipſa. Se d minùs bene dicunt*, *tum quia illud non fuit canon latæ ſententiæ*, *ſed comminatio quædam*: *tum quia inferior ſuperiorem ligare non poteſt*: 21. *diſt. inferior. Romana enim eccleſia non ſubeſt Conciliis*, *ſed potius Concilia ſubſunt ſibi*: *extrà de elec. ſignificaſti.* Hactenus Durandus. Idemque voluit, ſed obſcuriùs dixit, Andreas Coloſſenſis; ut qui & hoc, & ſuperius Longobardi argumentum, conjunxerit: quando pro Romana Eccleſia ſic reſpondit Græcis in concilio Ferrarienſi Seſſ. IV: *Promitto vobis probare clariſſimè*, *Romanam Eccleſiam*, *nullam ad Symbolum acceſſionem feciſſe*, *quæ ei licere non videretur*; *ſed quam vos additionem vocatis*, *eam explanationem*, *dilucidationemque quandam eſſe*: *ipſamque ab eadem Romana Eccleſia jure fieri potuiſſe*; *ac denique Romanam Eccleſiam non minùs addere quædam*, *quàm obſcura illuſtrare*, *clarioráque reddere*, *ſummam facultatem habere.* Plùriáque in hanc mentem ibidem legere eſt. Nempe Durandus, & cæteri fere ejus temporis ſcriptores, magno conſenſu contendebant, non debere quemquam ex arctis Orientalium limitibus metiri potentiam epiſcopi Romani.

Atque hæc ferè eorum præcipua ſunt, quæ in mentem venerunt, dum tripartitum hoc opuſculum jam editum percurro. Ea, cui tanti res erit, ſuis interſerat locis. Nec quicquam addere ulteriùs animus erat: quia extimas de Conſtantinopolitano Symbolo ſchedas deperditas putarem: ac propterea ſic, uti erat, διατριβὴν hanc edere decrêſſem: ut qui ſcirem, non neceſſe me habere hiſtoriam controverſiæ inter Græcos, & Latinos, ulteriùs producere, quàm vellem: ac præcipua me luculentè ſatis expoſuiſſe. Verùm ecce chartæ, fruſtra antea quæſitæ, indice jam excuſo, ſponte ſe in manus offerunt. Ergo & hunc Colophonem accipe: ut hiſtoriam ejus controverſiæ integram habeas ad uſque captam Conſtantinopolim. Si ſic longior videar, una eſt cautio, ne legas. Ex iis verò, quæ dixi, ſatis eſt apertum, ſubjungi iſta debere poſt paginæ XCIII verſ. 17; putà ultima hæc verba, *Tom.* I.

XLVIII.

Poſtea etiam conſtanter hanc ſententiam retinuerunt Græci. Itaque acriter iterum de hac controverſia diſceptatum fuit in Concilio ab Vrbano II *indicto, ac Bari in Apulia celebrato, anno* CIↃXCVII. *In eo cum Græcis diſputando primas tulit Anſelmus, Cantuarienſis archiepiſcopus. Cumque Græci in ſua perſiſterent ſententia, anathema iis dictum fuit à Papa.*

BReviter de eo Edinerus, lib. II vitæ Anſelmi; cui auctor is familiaris fuit. Ac ipſe etiam unà cum Anſelmo Synodo interfuit. Fuſiùs verò rem omnem narrat Wilhelmus Malmeſburienſis lib. I de geſtis Pontificũ Angl. Acta quidem Concilii perierunt: ſed exſtat liber ipſius Anſelmi de Proceſſione Spiritus S. Eo argumenta totius diſputationis complectitur; ac ſcriptus poſtulato Hildeberti, Cenomanenſis epiſcopi: ut ex XXI ejus epiſtola liquet, quæ cum cæteris exſtat in bibliotheca Patrum.*

* Tom. 3 edit. 2. p. 895.

XLIX.

Etiam cum Græcis diſputatum in Concilio Lateranenſi; quod anno CIↃCCXV *indictum fuit ſub Innocentio* III. *Sed eo damnata quidem eſt ſuperbia Græcorum adverſus Latinos: nihil verò particulatim actum fuit de Proceſſione Spiritus Sancti, vel additione illâ ad Symbolum Conſtantinopolitanum.*

VIde ejus Synodi Acta capite II.

L.

In Lugdunenſi autem Concilio, celebrato ſub Gregorio X, *anno* CIↃCCLXXIV, *(cui & Michaël Palæologus, imperator Orientis, intererat,) Græci ſunt profeſſi conſentire ſe Latinis. De additione tamen illâ in Symbolo non fuit acris contentio.*

TEſtis Nicephorus Gregoras lib. V: ubi ait, de tribus hac Synodo fuiſſe actum; ut in ſacrorum voluminum hymnodiis, Papæ cum quatuor patriarchis fieret mentio. Item ut cuique liceret Romam, velut ad ſuperiorem Curiam, provocare. Denique ut in cunctis Papæ Romano deferretur principatus. Subjungit deinde: Περὶ δὲ τῆς προσθήκης, ἣν ἐκεῖνοι

περὶ

Digitized by Google

περὶ τὸ ἱερὸν καινοτομοῦσι σύμβολον, ἢ περὶ ἄλλης οἱασοῦν ὑποθέσεως, ἀναγκασική τις ἔρις τέως οὐ συνηνέχθη, ἀλλὰ μακρά τις ἠρεμία καὶ ἄνεσις τὰ μεταξὺ περιέτρεχε πράγματα τούτων γε ἕνεκα. De appendice vero (Symboli Conſtantinopolitani) *quam* (Latini) *illi novarunt, aut alio quovis argumento, interea nulla acrior contentio incidit; ſed, quod ad eas quidem res attinet, quieta ac tranquilla fuere omnia.* Amplius Latini dicunt: è quibus præcipuè advocari meretur jam antè memoratus nobis Durandus: ut qui Concilio interfuerit. Sic verò ſcribit*: *Græci ſe erráſſe videntes, quoſdam prælatos de ſuis ad generale Concilium Lugdunenſe, ſub Gregorio Papa celebratum, miſerunt; qui in dicto Concilio publicè, NOBIS VIDENTIBVS, ſuo & omnium prælatorum, & imperatoris Romani ‡ nomine, profeſſi ſunt, quòd Spiritus Sanctus æternaliter ex Patre, & Filio, non tanquam ex duobus principiis, ſed tanquam ex uno principio; non duabus, ſed unicâ ſpiratione, procedit. (Extra de ſumma Trinit. & fide Catho.) prout in ejuſdem Gregorii conſtitutione habetur: coram toto Concilio ter Græcè, & ter Latinè, Symbolum, cum dictis verbis, ſecundùm Scripturas, FILIOQVE ſimiliter decantando.* De eâdem Synodo ſic Matthæus Weſtmonaſterienſis ad an. CIↃCCLXXIV: *In hoc etiam Concilio, de converſione Græcorum poſt ſchiſma, lætitia magna fuit.* Et Robertus Gaguinus lib. VII de geſtis Francorum: *Adfuit concilio Palæologus, Græcus Imperator; Eccleſiæque Occidentali ſe univit.* Nauclerum, & alios, ne longior ſim, prætereo.

* *lib. 4. Rationalis cap. 15.*

‡ *non Latini ſed veteris Romæ, ſive Conſtantinopolitani.*

L I.

Nec Latini tamen habent, quòd magnopere conſenſu eo ſe jactent. Siquidem Græci, poſtquam domum redierunt, reſiluere ab omnibus, quæ Lugduni approbâſſe dicuntur.

IOſephus, patriarcha Conſtantinopolitanus, repudiatâ eâ concordiâ, ſeſe patriarchali dignitate abdicavit: inque Archiſtrategi monaſterium ad Boſporum ſe recepit: ubi quod reliquum erat ætatis, religioſo in otio tranſegit: ut proximè poſt verba antea adducta commemorat Gregoras: unde & cætera petas licet.

L I I.

Iterum de hac controverſia in concilio actum Florentino: ubi ſecundò Græci Latinis conſenſerunt; etiam de additione iſta Symboli Conſtantinopolitani.

COncilium hoc tempore Eugenii Papæ IV Ferrariæ cœptum anno cIↄccccxxxVIII; ac poſt XVI Seſſiones, ob graſſantem peſtilentiam, tranſlatum Florentiam fuit, atque anno finitum cIↄccccxxxIX. Interfuit ei Conſtantinopolitanus imperator, ejuſdemque loci patriarcha Ioſephus, ac eruditi multi Græcorum Theologi.

LIII.

Conſenſio tamen Græcorum talis fuiſſe videtur, ut ſuam non damnarent ſententiam: ſed putarent, conciliari poſſe Græcorum, ac Latinorum opinionem.

LIquet hoc ex ultima ſeſſione; ubi de iſtac controverſia ſic loquitur Ioſephus, Patriarcha Conſtantinopolitanus: *Ego noſtrum paternum dogma non derelinquam, neque mutabo; ſed in eo, quoufque vixero, permanebo.* Hæc non ſunt deſerentis ſententiam priorem. Continuò tamen ſubjungit, quæ oſtendant, Latinorum etiam ſententiam admittere, ſi commodè exponatur. Sic enim loquitur: *Sed quoniam Latini non temere, nec ex ſententia propria; verùm Sanctorum auctoritatibus adducti, Sanctum Spiritum ex Patre, Filioque, procedere credunt; ideirco eis aſſentior, & cum ipſis conjungor, ac præpoſitionem PER FILIVM, Spiritus Sancti cauſſam ſignificare concedo.* Vnde liquet, quatenus exiſtimet, illud FILIOQVE ab Oecumenico poſſe Concilio Symbolo addi Conſtantinopolitano. Nempe qua mente olim etiam Græcorum complures ita fuerant locuti: non autem, quaſi propterea recedat ab eo, quod Græca hactenus Eccleſia tanto ſtudio defenſitaſſet. Sed poſtero die tantùm concordiæ dediſſe exiſtimatur, ut non in hoc modò, ſed in cæteris etiam, opinioni ſubſcriberet Eccleſiæ Romanæ. Nam cùm ex more in penetrale domûs ſcribendi ſe cauſſâ recepiſſet, mortuum ibi reperere, ac apud eum pyctacium, in quo hæc exaraſſet: *Quæ Domini Ieſu Chriſti Catholica, & Apoſtolica Eccleſia Romæ veteris ſentiat, ac celebret; omnia me quoque ſentire, credereque, profiteor; ac ipſis plurimùm acquieſco.* Quemadmodum legas in ultima ſeſſione Concilii Florentini. Hinc conſcriptæ literæ, ut vocant, ſanctæ Vnionis: in quibus iſtoc, inter alia: *Hoc ſacro univerſali approbante Florentino Concilio, definimus, ut ſic omnes profiteantur, quia Spiritus S. ex Patre, & Filio, æternaliter eſt, tanquam ab uno principio, & unicâ ſpiratione procedit; declarantes, quòd Sancti doctores & patres dicunt, ex Patre per Filium procedere Spiritum Sanctum, ad hanc intelligentiam tendit, ut per hoc ſignificetur, Filium quoque eſſe ſecundùm Græcos quidem cauſſam, ſecundùm Latinos verò principium ſubſiſtentiæ Spiritus*

Digitized by Google

Spiritus Sancti, ſicut & Patrem. Definimus inſuper explicationem verborum illorum, FILIOQVE, veritatis declarandæ gratiâ, & imminente tunc neceſſitate, licitè, ac rationabiliter, Symbolo fuiſſe appoſitam. Atque ita videri potuit finis tandem impoſitus tot ſeculorum controverſiæ de Proceſſione Spiritus S. à Patre Filioque, & appoſitione ejus ad Symbolum Conſtantinopolitanum.

LIV.

Sed neque ſic firma fuit concordia: quia, Græcis domum reverſis, reſciſſa ſunt cuncta, quæ in Concilio fuerant acta, & tranſacta.

LAonicus Chalcondylas lib. VI: Ταῦτα ἀποδεξαμένου τοῦ ἀρχιερέως, ἐκομίζετο ἐπὶ τὴν βασιλείαν Βυζαντίου μετὰ ταῦτα ὁ τῶν Ἑλλήνων βασιλεύς. Οἱ μὲν οὖν Ἕλληνες, ὡς ἐπ' οἴκου ἐγένοντο, οὐκέτι ἔφασαν ἐμμένειν τοῖς ὁμολογουμένοις. *His ita cum Pontifice compoſitis, Græcorum Imperator Byzantium proficiſcitur. Græci verò domum reverſi, dixerunt, non amplius iis, de quibus convenerat, ſtare ſe velle.* Atque id factum imprimis impulſu Marci Epiſcopi Epheſini: qui & ipſe Synodo interfuerat, ſed nunquam conſenſerat.

LV.

Ac in ſententia ſua perſtitere Græci, uſque ad captam Conſtantinopolim: quod XIV *poſt annos contigit.*

NAm obſeſſa quidem Vrbs anno CIↃCCCCLII; ut liquet ex Philelphi ad filium epiſtolâ eo anno exaratâ: capta autem CIↃCCCCLIII, die Maij XXIX, biduo ante ferias S. Iacobi, poſtridie Mariæ Magdalenæ: ut fallatur Bellarminus in Chronologia, cùm ita ſcribit: *Conſtantinopolis capitur a Turcis anno* CIↃCCCCII, *in ipſis feriis Pentecoſtes, ſic Deo ulciſcente perfidiam Græcorum circa Proceſſionem Spiritus S. à Patre, & Filio.*

LVI.

Ac deinceps etiam hac in controverſia, ſicuti in aliis, retinuere opinionem majorum.

VT cognoſcere eſt ex iis, quæ Ieremias, patriarcha Conſtantinopolitanus, ſcripſit ad Theologos Wirtebergenſes cap. I.

ERRA-

Digitized by Google

ERRATA

ſic corrigantur.

Prior numerus paginam , verſum alter ſignat.

3, 10. P*Refractam.* 13. verſ. antepen. *judicium* 37. 13. cIↃccxxxiii. 37. 23. *Etiam quadraginta amplius annis.* 44. 7. *etiam adverſarii partim.* 74, 3. *Conſtantinus.* 74. 14. *Conſtantino.*

FINIS.

Digitized by Google